

शास्त्रविशारद योगनिष्ठ जैनाचार्य महाकवि

श्रीमद् बुद्धिसागरस्मरिक्त—

सत्यस्वरूप ॥

छपावी प्रसिद्ध करनार,

श्री अध्यात्म ज्ञानप्रसारक मंडळ.

श्रीमद् बुद्धिसागर सूरी ग्रंथमाला ग्रंथाङ्क ८२

शास्त्रविशारद योगनिष्ठ जैनाचार्य महाकवि श्रीमद्
बुद्धिसागरस्वरिकृत—

सत्यस्वरूप ॥

—*◎*—

छपावी प्रसिद्ध करनार,
श्री अध्यात्म ज्ञानप्रसारक मंडळ,
हा. वकील मोहनलाल हिमचंद-पादरा.

द्वितीयावृत्ति. प्रत १०००
वीर सं. २४५० इ. सन १९२४ वि. सं. १९८०

किम्मत ०-६-०

धी आनंद प्रीन्टींग प्रेसमां शाह गुलाबचंद
सदलुभाईये छापीं.

નિવેદન.

શ્રી જ્ઞૈન અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ તરફથી શ્રામદ્ધ
 શુદ્ધિસાગરસૂત્રિ ગ્રંથમાળાના ૮૨ માં મણુકા તરીકે સત્ય
 સ્વરૂપ નામનું પુસ્તક બહાર પાડવામાં આવે છે. આ
 પુસ્તક જ્ઞૈનો તથા જ્ઞૈનેતરોને અત્યંત ઉપયોગી છે.
 વિ. સં. ૧૯૬૨ ના માગસર માસમાં વિજ્ઞપુરથી શા. વાડીલાલ
 હરીચંદ પાટેયીયાની બહેન પાલી બહેને કેશરીયાજીનો સંઘ
 કાઢ્યો હતો તે વખતે આચાર્ય મહારાજ શ્રી શુદ્ધિસાગરજી
 મહારાજે કેશરીયાજીના સંઘ સાથે વિહાર કર્યો હતો તે વખતે
 ગામેગામે વિહાર કરતાં નવરાશના પ્રસંગે આ સત્ય સ્વરૂપ
 ગ્રંથ લખ્યો છે અને શ્રી કેશરીયાજીમાં મહા સુદિ ૨ ના રોજે
 પૂર્ણ કર્યો હતો. મુંબાઇ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળી તરફથી આ
 પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ વિ. સં. ૧૯૬૩ માં છપાઇ બહાર
 પડી હતી. તેની અનેક સ્થાનથી માગણીઓ આવવાથી
 હાલ છપાવીને દ્વિતીયાવૃત્તિ તરીકે બહાર પાડ્યો છે. અં જ્ઞાં
 મં તરફથી આ ગ્રંથ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. આ ગ્રંથ

૪

હિંદુ, ખ્રિસ્તી, મુસલમાન વિગેરે સર્વ ક્રામને ઉપયોગી થઈ પડે એવો છે. કારણ કે એમાં સામાન્ય ધર્મ સંબંધી ઉપયોગી બાબતોનું લખાણ છે. સર્વ જ્ઞાનેને આ પુસ્તક વાંચતાં ઘણું ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે. પુસ્તકની કીંમત ફક્ત બાર આના રાખવામાં આવી છે. આ પુસ્તક છપાવવામાં પથાપુર નિવાસી અને મુંબઈમાં વ્યાપાર કરનારા સખી ગૃહસ્થ શેઠ દલસુખરામ મગનલાલ ગાંધીએ રૂ. ૫૦૦) ની મદદ કરી છે તેથી અં. જ્ઞાં. પ્રં. મં. તરફથી તેમને ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે. શેઠ દલસુખલાલગાંધીનું જીવન ચરિત્ર તથા તેમનો ફોટો આ પુસ્તકમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો છે અને મંડળ તેમની ઉન્નતિ ઈચ્છે છે તથા તેઓ ભવિષ્યમાં જૈન ધાર્મિક શુભકાર્યો કરવામાં ઉત્સાહિ થઈ આત્મભોગ આપે એમ અં. જ્ઞાં. પ્રં. મં. ઈચ્છે છે.

લે. વકીલ શા. મોહનલાલલાઈ હિમચંદલાઈ

અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ

મુ. પાટરા.

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું:—

વકીલ. શા. મોહનલાલ હિમચંદલાઈ

પાટરા.

૫

શા. આત્મારામભાઈ જેમચંદ કાપડીઆ
સાણુંદ.

ભાંખરીયા શા. નગીનદાસ રાયચંદ
ઠે. પાંજરાપોળની ખડકી.
મુ. મેસાણા.

શા મણિલાલ અમથાલાલ એન્ડ પ્રધર્સ' કુાં
હા. મોહનલાલ નગીનદાસ ભાંખરીયા
ઠે. કોટ ખજર ગેટ સ્ટ્રીટ નં. ૧૯૨-૯૪
મુંબાઈ.

શા. મેઘજી હીરજી યુકસેલર
પાયધુની મુંબાઈ.

વિજાપુર.

શ્રી જૈન જ્ઞાનમંદિર
હા. શા. ચંદુલાલ ગોકળભાઈ

અર્પણ પત્રિકા.

પાદરા વક્રીલ શા. મોહનલાલભાઈ હિમચંદભાઈ

તમારું ગૃહસ્થ શ્રાવક શ્રવન ઉત્તમ આદર્શ દષ્ટાંતરૂપ છે, તમોએ બાલ્યાવસ્થામાં ઉમંગ, ઉત્સાહ, ખંત, ઉદ્ધમ અને ઉત્તમ થવાની આશાએ બાલ્યાવસ્થાથી વ્યાવહારિકકેળવણીનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો. વડોદરામાં તથા અમદાવાદમાં પોતાના ઝોળખીતા પ્રિય સંબંધીઓને ત્યાં રહીને અભ્યાસ શરૂ રાખ્યો અને યુવાવસ્થામાં જીવવાની જાળવી રાખી અને અનેક જીવવાનીપણામાં થતા દોષોથી બચી ગયા અને નીતિ સદ્ગુણમાં કાયમ રહી તમોએ તથા વક્રીલ નંદલાલભાઈએ વક્રીલાતનો અભ્યાસ કર્યો અને ખંત-ચીવટથી પરીક્ષા આપી વક્રીલાતની પરીક્ષામાં પાસ થયા. તમોએ તથા વક્રીલ નંદલાલભાઈએ પાસ ભાઈ સરખી મિત્રાચારીના સંબંધથી દઢ રહી વક્રીલાતની પેઠી ચલાવી અને દેવગુરૂ ધર્મની આરાધના યથાશક્તિ કરવા લાગ્યા. વિ. સં. ૧૯૫૮ ના માગશર માસમાં મારી સાથે તમારો પરિચય થયો, તે વખતે પણ તમે ધર્મના રાગી હતા પણ જ્ઞેન ધર્મ તત્ત્વજ્ઞાનમાં તમારો પ્રવેશ થયો નહોતો. વિ. સં. ૧૯૫૮ ના ચોમાસામાં તમે આગમસાર, નયચક્ર, ગુણપર્યાયનો રાસ, નવતત્ત્વ

૭

વગેરે ચન્થોનો અમારી પાસે અભ્યાસ શરૂ કર્યો. વકીલ નંદ-લાલભાઈએ પણ નવતત્ત્વનો અભ્યાસ કર્યો. તમોએ તે પછીથી વિ. સં. ૧૯૫૬ માં શ્રાવકના આરવ્રતને સમક્રિતપૂર્વક અંગી-કાર કર્યા, તમારા નૈતિક અને ધાર્મિક જીવનનો પ્રતિદિન વિકાસ થવા લાગ્યો અને તમો પ્રતિવર્ષે વારંવાર ચોમાસા વગેરે કાલમાં ગામો-શહેરોમાં અમારા સમાગમમાં આવ્યા, તમોએ પાદરા-માં ચાલતી જ્ઞાનપાઠશાળાની દેખરેખ રાખીને જ્ઞાન આળોકને ભણાવવામાં યથાયોગ્ય આત્મભોગ સહાયતા કરી છે, અને હજી પણ કરે છે, તથા જ્ઞાનભંડારનો વહીવટ કરે છે અને જ્ઞાનેને જ્ઞાન ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચવામાં ઉત્સાહી રસિયા કરે છે. દારૂ, પાન, માંસભક્ષણ, વેસ્ત્રાગમન, પરસ્ત્રીભોગ, જુગાર, ચોરી, વગેરે વ્યસનોથી બિલકુલ દૂર રહ્યા અને હુકા ચલમ ખીડીને પણ દૂર રાખી, તથા રાત્રી ભોજનના ત્યાગી થયા, દરરોજ પ્રભુની પૂજા, સિદ્ધાચલાદિ તીર્થની યાત્રા, જઘન્યમાં નવકારશીનું દરરોજ પચ્ચખાણુ, વગેરેથી મન વાણી અને કાયાની શુદ્ધિપૂર્વક આત્મશુદ્ધિ કરવા અત્યંત લગનીની તાલા-વેલીથી ઉત્સાહી થયા છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનનાં અનેક પુસ્તકોનું તમોએ વાંચન કર્યું, જ્ઞાનધર્મના રાસાઓ તથા જ્ઞાન કથા-ઓનું વાંચન કર્યું. વકીલાતમાં બચરવાલ કુટુંબીની આર્થિક દશાએ અપૂર્ણ છતાં ફોજદારી કેસોની વકીલાત બંધ કરી,

૮

તથા અધ્યાત્મજ્ઞાનના રસિયા બન્યા અને તમોએ જ્ઞાન દ્રવ્યા-
 નુયોગનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં લક્ષ લગાવ્યું છે અને હજી
 પોતાને અપૂર્ણ માની નિરહંકારપણે પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છો.
 તમારી જ્ઞાનકામમાં અને પાદરાતાલુકા વગેરેમાં ધણી
 પ્રસિદ્ધિ થઈ અને તમારી પાસે શા માણેકલાલ વરજીવન તથા
 શેઠ પ્રેમચંદલાઈ તથા વડુવાળા શેઠ મંગળચંદ લખમીચંદ,
 વગેરે આવવા લાગ્યા અને જ્ઞાન તત્ત્વજ્ઞાનશ્રિવાળાની એક
 ટોળી થઈ, ભાઈલાલભાઈ તથા ત્રિકમલાલ વજલાલ વગેરે
 તમારી સાથે ધર્મારાધક મંડલમાં જોડાયા છે. તમારી ગુરૂ-સાધુ
 ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધાભક્તિ છે, સુધારાના પવનના અપાટાથી મુક્ત
 રહી આત્મકલ્યાણના માર્ગે વહો છો, શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર પુસ્ત-
 કના જે ભાગ છપાવવામાં તમોએ ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યો અને
 પાદરાની શ્રાવક ટોળીએ તમારી સાથે કાર્ય કર્યું અને તમોએ
 શ્રીમદ્ દેવચંદ્રના જે ભાગ છપાવવામાં તમારું જીવન વા-
 પર્યું અને તેમાં ફત્તેહ પામ્યા અને તમોએ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી
 પહારાજને અક્ષર દેહથી હિંદ વગેરે દેશોમાં જાહેર પ્રદર્શિત કર્યા
 અને ગુરૂભક્તિને જાહેર કરી, વિ. સં. ૧૯૭૩ ની સાલથી
 શ્રીઅધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારકમંડળનું તંત્રીપદ ગ્રહણ કર્યું અને
 પુસ્તકો છપાવવામાં કર્મચોગીની દશા સેવી રહ્યા છો, વડો-
 દરામાં જ્ઞાન શ્વેતાંબર કાન્દરન્સ ભરાઈ હતી તે વખતે પણ

૯

તમે યથાશક્તિ સેવા કરવામાં લાગ લીધો હતો. પાદરાના જ્ઞેનોની ધાર્મિક પ્રગતિમાં તમારો અને વકીલ નંદલાલભાઈનો મોટો ભાગ છે, તમે જ્ઞાનક્રિયા રૂચિવાળા છો. શુષ્ક અધ્યાત્મી નથી અને જડક્રિયાવાદી પણ નથી. તમેએ ક્રોધની પરિણતિને પૂર્વ કરતાં ઘણી ઓછી મંદ કરી દીધી છે અને મોહની પ્રકૃતિયોનો મૂળમાંથી સર્વથા નાશ કરવાના અભ્યાસી બની અભ્યાસ કરે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારકર્મકલની સ્થાપનામાં તમેએ તથા શા લલ્લુભાઈ કરમચંદ, શેઠ જીવણચંદ ધરમચંદ, શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ, શા વીરચંદ કૃષ્ણજી, જ્ઞેનપત્રના અધિપતિ કારભારી ભગુભાઈ કૃતેહચંદ વગેરેએ અગ્રગણ્ય ભાગ લીધો હતો. સેવાભક્તિ, ઉપાસના, જ્ઞાન અને ક્રિયાયોગથી આત્માની પરમાત્મદશા કરવા અભ્યાસી બન્યા છો. વિ. સં. ૧૯૬૪ તથા વિ. સં. ૧૯૬૮ માં શેષકાલમાં અમારું પાદરામાં આવવાનું થયું તે પ્રસંગે શાસ્ત્ર પઠન કરવામાં તથા વિશેષાવશ્યકનું શ્રવણ કરવામાં તમે ખાસ ઘણું લક્ષ્ય લગાવ્યું હતું. વિ. સં. ૧૯૭૫ ની સાક્ષતું ચોમાસું પાદરામાં કર્યું. તે ચોમાસામાં તમારી મંડળીએ, પાદરાના સંઘે જ્ઞેનધર્મતત્ત્વજ્ઞાન વગેરેનું જ્ઞાન કરવા માટે અમેએ આપેલ વ્યાખ્યાનનો લાભ લીધો અને હજી પ્રસંગોપાત્તસમાગમમાં આવીને આત્માના ગુણોને પ્રકાશ કરનારા સદુપદેશોને

૧૦

શ્રવણ કરો છો. તમારામાં અનેક સદ્ગુણો ખીલ્યા છે, અને પુસ્તકોને છપાવીને તેઓનો પ્રચાર કરવામાં જ્ઞાનધર્મની સેવા કરી રહ્યા છો, તમારા પુત્ર મણિલાલ તથા બાલુને પણ ધરમાં જ્ઞાન ધર્મનાં અન્થોતું જ્ઞાન આપવા કટિબદ્ધ થયા છો. તમને કીર્તિની ઇચ્છા નથી, નામરૂપના માહની ખાખ કરવામાં તમારી લગની લાગી રહી છે. તેથી તમારા શ્રાવક જીવન ચરિતની ગુણવ્રતસુગંધીથી અન્ય જ્ઞાનો ઉપર સારી આદર્શ શ્રાવકની અસર થાય છે, તેથી તમારા ગુણાનુરાગે તમને કલા જાણ્યા વિના ફક્ત મારી ઇચ્છાએ આ સત્યસ્વરૂપ અન્થતું સમર્પણ કરે છું, તમારા જીવનમાંથી અન્ય શ્રાવકોને કંઈ જાણીને ગ્રહણ કરવાનું મને તે કારણથી આટલું લખ્યું છે.

લે૦ બુદ્ધિસાગર.

મુ૦ પેથાપુર.

આસો સુદિ પંચમી.

પ્રસ્તાવના.

અમોઝે વિ. સં. ૧૯૬૨ ના માગશર માસમાં સુશ્રાવક શા વાડીલાલ હરિચંદ પાડેચીયાની બહેન પાલી બહેને કેશરી-યાજ્ઞનો સંઘ કાઢ્યો તેમાં અમારા ગુરૂજી મહારાજ શ્રી સુખ-સાગરજી તથા શ્રી ન્યાયસાગરજી સહિત વિહાર કર્યો. તે વખતે હઠયોગાભ્યાસની ક્રિયા શરૂ હતી, અને તે વખતે યુવાવસ્થામાં ધ્યાન વિગેરે ધર્મપ્રવૃત્તિ ઘણી સારી થતી હતી. દરરોજ સવારમાં બે ત્રણ કલાક વિહાર થતો. પશ્ચાત્ તંબુમાં અગર સગવડે ગામના ઉપાશ્રયમાં નિવાસ થતો હતો. ગામોગામ જીન પ્રતિમાનાં દર્શન થતાં હતાં. અલૌકિક આત્માનંદ વર્તતો હતો. વિબ્લપુરથી સંઘ નીકળ્યો અને સાહીબપુરમાં પહેલો મુકામ થયો અને ખીજે મુકામ ઇલોલ ગામે કર્યો અને ત્યાં ગામની બહાર ધ્યાન ધરવાની લહેર પડી તથા સત્સવરૂપ અંચનું લખાણ પણ શરૂ કર્યું. ઇલોલથી અહમદનગર સંઘ ગયો. સાંના રાજ પ્રતાપસિંહને મળીને તેમને દયાને ઉપદેશ આપ્યો. તથા ઈડર ઉપર જનારા જત્રાણુઓનું મુંડકું ન લેવું એવો ઉપદેશ આપ્યો તેથી તેમણે મુંડકું લેવાની પ્રવૃત્તિ પાડી હતી તે અંધ પાડી. અહમદનગરથી સંઘ રૂપાલ ગયો. રૂપા-

૧૨

લમાં જે દિવસ સંઘ રહ્યો. અમોએ ગામની બહાર તંબુમાં જે દિવસ મુકામ કર્યો હતો. રૂપાલના સંઘની આગળ વ્યાખ્યાન વાંચ્યું અને ગામની બહાર ટેકરી ઉપર ધ્યાન ધર્યું અને ગામના ઠાકોરને ઉપદેશ આપ્યો. ત્યાંથી વિહાર કરીને ચાલતાં ચાલતાં ટીટોઈ સંઘ આવ્યો. ટીટોઈમાં મુહરી પાર્શ્વનાથની અલૌકિક પ્રાચીન પ્રતિમા છે. તે ગામમાં વ્યાખ્યાન આપ્યું અને ત્યાંના ઠાકોર દીપસિંહજીને અહિંસાનો ઉપદેશ આપ્યો તથા માણસાના ચાવડારજપુત ધરભારી શ્રી અર્જુનસિંહજીને નીતિનો ઉપદેશ આપ્યો. ત્યાંના ઠાકોરે રાજ થઈને સંઘને પંદર સ્વારો સહિત શામળાજી સુધી મૂકવા આવ્યા અને સંઘને સારી મદદ કરી. શ્રી જગચિંતામણિમાં મુહરી પાસે દુહ દુરિય ખંડણ એવો પાઠ છે. તેમાં મુહરી પાર્શ્વનાથનું નામ આવે છે. શામળાજીની પાસે દક્ષિણ દિશાએ હાલ પણ મુહરી યાને મોરી નગરનાં ખંડેરો છે અને હાલ ત્યાં મોરી ગામનો ઠાકોર છે. અઢી હજાર વર્ષ ઉપર આ મોરી ગામ હયાતી ભોગવતું હોય અને એના નામે મુહરી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા પ્રસિદ્ધ થયેલી હોય એમ અનુમાન થાય છે. મોહરી પ્રાચીન નગર હતું એ તો નિર્વિવાદ છે. શામળાજીમાં જે દિવસ સંઘ રહ્યો હતો અને અમો મોરીનાં જીનાં ખંડેરો જોવા ગયા હતા, અને આજીઆજીનાં પ્રાચીન દેવળના કેટલાંક

૧૩

ખંડેરોના અવશેષ ટુટડા દેખ્યા. મુસલમાન બાદશાહોની સ્વારી પ્રસંગે મોહરી ગામમાંથી મોહરી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા ખસેડી ગુપ્ત રાખવામાં આવી હતી અને પશ્ચાત્ કૈટલાક સૈકાઓ વીત્યા પછી ટીટોઇમાં સ્થાપન કરવામાં આવી છે. ત્રણસે ચારસે વરસ અગર તે ઉપરાંતનું દેરાસર હોય એમ જણાય છે. શામળાજીનું દેરાસર અસલના જૈન દેરાસર જેવું છે. શામળા પાર્શ્વનાથના નામે એ શામળાજીનું દેરાસર પ્રહેલાં પ્રાસાદ થયલું હોય એમ લાગે છે. પાછળથી મુસલમાન બાદશાહોના વખતમાં ભયના પ્રસંગે ત્યાંથી શામળા પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા ખસેડવામાં આવી હોય એમ લાગે છે અને પાછળથી ખાલી પડેલા દેરાસરમાં હિંદુઓએ કૃષ્ણ વિગેરેની મૂર્તિ બેસાડી હોય એમ લાગે છે. શામળાજીના પૂર્વ દિશાના ડુંગરમાં એ કલાક ધ્યાન ધર્યું હતું અને તેથી ઘણો આનંદ થયો હતો. શામળાજીથી વિહાર કરી સંઘની સાથે સામેરા આવવાનું થયું, અને ત્યાંથી નાગદ્વણા પાર્શ્વનાથની યાત્રા કરી અને ત્યાંથી વીંછીવાડામાં મુકામ કર્યો. વીંછીવાડામાં જીનેશ્વર ભગવાનના દર્શન કર્યા અને ઘણો આનંદ થયો અને ત્યાંથી ડુંગરપુર સંઘ ગયો. ડુંગરપુરમાં ત્યાંના રાજાનું કારભારી મંડળ દર્શન કરવા આવ્યું હતું, તેને ઉપદેશ આપ્યો. ડુંગરપુરના જીનમંદિરોની યાત્રા કરી અને ડુંગરપુરથી દેવળ અને લાંપનો કુવો એ બે ઠેકાણે સંઘે પગલ કર્યો અને વિ.

૧૪

સં. ૧૯૬૨ ના પોષ વદિ ૬ ના મંગળવારના રોજ શ્રી કેશરીયાજી આદીશ્વર ભગવાનની પ્રતિમાનાં દર્શન કર્યાં. ચૈલવ-દન કર્યું. સંઘ પૂર્વક આવી યાત્રાઓ, મન વાણી કાયાની શુદ્ધિ કરનારી થાય છે. તથા અનેક અનુભવોને આપનારી થાય છે એવો અનુભવ થયો. કેશરીયાજીમાં પંદર દવસ રહેવાનું થયું. શ્રી કેશરીયાજીથી દક્ષિણ દિશાના તથા પૂર્વ દિશાના હુંગરા તરફ સવારમાં વહેલું જવાનું થતું હતું અને ત્યાં પ્રાણુયામ તથા ધ્યાન ધરવામાં આવતું હતું અને તે પછી ત્યાં નોટ-બુકમાં સત્યસ્વરૂપનું લખાણ ચાલતું હતું અને બપોરના વખતમાં લખાણ ચાલતું હતું અને મહાસુદિ ર ના રોજ આ ગ્રંથ સંપૂર્ણ લખ્યો હતો. તથા ખીજ પશુ કેટલાક વિચારોની નોંધ ખીજ નોટોમાં કરી હતી, તેમાંથી કેટલાક વિચારોનો ઉલ્લેખ તો પત્રસદુપદેશના ખીજ ભાગમાં છપાવી દીધો છે. આ પુસ્તક છપાવવામાં પહેલી આવૃત્તિમાં ઝવેરી જીવણચંદ ધર્મચંદે પ્રથમ આગેવાની ભર્યો ભાગ લીધો હતો અને તેમની સાથે જૈન પત્રના અધિપતિ કારભારી શા ભણુભાઈ કૃતેચંદે પણ આગેવાની ભર્યો ભાગ લીધો હતો. તથા ભણુ શાળી ઝવેરી, ચુનીભાઈ બાલુભાઈ વગેરે મળીને જ્ઞાન પ્રસારક મંડળીનું સ્થાપન કર્યું હતું અને તે મંડળી મારફત પુસ્તકો છપાવતા હતા અને તે મારફત પુસ્તકો છપાવવાનું કામ શરૂ થયું હતું. વિ. સં. ૧૯૬૪ ની સાલમાં માણસામાં અધ્યાત્મજ્ઞાન

૧૫

પ્રસારક મંડળની સ્થાપના થઈ અને ત્યારથી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળે પુસ્તકો છપાવાનું કાર્ય ઉપાડી લીધું છે અને આજસુધી મંડળ તરફથી પુસ્તકો છપાવાનું કામ ચાલ્યા કરે છે. આ પુસ્તકની દ્વિતીયાવૃત્તિ છપાવવામાં ગાંધી, દલસુખરામ મગનલાલેશ (૫૦૦)ની મદદ કરી છે તેથી તેમને ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે. તેમજ અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારકમંડળને પણ આવાં પુસ્તકો છપાવવા માટે ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે. આ પુસ્તકમાં માંસનિષેધને માટે તથા પશુઓની દયા કરવાને માટે ઘણું લખવામાં આવ્યું છે, તથા દુનિયામાંથી દારૂપાનનો નાશ કરવા માટે સારો ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે. આત્મમાર્થી પુરૂષોને આ પુસ્તકથી ઘણો લાભ થશે. દ્વિતીયાવૃત્તિમાં જે કાંઈ અશુદ્ધિ રહી ગઈ હોય તે પંડિત પુરૂષો સુધારીને વાંચશે. એવી આશા રાખુ છું. તથા જિનાજા વિરૂદ્ધ જે કાંઈ લખાયું તે માટે સંઘની આગળ મિથ્યાદુષ્ટ દઉં છું. આ પુસ્તકનાં મુદ્ર સુધારવામાં પેથાપુર નિવાસી પરીખ રમણિકલાલ ડાહ્યાભાઈ તથા શા મોતીલાલ પાનાચંદ એ બંનેએ અમોને સારી મદદ કરી છે. ઇત્યેવં ॐ શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

વિ. સં. ૧૯૮૦

આશ્વિન પૂર્ણિમા

સુ. પેથાપુર.

લે. બુદ્ધિસાગર.

પેથાપુર નિવાસી ગાંધી દલસુખભાઈ મગનભાઈનું જીવનચરિત્ર.

પેથાપુર નિવાસી ગાંધી દલસુખભાઈ મગનલાલનો જન્મ તેમની માતૃશ્રી બેનકારબાઈની કુખે મેસાણા ગામે વિ. સં. ૧૯૨૫ ના વૈશાખ સુદિ ૧૨ બારસના દિને થયો હતો. તેમના પિતા શ્રીની આર્થિક સ્થિતિની નબળાઈને લીધે જીવન નિર્વાહ અર્થે તેમને કુટુંબ સહિત મુંબઈ આવવું પડ્યું હતું. તેવી સ્થિતિ હોવા છતાં દલસુખભાઈને મેટ્રિક સુધી અભ્યાસ કરાવ્યો હતો. તેમનું પહેલીવારનું લગ્ન વિ. સં. ૧૯૪૦ માં બાઈ વીજકાર સાથે થયું હતું. તેમણે વિ. સં. ૧૯૪૩ માં એક પુત્રનો જન્મ આપ્યો હતો. તેમણે તે પુત્રનું નામ ચંદુલાલ પાડ્યું. પશ્ચાત તે પુત્રને દલસુખભાઈએ સારી કેળવણી આપી ડોક્ટરી લાઇનની એલ. એમ. એન્ડ. એસની ઉચ્ચ ડીગ્રી સંપાદન કરાવી છે. હાલ તે ધંધો ભાઈ ચંદુલાલ, યશ સાથે ફોટોગ્રાફી કરી રહ્યા છે. વિ. સં. ૧૯૫૧ માં તેમની માતૃશ્રી તથા તેમની પત્ની બંનેનું અવસાન થયું. પોતાના પિતાશ્રી વૃદ્ધ હોવાથી તેમને સંભાળવાનું તેમજ ગુજરાન અર્થે ધંધો કરવાનું માથે આવી

शेठ दलसुखलाल भगनलाल गांधी, -पैथापुर.

૧૭

પડ્યું. પોતાના એક મિત્રના ઉપકારથી તેઓ નુર તથા વીમા-
ની દલાલીના ધંધામાં તેની સાથે જોડાયા. અમાણિકતા અને
પોતાની અક્કલ હોંશિયારીથી પી. એન્ડ. એ. કું. અને ફેર-
બસ કું. જેવી મોટી યુરોપીયન પેઢીના દલાલ તરીકેનું કામ
મેળવ્યું. અને તે ધંધામાં તેઓ એટલા બધા ફતેહમંદ થયા
છે કે તેમની આર્થિક નબળી સ્થિતિ જતાં અત્યારે એક લક્ષા-
ધિપતિની કોટિમાં ગણાય છે. તેમનું ખીજવારનું લગ્ન બાઈ
ચંચળ સાથે થયું હતું, તે પણ પોતાની પાછળ એક પુત્રી એનં
લીલાવતીને મૂકી ગુજરી ગયાં. એન લીલાવતીનું પંદર વરસની
વયે લગ્ન થયું. પશ્ચાત્ તે પણ એકજ વરસ પછી એટલે સોળ
વર્ષની યુવાન વયે ક્ષય રોગ જેવા જીવલેણ રોગથી મરણ
પામી. દલસુખલાઈનું ત્રીજી વારનું લગ્ન ચંપાબાઈ સાથે થયું
તે પણ પોતાની પાછળ એક પુત્ર બાણુલાલ તથા એક પુત્રી
જશવંતીને મુકીને કાળગમન કરી ગયાં. દલસુખલાઈદેવગુર
તરફ અચળ શ્રદ્ધા ધરાવે છે. શત્રુંજય, ગિરનાર, આણુ, કેશ-
રીયાજી, વગેરે તીર્થની કુટુંબ સાથે અનેક વાર યાત્રાઓ કરી
છે. ધાર્મિક કાર્યોમાં પણ પોતાની સ્થિતિ અનુસાર દ્રવ્યનો
સારો વ્યય કરે છે. વિ. સં. ૧૯૮૦ ના પેથાપુરના પર્યુષણપર્વમાં
શાસ્ત્ર વિશારદ યોગનિષ્ઠ અધ્યાત્મજ્ઞાની જ્ઞેનાચાર્ય શ્રીમદ્

૧૮

બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજીના ચોમાસા વખતે તેમણે સાગરગચ્છ અને વિમળગચ્છ અને ઉપાશ્રયનાં કલ્પસુત્ર અને પારણ્યાં પોતાને ઘેર પધરાવ્યાં હતાં. આ કાર્ય માટે પેથાપુરના ધાર્મિકકાર્યોના ઇતિહાસમાં તેમનું નામ સદાકાળ યાદ રહેશે. કીર્તિદાન કરતાં ગુપ્તદાન તેમને વધારે પસંદ છે. તે સ્વભાવે શાંત, મિલનસાર અને ગરીબ તરફ સારી લાગણીવાળા છે. દયા, વિનય, વ્યવહાર કુશળતા આદિ ગુણોથી વિભૂષિત છે. પ્રભુ અરિહંતના નામને હરઘડી જાપ જાળ્યા કરે છે. અસ્તુ!! પ્રભુ તેમને ધાર્મિક કૃત્યો કરવાની સફલાવના પ્રેરો ! પ્રભુ તેમને સુખી તંદુરસ્ત અને આનંદી લાંબી જીંદગી અક્ષો ! ?

દલસુખલાઇની વૃદ્ધ ઉમર થવાથી તેમના કામકાજમાં વીસ-નગરવાળા શા. અમરતલાલ મણિલાલ સારી મદદ કરે છે. અને દલસુખલાઇ પણ તેમને પુત્રવત્ ગણે છે.

લે૦ મણિલાલ હીરાચંદ.

મુ૦ પેથાપુર.

श्री अध्यात्मज्ञानप्रसारक मंडळ तरफथी
श्रीमद् बुद्धिसागरसूरिजीग्रन्थमाळामां
प्रगट थयेला ग्रन्थो.

ग्रथांक	पृष्ठ	किंमत.
१ क. भजन संग्रह भाग १ लो.	२००	०-८-०
* १ अध्यात्म व्याख्यानमाळा.	२०६	०-४-०
* २ भजनसंग्रह भाग २ जो.	३३६	०-८-०
* ३ भजनसंग्रह भाग ३ जो.	२१५	०-८-०
* ४ समाधिशतकम्.	६१२	०-८-०
५ अनुभवपञ्चिशी.	२४८	०-८-०
६ आत्मप्रदीप.	३१५	०-८-०
* ७ भजनसंग्रह भाग ४ थो.	३०४	०-८-०
८ परमात्मदर्शन.	४००	०-१२-०
* ९ परमात्मज्योति.	५००	०-१२-०
* १० तत्त्वबिंदु.	२३०	०-४-०
* ११ गुणानुराग. (आवृत्ति बीजी)	२४	०-१-०

* आ निशानीवाला ग्रन्थो सीलीकमां नथी.

२०

* १२-१३. भजनसंग्रह भाग ५ मो तथा ज्ञानदीपिका.	१९०	०-६-०
* १४ तीर्थयात्रानुं विमान (आ. बीजी)	६४	०-२-०
* १५ अध्यात्मभजनसंग्रह	१९०	०-६-०
* १६ गुरुबोध.	१७४	०-४-०
* १७ तत्त्वज्ञानदीपिका	१२४	०-६-०
१८ गहुंलीसंग्रह भा. १	११२	०-३-०
* १९-२० श्रावकधर्मस्वरूप भाग १-२ (आवृत्ति बीजी)	४०-४०-१-०	
* २१ भजनपदसंग्रह भाग ६ ट्टो.	२०८	०-१२-०
२२ वचनमृत.	८३०	०-१४-०
२३ योगदीपक.	३०८	०-१४-०
२४ जैन ऐतिहासिक रासमाळा	४०८	१-०-०
* २५ आनन्दघनपद (१०८) संग्रह भावार्थ सहित	८०८	२-०-०
* २६ अध्यात्मशान्ति (आ. बीजी)	१३२	०-३-०
२७ काव्यसंग्रह भाग ७ मो.	१५६	०-८-०
* २८ जैनधर्मनी प्राचीन अने अर्वाचीन स्थिति.	९६	०-२-०

२१

* २९ कुमारपाळ (हिंदी)	२८७	०-६-०
३० थी ४-३४ सुखसागर गुरुगीता.	३००	०-४-०
३५ षड्द्रव्यविचार.	२४०	०-४-०
* ३६ विजापुरवृत्तांत.	९०	०-४-०
३७ साबरमतीकाव्य.	१९६	०-६-०
३८ प्रतिज्ञापालन.	११०	०-५-०
३९-४०-४१ जैनगच्छमतप्रबंध, संघप्रगति, जैनगीता.	३०४	१-०-०
४२ जैनधातुप्रतिमा लेखसंग्रह भा. १		१-०-०
४३ मित्रमैत्री.		०-८-०
४४ शिष्योपनिषद्.	४८	०-२-०
४५ जैनोपनिषद्,	४८	०-२-०
४६-४७ धार्मिक गद्यसंग्रह तथा सदुपदेश भाग १ लो.	९७६	३-०-०
४८ भजनसंग्रह भा. ८	९७६	३-०-०
४९ श्रीमद् देवचंद्र भा. १	१०२८	२-०-०
५० कर्मयोग.	१०१२	३-०-०
५१ आत्मतत्त्वदर्शन	११२	०-१०-०
५२ भारतसहकारशिक्षण काव्य	१६८	०-१०-०

२२

६३ श्रीमद् देवचंद्र भा. २	१२००	३-८-०
६४ गहुंलीसंग्रह भा. २	१३०	०-४-०
६५ कर्मप्रकृतिटीकाभाषांतर	८००	३-०-०
६६ गुरुगीत गुंहलीसंग्रह.	१५०	०-१२-०
६७-६८ आगमसार अने अध्यात्मगीता.	४७०	०-६-०
६९ देवघंदन स्तुत स्तवन संग्रह.	१७५	०-४-०
६० पूजासंग्रह भा. १ लो.	४१६	१-०-०
६१ भजनपदसंग्रह भा. ९.	५८०	१-८-०
६२ भजनपदसंग्रह भा. १०	२००	१-०-०
६३ पत्रसदुपदेश भा. २	५७५	१-८-०
६४ धातुप्रतिमालेख संग्रह भाग २ पृ. २५२		
६५ जैनदृष्टि ईशावास्योपनिषद् भाषार्थधिवेचन.	पृ. ३६०	१-०-०
६६ पूजासंग्रह द्वितीयावृत्ति तथा अन्य पूजाओ सहित भाग बीजो		२-०-०
६७ स्नात्रपूजा.		०-२-०
६८ श्रीमद् देवचंद्रजी ने तेमनुं जीवन चरित्र.	पृ. १२	०-२-०

२३

संस्कृत ग्रन्थो.

- नं, ६९ शुद्धोपयोग ७१ श्रेणिक सुबोध } ०-१२-०
 ७० दयाग्रन्थ ७२ कृष्णगोता }
 ७३ संघकर्तव्यग्रन्थ ७५ शोकविनाशक } ०
 ७४ प्रजासमाजकर्त- ७६ चेटकबोधग्रन्थ } २ पृ. १५६
 व्यग्रन्थ ७७ सुदर्शनासुबोध } १ पृ. १६८
- ७८ लाला लाजपतराय अने जैनधर्म ०-४-० पृ. १००
 ७९ चिन्तामणि ०-४-० पृ. १००
 ८० जैनधर्म अने ख्रीस्ति धर्मनो }
 मुकाबलो द्वितीयावृत्ति } १-०-० पृ. २१२
 ८१ जैन ख्रीस्ति संवाद प्रथमावृत्ति }
 ८२ जैन धर्म अने ख्रीस्ति धर्मनो } १-१२-० पृ. २०४
 मुकाबलो द्वितीयावृत्ति }
 ८४ अध्यात्मसमाधि (संस्कृत) } १-१२-० पृ. १३२
 ८५ आत्मसमाधि शतक (संस्कृत) }

हाल छपाता ग्रन्थो.

(२) मोट्टे पिजापुर वृत्तांत.

- (३) श्रीमणिचंद्रजीकृत २१ सज्जाय भावार्थ
(आत्मदर्शन)
- (४) भजनसंग्र भा. १ आवृत्ति ४
- (५) कन्याविक्रय निषेध,
- (६) तत्त्वविचार
- (७) जैन धार्मिक शंका समाधान.
- (८) क्षमापना.
- (९) उ० श्री यशोविजय निबंध.
- (१०) आत्मशक्तिप्रकाश.
- (११) श्री देवचन्द्रजी निर्वाण रास (जीवन चरित),
- (१२) मुद्रित जैन श्वेतांबर ग्रन्थ नामावलि.
- (छापेल जै० श्वे० ग्रन्थ गाइड.

सत्यस्वरूप ग्रन्थः

ॐ ह्रीं शंखेश्वर पार्श्वनाथाय नमः

श्री शंखेश्वर पार्श्वनाथ, शांति तुष्टि करनार;
 नमन करी ध्यायी हृदि, अथ कइं सुभकार. १
 धरणेद्र पद्मावती, पार्श्वयक्ष सुभहाय;
 अथ रचनामां प्रेमथी, करणे पुद्धि सहाय. २

प्रथम अंथारले परा, पश्यंती, मध्यमा
 अने वैभरी अये यार वाणीअोनी अधिष्ठाता देवता
 सरस्वतीने स्मरुं छुं. परा, पश्यंती ने मध्यमा
 अये त्रलु वाणीमां ने आवशे तेज वैभरीथी प्रकटे
 छे. तेथी पुनः पुनः सरस्वतीनुं स्मरणु करवुं.
 स्तवन लज्जते लज्जितने लोव अये सर्व सरस्वतीने
 प्रभाव छे.

१

(૨)

સદ્ગુરૂસ્તવન.

હે સદ્ગુરૂ ! તમે જેને અભય આપ્યું તેના અજ્ઞાનનો નાશ થશે. હે સદ્ગુરૂ તું સૂર્યથી પણ શ્રેષ્ઠ છે, કારણ કે સૂર્યપ્રકાશવડે અંધકારનો નાશ થાય છે, પણ તમારા ઉપદેશથી અજ્ઞાનરૂપ અંધકારનો નાશ થાય છે. તે અજ્ઞાનરૂપ અંધકારનો નાશ કદિ સૂર્યથી થતો નથી. હે સદ્ગુરૂ ! ! તમે પાર્શ્વમણિથી પણ અધિક છો, પાર્શ્વમણિ લોહનું સુવર્ણ બનાવે છે પણ પાર્શ્વમણિરૂપ લોહું થઈ શકતું નથી, અને તમે તમારા શિષ્યને તમારા જેવાજ બનાવો છો; કેમકે તારો દાસ છે તે અજ્ઞાનીઓનો ગુરૂ થાય છે. હે સદ્ગુરૂ ! તને સમુદ્રની ઉપમા આપીયે પણ સમુદ્ર તો ખારો છે, અને ક્ષીરસાગરની ઉપમા આપીયે પણ તે તો એક ઈંદ્રિ છે. મેરૂ પર્વતની ઉપમા આપીએ તો મેરૂ કઠણ પથ્થર છે અને તું તો શરણાગત, દીન ઉપર કૃપાવંત અને કોમળ છે. તને આકાશની ઉપમા પણ આપી શકાતી નથી; કારણ

(૩)

કે આકાશ જડ છે, તને પાણીની ઉપમા આપીયે પણ તે અપાતી નથી, કારણકે પાણી તો પરમાણુ જલકણુરૂપ થઈ જાય છે, અને તારૂં રૂપ તો અચળ છે. કલ્પવૃક્ષની ઉપમા આપીયે તો તે કલ્પનામાં આવેલા વિષયો આપનાર છે ને તારૂં આપવું કંઈ તેવું નથી. જે નિરાકારની કોઈ ચિંતા શખતું નથી તે તું આપે છે, માટે ચિંતામણિ રત્ન પથ્થરની ઉપમા પણ તને યોગ્ય નથી. વળી નિરાકારની કામના ન કરી છતાં તું આપે છે એટલે કામધેનુની ઉપમા પણ કંઈજ નથી. હે સદ્ગુરૂ! તને લક્ષ્મીમાન કહીયે તો લક્ષ્મી અથવા ધન તો નાશવંત છે માટે તેમ પણ તને કેમ કહેવાય? કારણકે તું તો મોક્ષરૂપી લક્ષ્મી આપે છે. સ્વર્ગલોક તથા ઈંદ્રની સાહેબી જાતે દહાડે જતી રહે છે અને તારી કૃપાથી તો જે પ્રાપ્તિ થાય છે તે અચળ છે.

(૪)

સંતસ્તુતિ.

પરમાર્થ ઉત્પન્ન થવાનું ઠેકાણું જે સંતજનો તેને હું વંદન કરું છું. કારણ કે સંતજનોથીજ નિરાકારનું શુભ જ્ઞાન જગતમાં પ્રગટ થાય છે. નિરાકાર આત્મવસ્તુ, લક્ષમાં ન આવનારી તથા વાણીમાં ન આવી તેથી તેનો વિષયોની માફક લાભ નથીજ, તથાપિ તે અપ્રતિમ વસ્તુ સંતસમાગમવડે સહેલથી પ્રાપ્ત થાય છે. શુદ્ધ બુદ્ધ પરમાત્મા દેહમાં છતાં પણ જોવામાં આવતા નથી, તેને માટે અનેક પ્રકારનાં સાધનો કરવામાં આવે છે, તો પણ તે પ્રાપ્ત થતા નથી. એવા પરમાત્મા સંતસમાગમે સહજ મળે છે. જેનું સ્વરૂપ દીપકવડે અથવા અનેક પ્રકારના પ્રકાશવડે જોવા લાગીયે તોપણ દેખાતું નથી, એવું આત્મસ્વરૂપ સંતસમાગમે સહજ અનુભવમાં આવે છે. આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થવા સારૂ અનેક પ્રકારની ઇચ્છા રાખી પ્રયત્ન કરનારા તથા તર્કબાજ લોકો સદ્ગુરૂ તથા સંતસમાગમ વિના મૂંગા બેઠા. અલબત્ત, તેનાથી કંઈ થઈ શક્યું નહિ. આનંદ,

(૫)

સંતોષ અને સુખના મૂળને રહેવાનું સ્થાનક તેજ સંત છે. સંત સમાધિનું ઠેકાણું, યોગનો ભંડાર અને મુક્તિનું પીયર છે. જગતને વિષે મહાસમર્થ તથા દાન પુણ્યમાં અનેક શૂરાઓ પડેલા છે. મોટા મોટા ચક્રવર્તી રાજાઓ, બાદશાહો, હાકેમો થયા છે તથા થશે, પણ તેમાંથી કોઈ મુક્તિ આપી શકતું નથી. ત્રણે લોકમાં કોઈનાથી જે દાન આપી શકાય નહિ એ સંતો સહેજે આપે છે, એ સંતોનો સમાગમ સર્વ કરતાં અધિક છે. મૂર્ખો સંતોનો સમાગમ સમજી શકતા નથી અને તેમનું કહેલું તેઓ હસી કાઢે છે. મૂર્ખ જે પ્રકારના છે.

—●—
મૂર્ખનાં લક્ષણ.

મૂર્ખ જે પ્રકારના છે. (૧) અભણ મૂર્ખ (૨) પઢત મૂર્ખ, જેઓ પ્રપંચી છે અને સગાઓ સાથે વિરોધ કરે છે તે મૂર્ખ. જે સર્વસગાંસંબંધીને છોડી સ્ત્રીવશ થઈ પોતાના અંતરૂની વાત સ્ત્રીને કહે તે મૂર્ખ. પરસ્ત્રી સાથે પ્રેમ કરે, સાસરાના ઘરમાં

(૧)

વસે અને અકુલીન કન્યા સાથે વરે તે મૂર્ખ. સમર્થ સાથે ગર્વ કરે, મનથ મમત રાખે અને બળ વગર સત્તા બતાવે તે મૂર્ખ. આત્મ સ્તુતિ કરે, દેશમાં વસી દુઃખ ભોગવે અને બાપદાદાની બડાઈ હાંકે તે મૂર્ખ. કારણ વિના હાસ્ય કરે, ઘણો અવિવેકી અને ઘણાનો દુશ્મન તે મૂર્ખ, માનમાં અપમાનમાં સમજે નહિ અને જેનું મન સદા વ્યસનમાં મગ્ન રહે તે મૂર્ખ, ઘરમાં વિવેક દેખાડે, સભામાં શરમાઈ જાય અને બોલ બોલતાં વિસરી જાય તે મૂર્ખ. જે સાંભળે નહિ તેને શીખવવા જાય, વડીલોની પાસે જ્ઞાનીપણું દર્શાવે તે એક મૂર્ખ. એકદમ વિષયી અને નિર્લજ્જ બની મર્યાદા મૂકી ભટક્યા કરે તે એક મૂર્ખ. જ્યાં માન નહિ ત્યાં વારંવાર જાય ને માન અપમાન ગણે નહિ તે મૂર્ખ. દેવ પિતાને માને નહિ, શક્તિ વગર મોટી મોટી વાતો કરે અને જેના મોંમાં અપશબ્દો ભરેલા હોય તે એક મૂર્ખ. ઘરમાં મોટી મોટી વાતો કરે બહાર ગરીબ થઈ ફરે, એવો મૂઠ અને ખેવકુદ મૂર્ખ. નીચની દોસ્તી કરે,

(૭)

પરસ્ત્રી સાથે એકાંત કરે અને રસ્તે ચાલતાં ખાતો જાય તે એક મૂર્ખ. કરેલા ઉપાયને જાણે નહિ, ઉપકારને અવગુણ ગણે, થોડું કરી ઘણું જણાવે તે મૂર્ખ. સભામાં કારણ વિના હસે તે મૂર્ખ. મોટાઓની સામે લાંબા પગ ઘાલી ખેસે તે એક મૂર્ખ. કારણ વિના સભામાં બોલી ઉઠે તે એક મૂર્ખ. વિદ્યા, વૈભવ, ધન, પુરૂષાર્થ અને માન વગર ખાલી ગુમાન કરે તે મૂર્ખ. લુચ્ચો, લકંગો, લખાડ, કુકમી, કુટેલ, ખેગજી અને અધોરી તે મૂર્ખ. દાંત, આંખ, હાથ, વસ્ત્ર, અને પગ સર્વકાળ મેલાં રાખે તે એક મૂર્ખ. સભામાં નાગો દેખાય તેવાં વસ્ત્રો પહેરી જાય તે મૂર્ખ. અભિમાનથી, ક્રોધથી અને કુબુદ્ધિથી પોતાનો પોતેજ વધ કરે અને જે ઠઠ બુદ્ધિ વગરનો તે એક મૂર્ખ. બોલીને ખારગણું બતાવે અને તે પ્રમાણે કરે નહિ તે મૂર્ખ. પોતે શું બોલે છે તેનું જેને જ્ઞાન નથી તે એક મૂર્ખ. મોટાઓની સાથે વિનયથી વર્તે નહિ અને પોતાનો કક્કો ખરો કરવા જાય તે એક મૂર્ખ. પોતે સર્વવાતે પૂર્ણ હોય એમ માને,

(૯)

શરણે આવેલાને ધિક્કારે અને લક્ષ્મીને ભરેસો રાખે તે એક મૂર્ખ. પુત્ર કલત્રને મુખ્ય માની દેવ ગુરૂ ધર્મને વિસરી જાય તે એક મૂર્ખ. કરણી પાર ઉતરણી એવું જે જાણતા નથી તે એક મૂર્ખ. પુરૂષ કરતાં સ્ત્રીને વધારે આઠગણું ઐશ્વર્ય આપે તે મૂર્ખ. દુર્જનની સાથે દોસ્તી કરે અને સબજનને ધિક્કારે તે એક મૂર્ખ. પિતાનો, ગુરૂનો, દેવનો, સ્વામીનો માનો, દ્રોહ કરે તે મૂર્ખ. આદર વગર ખોલે અને નિંદા વસ્તુને અંગીકાર કરે તે એક મૂર્ખ. ભાર જોજી ગુમાવીને ખોલે, માર્ગે મુગો ચાલે અને કુકર્મી મિત્રો કરે તે મૂર્ખ. પારકાને દુઃખી જોઈ સુખ માને અને પારકાને સુખી જોઈ દુઃખ માને તે મૂર્ખ. શત્રુનો વિશ્વાસ કરે તે મૂર્ખ. પત રાખી જાણે નહિ, સગા સાથે વિનોદમાં લાંઠાઈ કરે તે મૂર્ખ. પોતાથી બની શકે નહિ તેવી શરત મારે ને કામ વગર બડ-બડે અને ખોલવાની રીતિ જાણે નહિ તે મૂર્ખ. નીચ લોકોની સંગત કરે, મીજાસી ભાષણ કરે અને ડાખે હાથે પાણી પીવે તે મૂર્ખ. સમર્થ સાથે વેર કરે અને

(૯)

પોતાના ઘરમાં ચોરી કરે તે મૂર્ખ. દેવને ગાળો દે અને મિત્રનું માઠું બોલે તે મૂર્ખ. ઘેર સુંઢરી છતાં પરઘરમાં ફરે અને પારકી સ્ત્રી સાથે સંબંધ કરે અને ઘણાંનું એકું ખાય તે મૂર્ખ. હીણા લોક સાથે વહેવાર કરે તે મૂર્ખ. બે જણા છાની વાત કરતા હોય ત્યાં બેસે અને બે હાથે માથું ખણે તે મૂર્ખ. પાણીમાં થુંકે, પગથી પગ ખંજોળે અને નીચ માણસની સેવા કરે તે મૂર્ખ. લક્ષ્મી મળ્યા પછી આગલી ઓળખાણ ભૂલી જાય ને માત પિતા ઉપર હુકમ ચલાવે તે મૂર્ખ. પુસ્તકો પોતે કોઈ દિવસ વાંચે નહિ અને કોઈને વાંચવા દે નહિ અને પુસ્તકો ખાંધી રાખે તે મૂર્ખ. એ પ્રમાણે મૂર્ખાઓનાં લક્ષણ અપાર છે.

ઉત્તમ લક્ષણ.

ઉત્તમ પુરુષોએ અજાણે માર્ગે એકદમ જવું નહિ, અજાણ્યું ફળ ખાવું નહિ, રસ્તામાંથી કંઈ જણસ જડે તે લેવી નહિ. ઘણો વાદવિવાદ કરવો

(૧૦)

નહિ, પેટમાં કપટ રાખવું નહિ અને કુળહીન કન્યા
 પરણવી નહિ. વગર વિચારે ખોલવું નહિ, અમર્યાદ
 પછે તેમ વિચાર કર્યા વિના ચાલવું નહિ, લોકોથી
 નમ્રતા રાખવી, પાપીનું દ્રવ્ય લેવું નહિ અને પુણ્ય
 માર્ગ છોડવો નહિ, નિંદા કરવી નહિ. અસત્યનો
 સંગ કરવો નહિ, ખળાત્કારે સ્ત્રીનું અને દ્રવ્યનું
 હરણ કરવું નહિ, ભાષણકર્તાનું અપમાન કરવું
 નહિ. ઐક્યતા તોડવી નહિ, અને વિદ્વાદ્યાસ છોડ-
 વો નહિ. બહુ બકનાર સાથે અને વાચાળ સાથે
 લડવું નહિ અને સત્સંગે ચાલનારનું અપમાન
 કરવું નહિ. અતિ ક્રોધ કરવો નહિ, મિત્રને છળવો
 નહિ અને મનમાં ભણવાનો અભાવ આણવો નહિ,
 ઘડી ઘડી રીસાવું નહિ અને પરાક્રમ કર્યા વિના કહે-
 વું નહિ, ખોલેલો ખોલ બૂલવો નહિ, વખત પડે
 સામર્થ્ય ચૂકવું નહિ, આળસમાં સુખ માનવું નહિ.
 કોઈની યાદી ચુગલી કરવી નહિ, શરીરને અતિ
 સુખ આપવું નહિ. પુરૂષ પ્રયત્ન છોડવો નહિ અને

(૧૧)

કષ્ટથી કદિ બીવું નહિ. સભામાં શરમાવું નહિ, અર્થ વગર બોલવું નહિ અને નકામી બડાઈ હાંકવી નહિ, પ્રસિદ્ધ પણ્યું છોડવું નહિ, પરાધીન થવું નહિ અને કોઈના પર પોતાનો બોલો નાંખવો નહિ. ખોટી ખાતમી આપવી નહિ; આદર વગર બોલવું નહિ, સભામાં મસ્કરી કરવી નહિ. ઘણું ઉંઘવું નહિ. ઘણું ખાવું નહિ અને ચાડીયાને ઘેર રહેવું નહિ, મહોમાં ગાળ રાખવી નહિ, કોઈને જોઈ હસવું નહિ અને કુળવંતપણામાં ખામી આણવી નહિ, દેખેલી વસ્તુ ચોરવી નહિ અને અતિકૃપણુ થવું નહિ અને મિત્ર સાથે કલેશ કરવો નહિ. ગુરૂ વિના રહેવું નહિ. અજ્ઞ ધન શાશ્વત છે એવું માનવું નહિ, સત્ય માર્ગ છોડવો નહિ. અસત્ય માર્ગે જવું નહિ અને કોઈ કાળે ખોટી વાતનું અભિમાન રાખવું નહિ.

—●—
મનુષ્યદેહ.

મનુષ્ય દેહની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે. દેહના વિષે મોટો લાભ એ થાય છે કે જે જે પરમાર્થની ઈચ્છાકરીયે

(૧૨)

તે સર્વ કરી શકાય છે. આ નરદેહના યોગથી કેટલાક ભક્તિમાં વળગ્યા અને કેટલાક ઘણા વૈરાગ્યથી મોટા મોટા પહાડોમાં ધ્યાનાર્થે જઈ બેઠા, કેટલાક તીર્થાટન કરે છે. મનુષ્યદેહ પામીને કેટલાક મહા અનુભવે વિખ્યાત થયા, કેટલાક પ્રખ્યાત ભક્તો થયા ને કેટલાક સિદ્ધ થઈ આકાશ માર્ગે ચાલવા લાગ્યા, કેટલાક તેજમાં તેજ થઈ ગયા એટલે મોક્ષમાં વસ્યા. આ નરદેહના આધારે કરી અનેક પ્રકારનાં સાધનોની રાહે મુખ્ય સારાસારનો વિચાર કરી ઘણા કર્મબંધનથી છૂટી ગયા.

નરદેહના સંયોગથી ઘણા લોકો અહંપણ મૂકી સ્વસ્વરૂપના આનંદથી સુખી થઈ પરમપદને પામ્યા, જેમનો ઉદ્ધાર થયો તે પણ નરદેહથીજ જાણવો. પશુ પંખીના દેહથી મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ નથી.

સંત, મહંત, ઋષિ, મુનિ, સિદ્ધ, સાધુ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, વિરક્ત, યોગી, તપસ્વી એ સર્વ નરદેહ ધરનારાજ થયા છે.

(૧૩)

નરદેહ સર્વ દેહોમાં મોટો ને શ્રેષ્ઠ છે. તેવડે સંસારનું મહાહુઃખ દૂર થાય છે.

જે જીવ નરદેહ મળ્યો છતાં પરમાર્થને ભૂલી ગયો, તે મૂર્ખ માયાની જાળમાં ફસાયો છે.

જેમ માટી ખોદી રહેવાને માટે ઘર કચું અને તે માડું ઘર છે એવી દૃઢ કલ્પના કરી, પણ તે ઘર ઘણાનું છે એવું જેના સમજવામાં આવ્યું નહીં એજ તેને માયાની જાળમાં ફસવું થયું.

ઉંદરો, ગરોળીઓ, માખીઓ, કરોળીઓ, વીંછી, મંકોડા, કીડીઓ, સાપ, વાંદા, જમરા, ભમરીઓ ઇત્યાદિ એ ઘરને પોતાનું ગણે છે. તેમજ ઊલાડાં, કુતરાં, નોળીઓ, કાનખજુરા વિગેરે પ્રાણીઓ તે ઘરને પોતાનું માને છે. વસ્તુતઃ ઘર જેવા જીવજંતુ તેો ઘાસ, લાકડાં, માટી વિગેરેથી બનેલું છે; છતાં સર્વ તેને કહે છે કે એ અમારું ઘર. વળી એ ઘરમાં પરોણા અને મિત્રો પણ મમતા રાખે છે. ઢોર ચાકર ને ઘરનાં માણસો પણ તેને પોતાનું સમજે છે, રાજ

(૧૪)

અગ્નિ વિગેરે એ ઘરને સત્તા મુજબ સત્તા ચલાવવાનું વિચારે છે, તેમજ ઘરને બાંધનાર મૂર્ખ માણસ કહે છે કે આ ઘર તો માડું છે. પરંતુ બાંધનાર મહા આકૃત આવી પડવાથી તે ઘર ગામ તથા દેશ છોડીને જતો રહ્યો.

ઘર બાબત આત્માને પૂરેપૂરો અનુભવ થયો કે આ રીતે ઘર તો નાપાયાદાર છે, તેમજ આયુષ્ય પણ બે દિવસનું છે. માટે કાંઈપણ ગુજરાન કરવું.

ઘરને માડું માન્યું પણ માડું નથી, તેમજ શરીરને માડું એમ કહું તો માથું છે તે લીખો, બુ વિગેરેનું ઘર છે, તે જીવો માથાને ખાધ મોજ કરે છે.

વળી વાળનાં મૂળિયામાં કીડાઓનું ઘર છે. તેઓ તે જગ્યાનું ચામડું ખાય છે અને ગડ ગુમડ થાય છે, તેમાં તો સર્વ કીડાઓજ છે. પેટમધ્યે કીડા, કરમીઆ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, અનેક જીવોનું લક્ષ અશુચિનું ઘર એવો નરદેહ છે, એવાં શરીરને મૂર્ખ

(૧૫)

પોતાનું માને છે, પરંતુ તે જીવોને જોઈ શકે છે. દેહ પરમાર્થ માટે લગાડવો તેમાંજ તેનું સૈર્થિક છે. નહીં તો તે વ્યર્થ ગયો, જે પ્રપંચી મૂર્ખ છે તે પરમાર્થ સુખ કંઈ પણ બાણતા નથી, તેથી તેમનું શરીર ખીબના ઉપકારમાં આવતું નથી, સંતોનું શરીર હમૈશાં પરના ઉપકારમાં આવે છે.

સદ્વિદ્યા.

ભાવિક, સાત્ત્વિક, ક્ષમાવંત, દયાશીલને નમ્રતાથી અમૃત જેવું બાણ કરનારા હોય છે.

સદ્વિદ્યાવંત કારણ કરનાર છતાં અભિમાન રહિત ગાનાર પણ ભગવદ્ગુણ ગાનાર અને પૈસાદાર છતાં ભગવદ્ની ભક્તિ કરે છે, સર્વજ્ઞ છતાં ઉઠાસી, બહુશ્રુત છતાં સભજનને સત્વગુણી તથા નીતિમાન છતાં સર્વનો મિત્ર હોય છે.

સદ્વિદ્યાવંત, સત્યવચની, શુભવચની, કામ-લવચની, મધુરવચની હોય છે. એવી સદ્વિદ્યા બહુ સારી છે.

(૧૬)

પઠત મૂર્ખ લક્ષણ.

ભણેલ છતાં જે મૂર્ખ તે પઠતમૂર્ખ. તેનાં લક્ષણ સાંભળવામાં કોઈએ દુઃખ માનવું નહીં, કેમકે પોતાના અવગુણો ત્યાગવાથી સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

ઘણા અથો સાંભળેલ હોય, શાસ્ત્ર ભણેલો હોય અને પ્રવક્ત્રજ્ઞાનની વાતો કરે પણ ખોટી આશા તથા ખોટું અભિમાન મૂકે નહિં તે પઠતમૂર્ખ.

સંપૂર્ણ અંથ વાંચ્યા વિના અમસ્થોજ અંથકારને દોષ આપે છે. અંથમાં વર્ણવેલા ગુણને અવગુણ સમજે છે તે પઠતમૂર્ખ.

હું જાણીતો છું એવું માની હરેક કામમાં માથું મારે છે ને ક્રોધ થાય તો તેને સ્વાધીન રાખી શકતો નથી, લોકોનો અધિકાર બાધ્યા વિના બાલવાની મહેનત લે છે, પારકાંને જે વાતનો દોષ મૂકે છે તેજ વાત પોતે આચરે છે, ને તેની પોતાને ખબર પડતી નથી.

(૧૭)

ભગવાનની સ્તુતિ નહીં કરતાં માણસોની સ્તુતિ કવિતા વિગેરેમાં કરે છે, તેમજ જે નજરે પડે તેનાં વખાણ કરવા માંડે છે.

સ્ત્રીઓના અવયવ વર્ણવે છે. તેમજ અનેક પ્રકારના નાટકોના હાવભાવનું વર્ણન કરે છે, ને પર-માત્માને ઝૂલી જાય છે, વૈભવમાં ભરાઈ પ્રાણિમાત્રને તુચ્છ ગણે છે અને પોતે નાસ્તિક બને છે.

માં ઉપર એક અને પછવાડે બીજું એવી તેની ટેવ છે, તથા બાલવું જુદુંને કરવું પણ જુદું. સાચીવાત બાબુ પર મૂકી લોકોને રૂચતી વાતો કરે છે ને એમ પોતાનું જીવન પરાધીન કરે છે.

સત્ક્રિયાઓ, લોકોને ખતાવવામાટે ઉપર ઉપરથી કર્યા કરે છે. ન કરવાનું કરવા માંડે છે, ને સિધ્ધો માર્ગ મૂકી અમસ્તો જ્યાં ત્યાં ભરાઈ રહે છે.

રાત્રી દિવસ સારા ગ્રંથો સાંભળતો છતાં પોતાના અવગુણો તજતો નથી, ને પોતાનું હિત

(૧૮)

પોતે બાણુતો નથી, એવા સર્વ અવશુણોનો ત્યાગ કરવા વાસ્તે પઢત મૂર્ખનાં લક્ષણો કહ્યાં, મુખ્ય વાત એજ છે કે સર્વ મૂર્ખમાં મોટો મૂર્ખ તો તેજ કે જે સંસારમાં સુખમાને છે, કેમકે સંસારના દુઃખ જેવું જગતમાં અન્ય દુઃખ નથી.

શ્લોક.

જન્મદુઃખં જરાદુઃખં, મૃત્યુદુઃખં પુનઃ પુનઃ
સંસારસાગરે દુઃખં, તસ્માજ્જાગૃહિ જાગૃહિ ॥૧॥

જન્મ એજ દુઃખનું મૂળ છે, તે એવું કે બાણુ સંસાર રૂપી અંગારા ઉપર સૂવું, તેથી જેણે જન્મ લીધો તેણે પોતાનું હિત કરવું, ઘડપણમાં પણ તેવુંજ દુઃખ થાય છે, આત્મસાધન કર્યા વિના સંસારચક્રમાં અનંતીવાર જન્મ ભરણુ પ્રાપ્ત થયા કરશે માટે આત્મહિત કરવા ચૂકવું નહીં.

(૧૯)

ગુરુ કોણુ.

સહ્યુરૂકૃપા મેળવ્યા વિના મનગમતાં સત્-કર્મ કરે તે અધમનુષ્ય ઠાકર ખાઇ ખાડામાં પડે તેમ છે. આંખમાં અંજન આંજવાથી જમીનમાં દાટેલું દ્રવ્ય જેમ દેખાય છે, તેમ સહ્યુરૂના વચનવડે જ્ઞાનનો પ્રકાશ પડતાં સર્વ વસ્તુ જણાય છે.

સહ્યુરૂ વિના જન્મારો ફોકટ અને વ્યર્થ છે, કેમકે તે વિના પરિતાપ ટળતો નથી.

મોક્ષ ઇચ્છનારે સહ્યુરૂને શરણે જવું. મહા મહેનતે ચૌદ વિદ્યા અને ચોસઠ કળાનો અભ્યાસ કર્યો; કિંતુ સહ્યુરૂ વિના પરમાર્થતત્ત્વરૂપમોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી. કોઇ હુન્નર કળા શીખવનારને ગુરૂ કહે છે, પણ તે કાંઈ મોક્ષ આપનાર સહ્યુરૂ નથી.

પ્રાણી માયારૂપી જાળમાં પડી સંસારનું દુઃખ ભોગવે છે, તેમાંથી સહ્યુરૂ તેને છોડાવે છે.

ગર્ભાવાસ ભોગવવાનાં સંકટને તથા ગર્ભથી

(૨૦)

બહિર આવી લોગવવાનાં અનેક પ્રકારની ડુંખરૂપ વહિને સહશુર, જ્ઞાનખડ્ગથી કાપી નાખે છે. ઉપ-દેશ વાણીવડે નિજ વસ્તુ દેખાડનાર સહશુર છે.

જે જે રસ્તેથી મનને સમજાવ્યું પડે તે તે રસ્તે જ્ઞાનવડે મનને સમજાવી મુક્તિ અર્પણ કરાવે છે તે સહશુરને જેવા તેવા બાણવા નહિ. શિષ્યને સાધન માર્ગે લગાડે નહીં અને ઈદ્રિયોને દમન કરાવે નહિ, તેવો કદી શુરૂ કરવો નહીં. શિષ્યની મરજી રાખી તેને ગમતી રીતે બોલનારને સહશુર બાણવો નહિ.

જે વૈદ્ય રોગીને મરજી મુજબ વર્તવા કહે છે તેથી રોગીનો ઘાત થાય છે. તેવીજ રીતે ખુશામત-ખોર તે સહશુર નથી.

ધર્મશુરૂ વિના સંસારી શુરૂ ઘણા પ્રકારના છે. એક યંત્રશુરૂ, એક તંત્રશુરૂ, એક ઉસ્તાદ શુરૂ, એક વિદ્યાશુરૂ, એક કુવિદ્યાશુરૂ, એક માતાશુરૂ, એક પિતાશુરૂ, એક રાજશુરૂ વિગેરે અનેક પ્રકારના શુરૂ બાણવા. મોક્ષ આપનારા સહશુરૂ તે ધર્મશુરૂ બાણવા.

(૨૧)

સહચર સાથે સુશિષ્યોનો યોગ થયો અને આત્મજ્ઞાનનું શ્રવણ ન કરે તો જેમ સારી જમીનમાં સાઈ ખી વાવ્યા છતાં વરસાદ વિના ઉગે નહિ, તેવી રીતે થશે. ઉત્તમ જ્ઞાન વિના લોળા લોકો પાખંડી તથા નાસ્તિક મંડળીમાં પ્રવેશ કરે છે.

શિષ્યો કેવા હોય.

શિષ્ય દિલથી સાફ આચારવંત કેવળ વૈરાગ્યશીલ અને સંસારના ખંધનમાંથી છૂટવાને પુરણ ઈચ્છા પામેલો જોઈએ, પરમાર્થ અતિ ઉપયોગી હુંશીયાર અને અલખ સ્વરૂપ તરફ લક્ષ રાખે એવો શિષ્ય જોઈએ. વળી તે ધીર, ઉદાર અને પરમાર્થ માટે તત્પર જોઈએ. વળી તે પરોપકારી, કોઈની અદેખાઈ નહિ કરનાર, અંથના અર્થોમાં પ્રવેશ કરનાર અને કાયા, વાચા તથા મનથી હમેશાં શુદ્ધ શિષ્ય જોઈએ, તેમજ જન્મ મરણના વિચારોમાં સાવધ, ઉત્તમ શુભ શીખેલો અને યુદ્ધિમાન જોઈએ, વળી

(૨૨)

ખુદ્ધિ, પ્રેમ, અને મર્યાદા એ ગુણો પણ શિષ્યોમાં જોઈએ. યુક્તિ જાણનાર, નિશ્ચય પામેલો, અને વિચાર લેનાર શિષ્ય જોઈએ. વળી તે હિંમતવાન અને વિશ્વાસુ જોઈએ. વળી શિષ્ય વિવિધ સંસારનું દુઃખ જાણી તેમાંથી છટવાની ઇચ્છા રાખનાર જોઈએ, સંસારના દુઃખેકરી વૈરાગ્ય ઉમત્ત થાય છે, વાસ્તે જોણે સંસારનું દુઃખ ધણું અનુભવ્યું હશે તેનેજ પરમાર્થની વાત રૂચશે. જેને સંસારનો ત્રાસ ઘણો થયો છે, તેનેજ સદ્ગુરૂના ભાષણપર વિશ્વાસ ખેસશે અને તેજ કોઈ કાળે સદ્ગુરૂને છોડશે નહિ. જેને સંસારનો ત્રાસ થયો નથી, તે સદ્ગુરૂના ભાષણપર વિશ્વાસ રાખતો નથી. એવા ઘણા અવિશ્વાસી કુશિષ્યો ભવસાગરમાં ડૂબી ગયા અને કામ ક્રોધ રૂપી જડ ચોરોના સપાટામાં સપડાઈ દુઃખ ભોગવતા રહ્યા. માટે સદ્ગુરૂના ભાષણપર પૂર્ણ વિશ્વાસુ તેજ સદ્ શિષ્ય અને તેજ મોક્ષ મેળવવાને પૂર્ણ અધિકારી છે. જે શિષ્યને સદ્ગુરૂથી દેવ મોટો લાગે તે શિષ્ય કમભાગ્ય છે, કારણ કે દેવ દેવ-

(૨૩)

ગતિમાંથી ખીલુ ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે મોક્ષ આપવાને સમર્થ નથી. જેના ઉપર સદ્ગુણની પૂજા કૃપા છે તેની આગળ કોઈનું સામર્થ્ય ચાલતું નથી; કેમકે તેણે જ્ઞાનદૃષ્ટિથી સર્વ વૈભવ તુલ્ય કરી દીધો છે આ ઠેકાણે દેવતારૂપ દેવ જાણવા.

ખીજા અસત્ શિષ્ય છે તે માયામાં ફસાયા છે. વિષયો ભોગવવાની અંતઃકરણમાં પ્રીતિ છતાં ઉપરથી પરમાર્થ ઉપર પ્રીતિ ખતાવે છે, સંસારમાં આનંદમાની પરમાર્થને મસ્કરીમાં ઉડાવનાર અને નીચ કામમાં લંપટ થયેલા શિષ્યો ઘણા છે, તેમને ઉપદેશ કેવો લાગે છે તેા કે જેમ ડુક્કરને ચંદન ચોપડીએ અથવા પાડાને સુગંધી અત્તર લગાડીયે તેવી રીતે વિષયલંપટને આત્મજ્ઞાનનો વિવેક લાગે છે, વળી ગધેડો જે ઉકરડામાં આળોટે છે, તેને ખુશખોદાર કુલની માળા શા કામની ? તેમજ અંધકારમાં ભમનાર ધુવડને રાજહંસની સંગત શા કામની ! તેમજ વિષયનો જાનૈયો થઈ નર્કમાં પડનારને ભગવાનની

(૨૪)

પ્રીતિ ક્યાંથી ? કુતરાંને મિષ્ટાન્ન ખવરાવીએ અથવા વાંદરાને જેમ સિંહાસન ઉપર બેસાડીયે તેમ વિષયલંપટને જ્ઞાનનો ઉપદેશ છે, બગલમાં સ્ત્રીઓને લઈને સન્યાસીઓને કહે છે કે મને સન્યાસી કરો, તેવી રીતે વિષયમાં લંપટ થઈ અસત્શિષ્ય, જ્ઞાનનો બકવાદ કરે છે. ગુરૂનો શત્રુ શિષ્ય નરકવાસી થાય છે, સ્મશાન વૈરાગ્ય ઉપજ્યો અને ગુરૂને નમસ્કાર કર્યો તેથીજ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થશે એમ માનવું નહિ. સ્મશાન વૈરાગી ઘડીમાં રોવા માંડે, ઘડીમાં પડતું મૂકે, ઘડીમાં વૈરાગ્ય લાવે, ઘડીમાં જ્ઞાનનું અભિમાન આણે, ઘડીમાં ગુસ્સો કરે, ઘડીમાં વિશ્વાસ રાખે, એવા અનેક આળા દીવાનાની પેઠે કરે છે. હુમેશાં પાપ કરનાર, ઉપકાર પર અપકાર કરનાર, મહા પાપી, કપટી, કુતકી, વિકલ્પી, અભાક્ત, અભાવિક, નિંહુર, આળસુ, અવિવેકી, અવિશ્વાસી, અધીર, અવિચારી, સંશયને વળગી રહેનાર, ખરાબ વાસનાવાળું હૃદય એ સર્વ કુશિષ્યોમાં હોય છે. વળી કુશિષ્ય બળ, વડાઈ, નિંદા, તથા દેહાભિમાનવડે હું જ છું એવો બકવાદ કરે

(૨૫)

છે. એવા જે માયા તથા મદવડે આંધળા થઇ ગયા છે, તેમને આત્મજ્ઞાન શી રીતે મળે ? કેમકે તેને ઘણાં પાપોને લીધે સદ્બુદ્ધિ આવતી નથી; તેમને વૃદ્ધાવસ્થાની પીડાથી મરણવેળાએ બહુ સમજણ પડશે.

આત્મજ્ઞાન.

નાનાશાસ્ત્રપઠેઘ્નોકો, નાનાદૈવતપૂજનમ્;
આત્મજ્ઞાનં વિના પાર્થ, સર્વકર્મ નિરર્થકમ્.

જ્ઞાન જેવું પવિત્ર તથા ઉત્તમ બીજું કંઈ નથી, સર્વ ઉપદેશમાં આત્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ અતિ શ્રેષ્ઠ છે. જ્યાંસુધી આત્મજ્ઞાન થયું નથી ત્યાં સુધી સર્વ કર્મ નિષ્ફળ છે. વિષયરૂપી વલોપાત જતું નથી. અને વિદ્યા, શાસ્ત્ર, ગાયન, વૈદક અને વેદ આવડે પણ તે આત્મજ્ઞાન નથી. વળી અનેક સ્ત્રી પુરૂષોની પરીક્ષા તે પણ સત્ય જ્ઞાન નથી. ઘોડા હાથી તેમજ જંગલી જનાવરોને પરખવાં તે પણ તાત્વિક

(૨૬)

જ્ઞાન નથી. તરેહુવાર ધાતુઓ, સિદ્ધાઓ, અને રત્નોની પરીક્ષા એ સાચું જ્ઞાન નથી. વળી જાતજાતના પથ્થર, વાજાંત્રો અને કારીગરીની પરીક્ષા કરવી તે પણ સત્યજ્ઞાન નથી. કાવ્યમાં કુશળપણું, ગાયન નૃત્ય તથા સભામાં વાતોથી ચતુરાઈ બતાવવી તે પણ સાચું જ્ઞાન નથી. ઘણા પ્રકારનાં જ્ઞાન છે, પણ તે સર્વ જ્ઞાનમાં આત્મજ્ઞાન શ્રેષ્ઠ છે. કારણ કે આત્મજ્ઞાનથી જન્મ મરણના ફેરા ટળે છે; અને આધિ વ્યાધિ ઉપાધિનાં દુઃખો નાશ પામે છે. અને ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્રેષનો નાશ થાય છે. હું કોણ છું, ક્યાંથી આવ્યો અને ક્યાં જઈશ. મરણ શાથી થાય છે; અને જન્મ મરણ શાથી ટળે છે. તેનું જ્ઞાન કરવું. પંચદેહથી આત્માને જુદો ઓળખવો અને ષટ્ લેશ્યાથી આત્માને જુદો જાણવો, અજ્ઞાનરૂપી સન્નેપાતવાળાને આ બાબતની સમજણ પડી શકતી નથી. અજ્ઞાનરૂપી ભર ઉંઘમાં સર્વ વિષયોરૂપી ભૂતો વળગે છે, માટે આત્મજ્ઞાનનું શ્રવણ મનન કરવું. અજ્ઞાની જીવ સંસારમાં ફસાય છે.

(૨૭)

અને ચોરાશી લાખ જીવાયોનિમાં ભટકે છે, અને તેનો ભવાન્ત થતો નથી. જ્ઞાનીને આ સંસાર ખળતા અગ્નિ સમાન ભાસે છે અને વિષયો તે વિષ સરખા લાગે છે. જ્ઞાની પુરૂષ પોતાના અંતરમાં સર્વ ઋદ્ધિ દેખે છે. શુક્રામાં રહેલું અંધારૂં લાકડીયોના માર મારવાથી નાશ પામતું નથી; વા શુક્સો કરવાથી નાશ પામતું નથી; પણ હીવા વડે તુરતજ તે નાશ પામે છે; અને તે ક્યાં ગયું તેની પણ સમજણ પડતી નથી, તેવી રીતે જ્ઞાનરૂપી હીવાવડે મનનું અંધારૂં નાશ પામે છે. વળી જ્ઞાની, સર્વ ઉપાધિ દૂર કરી અસાધ્ય, અલભ્ય, અગોચર, આત્મતત્ત્વ સાધ્ય કરે છે, દેવ શું તથા ભક્ત શું તેનું મૂળ જાણી લે છે. વળી આત્મજ્ઞાની સંસારમાંથી અને લોભના હાથમાંથી અકસ્માત નીકળી ગયો. વળી જ્ઞાનનો વિવેક મજબુત થવાથી નિશ્ચયને ઘણું જોર આપ્યું, પછી વૈરાગ્યના ખળથી અવગુણનો સંહાર કર્યો. વળી જ્ઞાનીએ પરાધીનતાને ત્યાગી, મમતા ઉપર છાપ મારી, મનને પોતાના સ્વરૂપમાં લીન કર્યું. વળી જ્ઞાની ભૂલને ભૂલી

(૨૮)

ગયો. વળી જ્ઞાની સાધનથી સર્વ સંસારનો ત્યાગ કરે છે, અને પરમાર્થનું સાધન કરે છે. જે મનથી સંસારનો કંટાળો માને છે; અને અંતઃકરણથી વિષયોનો ત્યાગ કરે છે; અને તેજ આગળ જતાં પરમાર્થનો પંથ પકડે છે. આ મનના યોગથી સંશયો ઉઠે છે અને શાંતનો નાશ થાય છે. માટે આત્મ સ્વરૂપનો નિશ્ચય ખસવા દેવો નહિ. જે દેખાય છે તે અસાર છે અને દેખાતું નથી તે બ્રહ્મસાર છે. એ વાત સદ્ગુરના ભાષણનો વિચાર કરવાથી સમજાય છે. માઝું શરીર એવું અંતરમાં લાગે છે, તેથી માઝું કહેનારો શરીરથી જૂદો છે અને જે જૂદો છે તેજ આત્મા છે. તથા સંકટપરૂપી મન માઝું એવું જે માને છે અને ન માનનાર મનથી જૂદો છે. આત્મા જ્ઞાન દર્શન ચરિત્ર વડે પરિપૂર્ણ છે. જ્ઞાન એ આત્માનો ગુણ છે. જ્ઞાન, આત્માથી ભિન્ન નથી. જ્ઞાનવડે પોતાના સ્વરૂપનો તથા પરના સ્વરૂપનો પ્રકાશ થાય છે માટે જ્ઞાન સ્વપર પ્રકાશક છે. આત્મજ્ઞાન તથા બાહ્ય બીજું કંઈ જાણવાનું રહેતું નથી. કારણ કે જેટલાં શાસ્ત્ર

(૨૯)

છે, જેટલા વેદ છે, તે સર્વ આત્માને વિષે રહેલા જ્ઞાનચક્રી થયેલા છે. જેટલા દુનિયાની અંદર મતમતાંતરો થયેલા છે, તેટલા આત્માના અસદ્ જ્ઞાનને લીધે છે. અસત્ય જ્ઞાનને કુજ્ઞાન કહે છે. દુનિયાને વિષે અંથો ઘણા છે, પણ સમ્યક્જ્ઞાનના અંથો થોડા છે. કારણકે દુનિયામાં મણિઓ થોડા છે, અને પથરાઓ ઘણા છે. જે સાંભળવાથી ધીરજ ઉપજે, પરોપકાર થાય તથા વિષયવાસના છૂટી જાય તેનું નામ અંથ; જે વડે આત્મજ્ઞાનની પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય, પોતાના અવગુણો મટી જાય અને અધોગતિ દૂર થાય તેનું નામજ અંથ; જે વડે પુણ્ય-પાપની ઓળખાણ થાય. પુણ્ય અને પાપ શાથી બંધાય છે તેની સમજણ પડે, બંધાવું શાથી પડે છે અને મોક્ષ શાથી થાય છે, તેનું જ્ઞાન કરાવનાર અંથ. જે અંથમાં મોક્ષરૂપી ક્ષણ લખ્યું નથી તો તે દુરાશાનું પુસ્તક છે. તે સાંભળવાથી ખરાબ આશાનોજ વધારો થશે. જ્ઞાનીઓને તો જ્ઞાનજ જોઈયે. ભજન કરનારાઓને ભજન જોઈએ, આરાધન કરનારાઓને આરાધનનું

(૩૦)

જ્ઞાન જોઈયે. પરમાર્થ સાધન વિના જે જે કંઈ સાંભળે છે તે શ્રવણ નથી. જેમાં આત્મજ્ઞાન નથી તે શ્રવણ નથી, તે તમાસો છે માટે મુખ્યતાએ પરમાર્થના શ્રંથ સાંભળવા, તે વગર અનેક વિષયોમાં ગુંચાવું પડશે અને બ્રાહ્મિતના ખાડાઓમાં પડવું પડશે. જીવતો છતાં સાર્થક કર્યું નહિ અને આયુષ્ય વહી ગયું તેને તો વાવ્યા વિના અનાજ ન ઉગે તેવું થાય છે. જ્ઞાની છે તેનું શરીર જંગલમાં શ્મશાનમાં અથવા ગમે ત્યાં પડે તો તેને દરકાર નથી. જે જ્ઞાનીઓને શરણે જાય તે જ્ઞાની બને છે; અને ખીજા લોકોના ઉપયોગમાં આવે છે. પરમાર્થનો જન્મ સદ્ગુણના સેવનવડે થાય છે, અને સદ્ગુણના સેવનથી અકસ્માત્ સર્વ ખાબતોનું સમાધાન થાય છે.

(૩૧)

કર્મ.

કર્મનું પ્રતિપાદન જ્ઞાનીએ અથોમાં કર્યું છે. તે કર્મ અષ્ટ પ્રકારનું છે. ૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ. ૨ દર્શના વરણીય કર્મ. ૩ વેદનીય કર્મ. ૪ મોહનીય કર્મ. ૫ આયુષ્ય કર્મ. ૬ નામ કર્મ. ૭ ગોત્ર કર્મ. ૮ અંતરાય કર્મ.

૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મથી આત્માને વિષે પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનનું આચ્છાદન થાય છે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો સર્વથા નાશ થવાથી કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી લોકલોકમાં રહેલા સકળ પદાર્થનું ચતુર્થ સ્વરૂપ ભાસે છે. કેવળજ્ઞાન કદિ નાશ પામતું નથી. કેવળ જ્ઞાન થયા બાદ સંસારમાં ભટકવાનું રહેતું નથી.

૨ દર્શનાવરણીય કર્મના ક્ષયથી આત્માને સામાન્ય ઉપયોગ ઉત્પન્ન થાય છે, આત્માના વિશેષ ઉપયોગનું નામ જ્ઞાન છે અને સામાન્ય ઉપયોગનું નામ દર્શન છે.

૩ વેદનીય કર્મ શાતા અશાતા રૂપ છે. પુણ્યનાં

(૩૨)

હળીયાં આત્માની સાથે લાગે છે. તેનું વેદવું તે શાતા બાણુવી અને પાપનાં હળીયાં આત્માની સાથે લાગે છે તેનું ઉદયે ભોગવવું તે અશાતા વેદનીય કર્મ બાણુવું, જગત્માં કોઈ અનેક પ્રકારના ભોગો ભોગવે છે, અને કોઈ દુઃખમાં દિવસ ગાળે છે. કોઈ શરીરે સુખી રહે છે અને કોઈને શરીરે ક્ષય, દમ, ખાંસી, ઉધરસ, ગડગુમડ, ભગંદર, તાવ, પક્ષઘાત વિગેરે અનેક પ્રકારના રોગોનું ઉત્પન્ન થવું થાય છે. તેનું વેદવું તે અશાતાવેદનીય કર્મ બાણુવું. પશુ, પંખી, જળચર, મનુષ્યોની દયા-ચાકરી કરવાથી પુણ્ય બંધાય છે. વળી તેમજ કોઈ જીવને કોઈ મારી નાંખે તેને બચાવવાથી તેમજ ભૂખ્યાને અન્ન આપવાથી તેમજ તરસ્યાને પાણી પાવાથી તેમજ રોગથી પીડાતાને દવા આપવાથી તેમજ મુનિરાજને આહાર વસ્ત્ર, યાત્ર રહેવાનું સ્થાન આપવાથી સર્વ કરતાં અનંતગણું વિશેષ પુણ્ય થાય છે, વળી તેમજ સાધ્વીને પણ આહાર, વસ્ત્ર,

(૩૩)

પાત્ર, વસતિ આપવાથી વિશેષ પુણ્ય બંધાય છે. તેમજ ખોડાં ઢોરાંની સાર સંભાળ લેવાથી પુણ્ય બંધાય છે, સાધુ સાધ્વી પ્રમુખને અનેક પ્રકારનાં ગ્રંથો-પુસ્તકો લખાવી આપવાથી પુણ્યબંધ થાય છે. વળી તેમજ માખાપ વિનાનાં છોકરાંને વિદ્યાદાન આપવાથી પુણ્યબંધ થાય છે. વળી તેમાં યાદ રાખવું કે જો તે કાર્યકરે પણ ભાવના સારી રહેવી જોઈએ. ધર્મનાં કાર્ય કરીને એમ ચિંતવે છે કે અરે ! મેં નકામા રૂપૈયા વા મહેનત કરી. મનમાં પશ્ચાત્તાપ કરે તો પુણ્યબંધ બરાબર થતો નથી. મનોબળ એક સરખું રહેવું જોઈએ. તે ઉપર એક દષ્ટાંત નીચે મુજબ જાણવું—

એક ગ્રહસ્થશેઠને ઘેર એક મુનિરાજ લોજન પાણી વહોરવા પધાર્યા, ત્યારે શેઠને મનમાં ખૂબભાવ ઉત્પન્ન થયો. તે મુનિરાજને વાઢીથી ઘી (ઘૂત) વહોરાવવા લાગ્યો. વહોરાવતાં મુનિરાજના પાત્રમાં ઘીની ધારા અખંડ પડવા લાગી, મુનિરાજે

(૩૪)

તેનો સારો ભાવ જોઈ પાત્રું લેઈ લીધું નહિ. મનમાં એમ વિચાર્યું કે જો હું પાત્રું લેઈ લઈશ તો આ શેઠના પરિણામની ધારા તુટી જશે, એમ ધારી ધીનો ધારા પાત્રમાં પડવા દીધી. થોડીવારમાં પાત્ર ભરાઈ ગયું. શેઠે પાત્રમાં ખૂબ ઘી પડેલું જોઈ વિચાર્યું કે—અરે આટલું ઘી સાધુના પાત્રમાં પડેલું છે તેને સાધુ શું કરશે ? અરે આતો લોભી જેવા જણાય છે, એમ તેના મનનો વિચાર મુનીશ્વરે બાણ્યો એટલે તુરત મુનિરાજે ઘી વહોરવાનું બંધ કર્યું, અને શેઠને કહ્યું કે હવે બસ થયું. શેઠે કહ્યું કેમ ગુરૂજી ! ત્યારે મુનિરાજે કહ્યું તારા પરિણામની ધારા સારી હતી તે તુટી એટલે મેં પાત્રું લેઈ લીધું. મેં પાત્રું વિશેષ સમયસુધી રાખ્યું હતું તેનું કારણ એજ હતું કે તારી સારી પરિણામની ધારા તુટી ના જાય. શેઠે સર્વ વાત કબૂલ કરી અને કહ્યું કે—હવે ગુરૂજી ! હવે ફરીથી વહોરવાનું. ત્યારે ગુરૂજીએ કહ્યું કે હવે કંઈ તેવી પરિણામની ધારા થાય નહીં, અને મારે કંઈ વહોરવાનો હવે બપ નથી.

(૩૫)

ક્રુત વિશેષ ઘી લીધું તે પણ તને કાયદો જાણી
 લીધું છે એમ કહી મુનીશ્વર ચાલતા થયા. આ
 દષ્ટાંત ઉપરથી સાર લેવાનો કે કોઈ વખત પુણ્યનાં
 કાર્ય કરતાં આપણે સામા ઘણી ઉપર વહેમ લાવીએ
 છીએ, પરન્તુ જેવી પરિણામની ધારા તેવું ક્રુણ થાય છે.
 અન્ય કોઈ મહાત્મા સત્પાત્ર હોય અને તેમના જાણી
 જે આપણે ગેરવર્તણૂકથી વર્તીએ, અને તે કદાપિ
 આપણા ઘેર આવ્યા ત્યારે મનમાં એમ ચિંતવ્યું
 કે આ તો મહાત્મા ઠીક નથી, પણ વહોરાવ્યા વિના
 છૂટકો નથી એમ ધારી વહોરાવે તો તેને પુણ્યનો
 અંધ; પરિણામ વિના શી રીતે યથાયોગ્ય થઈ શકે ?
 જેમ મંત્ર જે છે તે શ્રદ્ધા (આસ્તા) તથા ગુરુ ગમ
 વિધિ વિના ખરાખર ક્રુણ આપી શકતો નથી, તેમ
 દરેક પુણ્યનાં કાર્ય સારા પરિણામ વિના ક્રુણ આપી
 શકતાં નથી. કેટલાક તો કીર્તિના બિખારી કે જે પોતે
 જે જે સારાં કાર્ય કર્યાં હોય છે, તે તે ખીજાઓની
 આગળ ખડાઇથી કહી ખતાવે છે, તે ખડાઈ હાંક-
 વામાં સાર એ રહ્યો હોય છે કે મારી સર્વ લોકો

(૩૬)

કીર્તિ કરે; અને સર્વ લોકોમાં-નાત જાતમાં મોટો કહેવાઈ. આમ વિચાર મનમાં લાભ્યાથી ખરાખર પુણ્ય બાંધી શકતા નથી. જેમ ઘઉં જવ ઉગીને મોટા થયા હોય, અને પાકવાની તૈયારીમાં હોય, એટલામાં જો જખડું હિમ પડે તો ઘઉં જવ બળી બાય છે; અને ખરાખર પાક થતો નથી, તેમ પુણ્યના કાર્યમાં પણ સમજવું. શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીએ પૂર્વ ભવમાં કૃત સાધુને ઉત્તમ ભાવથી ઘી વહોરાવરાથી તીર્થકર ગોત્ર બાંધ્યું. અહો તેમના કેવા પરિણામ ! પરિણામે બંધ એ વાત ખરી છે, શ્રી શાંતિનાથના જીવે પૂર્વભવમાં જીવહયાની ટેકથી ઉત્તમ ભાવનાએ ચઢતાં તીર્થકર પદવી બાંધી. કોઇએ વૈયા-વચ્ચ કરવાડપ સારાપરિણામથી તીર્થકર નામ ઉપાજીયું. જુઓ દષ્ટાંત—જેમ સંપ્રતિરાજના જીવે પૂર્વભવમાં ભિક્ષુક મટી સાધુ થતાં મરતી વખતે ઉત્તમ ભાવના ભાવી તેથી તે મરી કુણાલરાજને ત્યાં સંપ્રતિ તરીકે ઉત્પન્ન થયો, આપણી પાસે અનેક શક્તિઓ છે પણ તેને બાણતા નથી, તેમજ જાણીને

(૩૭)

કેમ વાપરવી તેની રીત જાણતા નથી તેથી માનવ ભવમાં મળેલી શક્તિયો, આયુષ્ય ખૂટતાં પાછી પર ભવમાં મળતી નથી. તમે વિચાર કરો કે કુમારપાળ રાજાના જીવે પૂર્વભવમાં શું મોટું ધર્મ કર્મ કર્યું હતું ? કથા કોષ નામનો ગ્રંથ જોતાં માલુમ પડે છે કે કુમારપાળે સત્ય ભાવનાથી અને ચોખ્ખા દિલથી પરમેશ્વરની કુલથી પૂજા કરી અને એવું પુણ્ય સંપાદન કર્યું કે કુમારપાળરાજા તરીકે ઉત્પન્ન થયા. દુનિયામાં જે પ્રાણીઓ સુખને ભોગવતા જણાય છે તે સર્વ પૂર્વભવનાં પુણ્ય જાણવાં. સારી વા નડારી ક્રિયાઓ નિષ્ક્રમ જતી નથી માટે દરેક મનુષ્યે મન, વચન અને કાયાથી સારી ક્રિયાઓ કરવી. ના કરે તેને કોઈ પકડી બાંધતું નથી. કહેનાર કહી જાણે છે પણ વર્તવું પોતાના હાથમાં છે; વાંચનાર તો ઘણા છે, પણ તેનો અર્થ ગ્રહણ કરનાર થોડા છે, મનના જેટલા ખોટા ભાવથી ચિંતવન થાય છે તેટલું પાપ-કર્મ બંધાય છે, કોઈનું ખૂંડું મનથી ચિંતવીએ અને તે માણસનું ખૂંડું ના થાય તો પણ ખૂંડું ચિંતવનારને

(૩૮)

કર્મનો બંધ થાય છે. કોઈને સુખનાં સાધનો આપણે આપીએ છીએ તો તેથી વિશેષ સુખના ભાગીદાર આપણે પરભવમાં બનીએ છીએ, “યાદૃશી મતિઃ તાદૃશી ગતિઃ” જેવી મતિ તેવી ગતિ થાય છે, કહેવત છે કે “જ્યારે ઘો મરનારી થાય ત્યારે વાઘરી વાડે જાય” આપણું જ્યારે નઠાઈં થવાનું હોય છે, ત્યારે એકદમ સારા વિચારો પણ ફરી જાય છે. સંતોની શિખામણો પણ એર જેવી લાગે છે અને તેની વર્તણૂક ફરી જાય છે. સાઈં થવાનું હોય તો બુદ્ધિ પણ સારી થાય છે, અને ધર્મની આસ્થા થાય છે. અને ઉત્તમ પુરૂષોના માર્ગે ચાલવાનું થાય છે, અને ઉદ્યોગ અને સંપત્તિ ધર્મની બુદ્ધિ થાય છે. કોઈ ગરીબનો છોકરો હતો તે દુઃખમાં દિવસ ગાળતો હતો. એક દિવસ તેના મનમાં વિચાર થયો કે આ દુનિયામાં કેટલાક લોકો મનગમતાં લોજન કરે છે, સુંદર સ્ત્રીઓ પરણે છે, લાખો કરોડો રૂપિયાના માલીક બને છે અને સુખમાં દિવસ ગાળે છે. પાણી માગતાં તેમને હુધ આવીને મળે છે અને મને તો પૂરેપૂરું ખાવાનું પણ

(૩૯)

મળતું નથી. સુકા રોટલાના પણ સાંસા થાય છે. શરીર ઉપર વસ્ત્ર પણ પૂરતું પહેરવા નથી, હવે હું કંઈ સાઈં કામ કરું તો પુણ્ય થાય અને તેથી સુખી થાઉં એમ વિચારી વગડામાં ગયો. ત્યાં એક હરિણના બચ્ચાંની પાછળ કુતરૂં દોડ્યું અને હરિણીનું બચ્ચું નાસીને પેલા ભીખારીના સામું આવ્યું. આ ભીખારીને દયા ઉત્પન્ન થઈ અને તેને એકદમ ઝાલી લીધું અને આશ્વાસના આપી. એટલામાં બચ્ચાના વિયોગથી દુખી થએલી એવી હરિણી તેની શોધ કરતી ત્યાં આવી, ત્યારે ભીખારીએ પ્રેમપૂર્વક બચ્ચા ઉપર હાથ ફેરવી કહ્યું કે મારા બહાલા બચ્ચા! તારો હું શું ઉપકાર કરું, તને શું ખાવા આપું, તને શાંતિ શી રોતે આપું. એમ દયાના પ્રેમભાવથી રડી પડ્યો અને તેને બે ચાર બચ્ચીઓ કરી તેની મા આગળ છોડી મૂક્યું. તેની મા જાણે નવો અવતાર પામી ના હોય એમ ખુશી થવા લાગી, અને બચ્ચું પણ ખૂબ આનંદ પામ્યું. બચ્ચાની માએ આકાશ સામું મુખ કરી આ ભીખારીને ખરા જીગરથી આશિષ આપી. હવે

(૪૦)

પેલો ભીખારી ત્યાંથી આગળ ચાલ્યો તો એક નાના
 ઝાડ ઉપર જેઠેલાં પંખીઓને પારધીઓએ પકડ્યાં
 હતાં તે યુક્તિથી છોડાવ્યાં. પંખીઓએ આ ભીખા-
 રીને ખૂબ આશિષ આપી. ભીખારી પણ હરખવા
 લાગ્યો અને મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો કે મેં દુનિ-
 યામાં જન્મીને આટલું ધર્મનું કામ કર્યું, વળી તે
 ભીખારી આગળ ચાલ્યો. ચાલતાં ચાલતાં એક સરો-
 વર પાસે ઝાડની નીચે એક મોતીનો હાર પડેલો હતો
 એટલે તેણે તે ઢીઠો. તેણે મનમાં વિચાર કર્યો કે—
 આ મોતીનો હાર મારો નથી. કેણુ જાણે કેનો હશે ?
 ચાલ ગમે તેમ હોય પણ આ નગરીના રાજાના પાસે
 લઈ જાઉં અને ખરી હકીકત કહું—તો જેનો હશે
 તેને રાજા સાંપી દેશે તો મને પુણ્ય થશે, એમ
 વિચારી તે નગરીના રાજાની પાસે હાર લઈ ગયો.
 રાજાને ત્યાં શું બન્યું કે—રાજાનો પુત્ર વગડામાં
 ફરવા નીકળ્યો હતો, તે એજ સરોવરની પાસે ઝાડ
 તળે શ્રમથી સુઈ રહ્યો હતો. તે ત્યાં હાર વિસરી
 ગયો હતો. ભીખારીની પાસેથી રાજાએ હાર લીધો,

(૪૧)

એવામાં રાજાનો પુત્ર આવ્યો. જેણે પોતાનો હાર
 એજાણ્યો. અને સર્વ હકીકત કહી. રાજા ખુશી થયો.
 અને ભીખારીને કહ્યું કે હું તારા ઉપર પ્રસન્ન થયો
 છું. માટે તારે જે માગવું હોય તે માગ. ત્યારે
 ભીખારીએ વિચાર કીધો કે હું શું માગું ? માગું
 પુણ્ય હશે તો સર્વ આવી મળશે. માગ્યાથી મળશે તે
 ક્યાંસુધી રહેશે ? એમ વિચારી રાજાને કહ્યું કે—સાહેબ
 મને પુણ્ય થાય તે રસ્તે લગાડો. એ સિવાય મારે
 કશું જોઈતું નથી. રાજાએ આ ભીખારીની નિસ્પૃ-
 હતા જોઈ તેને એક સાગું ઘર રહેવા આપ્યું અને
 તેને ખાવાનો ખંદોળસ્ત કરી આપ્યો. ભીખારી
 મનમાં સમજવા લાગ્યો કે—પેલા હરિણના ખચ્યાંને
 ખચાવ્યું, તેનું આ ફળ થયું. અહો આપણે જેવું
 વાવીએ તેવું લક્ષીએ એ ખરી વાત છે. જેવી કરણી
 તેવી પાર ઉતરણી—આ નાની સરખી શિખામણ સવ-
 શાસ્ત્રનો સાર છે. એરંડો વાવીને એમ આશા રાખીએ
 કે—હવે કેરીઓ ખાઈશું, તો એ આશા જેમ
 નિરર્થક છે તેમ વિષ બક્ષણ કર્યાથી જીવવાની આશા

(૪૨)

રાખવી વ્યર્થ છે, તેમ ખોટાં કર્મ કરીને સારાં ફળની ઈચ્છા રાખવી તે પણ ખોટી છે. એક નાનું સરખું દૂધાંત સમજવાને માટે કહું છું કે:—કપાસનું બીજ હોય તેને લાક્ષા રંગની ભાવના દેઈ બાવીએ તો તે કપાસથી ઉત્પન્ન થનાર ઝીંડવામાં જે રૂ થશે તે લાલ રંગનું થશે. કહો લાક્ષા રંગની ભાવના રૂમાં કેવી રીતે ગઈ ? તે સૂક્ષ્મબુદ્ધિ વિના સમજાતું નથી. તેમજ આ ભવમાં જે કર્મ કરવાં પડે છે તેના વિપાકો પરભવમાં લોગવવા પડે છે. સારાં નરસાં જે જે કર્મ કરીએ છીએ તેનું ફળ લોગવવું પડે છે, તે મૂઠ પુરૂષથી સમજાતું નથી. પણ સારી બુદ્ધિવાળા પુરૂષો તુરત સમજી શકે છે. સર્વ મનુષ્યો સૂર્યના સ્વરૂપને સમજી શકે છે, કિંતુ ધ્રુવડ સમજી શકતો નથી, તેમાં તેનાં ચક્ષુનો વિકાર એજ મુખ્ય કારણ છે. મૂઠ તથા સુરા પુરૂષોને સારાં અગર નઠારાં કર્મો અવશ્ય લોગવવાં પડે છે. એમ જ્ઞાની સમજીને પાપકર્મથી દૂર રહે છે. એક પેટના પોષણ માટે હિંસા કરીએ, અસત્ય બોલીએ, ચોરી કરીએ તેનું ફળ કંઈ લોગવ્યા વિના છૂટકો

(૪૩)

નથી. માટે મનુષ્ય જન્મ પામી સારાં કર્મ કરવાં કે જેથી પરભવમાં દુઃખ ભોગવવાં પડે નહીં. હું ભિખારી તરીકે ઉત્પન્ન થયો છું, પણ ભિખારીપણું ટાળવાની શક્તિ મારી પાસે મૌલ્યુદ છે. કારણ કે જેની પાસે ધન નથી, તે પણ જન્મની સાથે લાવેલું ધન હયાત છે, તે એ છે કે—એક મનરૂપ ધન, બીજું વચનરૂપ ધન, અને ત્રીજું કાચારૂપ ધન, પ્રથમ મનથી સર્વ જીવોનું શુભ વાંછવું; મન એક ઘોડા સમાન છે. વળી મન મરકટ સમાન છે, તેને વશ રાખવું, મનથી થતા અનેક પ્રકારના દોષો થવા દેવા નહીં. વળી વચનથી કોઈની લાગણી દુઃખાય એવું વચન બોલવું નહીં. તેમજ વાણી સારા માર્ગે વાપરવી. પ્રભુનું નામ વાણીથી બોલવું, કોઈને સારો ઉપદેશ આપવો. કાચારથી બીજા જીવોનું ખૂંડું થાય એવું કામ કરવું નહીં, પરના ઉપકારાર્થે કાચાને પ્રવર્તાવવી એમ ત્રણ પ્રકારનું ધન જેની પાસે છે, તે કદાપિ ભીખારી કહેવાય નહીં અને દુનિયાના વ્યવહારમાં લોકો તેને ભીખારી કહે તેથી તેનું કંઈ ન્યૂન થતું નથી.

(૪૪)

દુનિયામાં ભીખારી લોકો પ્રતિ શ્રદ્ધસ્થ વર્ગે ધિક્કારની નજરથી જુવે છે, પણ તે સમજતા નથી કે ભીખારી લોકો તવંગરના ઘેર માગવા જાય છે તે પોતાના માટે નહીં પણ તવંગરના માટે જાય છે. કારણ કે ભીખારીઓ તવંગરને એમ કહે છે કે-હે તવંગરો ! તમે પૂર્વભવની કમાણીથી સારી રીતે ભોજન કરો છો, મોજ શોખ મારો છો, પણ આવતા ભવે આવાને આવા પૈસાદાર સુખી રહેવું હોય તો અમારી ગરીબ સ્થિતિ ઉપર નજર કરો, અમારી પાસે પૂરતાં વસ્ત્ર નથી, ખાવાને અન્ન નથી, લૂખું પાખું અન્ન ખાઈ જીંદગી ગુજારીએ છીએ. તમને પુણ્ય કરાવવા માટે અમે તમારે ઘેર આવ્યા છીએ, માટે અમે કહીએ છીએ કે-આપણે બાપજી. ત્યારે તમે ધક્કા મારીને કાઢી મૂકો છો તે અમને કાઢી મૂકતા નથી, પણ તમે તમારા પુણ્યને કાઢી મૂકો છો, જેવા અમને કાઢો છો તેવા પરભવમાં લોકો તમને કાઢી મૂકશે.

અમારી તરફ તમને કયા આવતી નથી તેથી અમને હરકત નથી. કિંતુ પરભવમાં તમારી ઉપર

(૪૫)

કોઈને દયા આવશે નહિ. અમે અમારા પેટની દયાને માટે આવીએ છીએ એટલું સમજવાનું નથી. કિંતુ તમારા પેટની દયા પણ અમારા ભેગી કરવા આવીએ છીએ. તે તમારાથી સમજાવું નથી. કોઈ લક્ષ્મી સાથે લેઈ ગયો નથી અને કોઈ લક્ષ્મી સાથે લેઈ જનાર નથી, પુણ્યવડે લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે તેને સારા માર્ગે વાપરી નહીં, તો પરભવમાં લક્ષ્મી વિના નિર્ધન થવું પડશે, અને અમારી પેઠે ભીખ માગવી પડશે. પેટ ભરવું પણ મુશ્કેલ થઈ પડશે. જુઓ તો ખરા; કેટલાક જીવો કોઈ રાજાને ત્યાં જન્મે છે અને કોઈ ખીચારા ભીખારીને ત્યાં જન્મે છે. તેનું કારણ સારાં કર્મ અને નઠારાં કર્મ જાણવાં. કર્મની કેવી વિચિત્ર દશા છે. ઘડીમાં કર્મ રાજા બનાવે છે અને ઘડીમાં રંક બનાવે છે. આ પ્રમાણે ભીખારી વિચારવા લાગ્યો અને રાજાએ આપેલા ધરમાં રહેવા લાગ્યો. પોતે જેટલું અન્ન ખાતો તેમાંથી ચોથો ભાગ ગરીબોને આપતો. ગરીબ, દુઃખી, રોગી, જનવરોની માવજત કરતો. વળી ભીખારી લોકોના છોકરાઓને

(૪૬)

અનેક તરેહનાં ધંધા શીખવતો. વળી રોગી ભીખારીની દવા પોતાની ગાંઠના પૈસાથી કરતો હતો.

એક દિવસ ગામની બહાર એક જ્ઞાની મુનીશ્વર પધાર્યા. તેમને વંદન કરવા શ્રદ્ધાળુ મનુષ્યોનાં ટોળે ટોળાં જતાં હતાં ત્યારે આ ભીખારી પણ—તે જ્ઞાની ગુરૂનાં દર્શન કરવા ગયો. ગુરૂને દેખી ત્રણ પ્રદક્ષિણા દર્ષ યોગ્ય સ્થળે ખેડો. ગુરૂએ દર્શન કરવા આવેલા શ્રદ્ધાળુ જનોની આગળ નીચે પ્રમાણે ઉપદેશ કયો.

હે ભવ્યો !!! આ સંસાર છે તે જન્મ, જરા, મરણનાં દુઃખથી ભરેલો છે, આ સંસારમાં જીવો અનાદિકાળના છે. તે જીવોનો અનાવનાર કોઈ નથી. દરેક જીવોને અનાદિકાળથી કર્મ લાગેલાંજ છે. અનાદિ એટલે આદિ નહિ તે, જીવ અજ્ઞાન દશાથી ચોરાશી લાખજીવોનિમાં પરિભ્રમણ કરે છે. કોઈ પૃથ્વી તરીકે, કોઈ પાણી, વાયુ, વનસ્પતિ, અગ્નિ, કીડા, મંકોડા, વીંછી, ભમરા, ભમરીઓ, મચ્છ, મગર, પોપટ, મેનાં, કબુતર, બાજ, ડુક્કર, કુકડા તરીકે

(૪૭)

ઉત્પન્ન થાય છે. એમ દરેક યોનિમાં પરિભ્રમણ કરતાં કોઈ મહાપુણ્યથી મનુષ્યોનો અવતાર આવે છે. મનુષ્યના અવતારમાં કોઈ રાજા તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે. કોઈ રાંક તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે, કોઈ બહેરા હોય છે; કોઈ પાંગળા થાય છે, કોઈ સ્ત્રી તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે. કોઈ પુરૂષ તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે, કોઈ રોગી થાય છે, કોઈ ભોગી થાય છે. આ સંસારમાં માતા તે કોઈ વખત પોતાની સ્ત્રી તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે; અને પોતાની સ્ત્રી તે કોઈ વખત પોતાની માતા થાય છે, પિતા તે કોઈ વખત પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે, અને પુત્ર તે પિતા તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે. પોતાની બેન કોઈ ભવમાં સ્ત્રી તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે, પોતાના મિત્ર, કોઈ ભવમાં પોતાની સ્ત્રી તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે. વળી કોઈ વખત આ જીવ ઘરનો માલીક છતાં મરીને પોતાને ઘેર કુતરા તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે, અને જ્યારે પૂર્વ ભવના અભ્યાસથી ઘરમાં પેસે છે, ત્યારે પોતાનાજ દીકરા લાકડીઓ મારી કાઢી મૂકે છે. વળી કોઈ વખત મનુષ્ય મરીને પોતાના

(૪૮)

ઘેર બળદ તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે પોતાના જ દીકરા તેને હુળ ખેડવાના કામમાં દોરે છે. વળી કોઈ વખત મનુષ્ય મરીને પોતાના ઘરમાં સાપ તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે પોતાના પુત્રો તેને સાણસામાં પકડી ગામ બહાર મૂકી આવે છે. સાપના ભવમાં તે કોઈને વહાલો લાગતો નથી. સંસારનું સગપણ કેવું છે. તે જ્ઞાનીઓ યથાર્થ બાણી રહ્યા છે. આ જીવે દરેક જીવોની સાથે અનંતીવાર સગપણ કર્યાં. અનેક પ્રકારના અવતાર ધારણ કરીને આ જીવ, સર્વ જગ્યાએ ઉત્પન્ન થયો. લોકાકાશના જેટલા પ્રદેશ છે, તે પ્રતિ પ્રદેશે આ જીવ અનંતીવાર ઉત્પન્ન થયો, અને મર્યો. એમ દેવતા, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને નારકી એ ચાર ગતિમાં અનંતી અનંતીવાર જીવ ભટક્યો. આહુ, લસણ, ડુંગળી, શકરીયાં, બટાટા તરીકે પણ આ જીવ ઉત્પન્ન થયો. મનુષ્યો જેમ બટાટા વગેરેનું શાક કરીને ખાય છે, તેમ ઘણા જીવોએ બટાટા, શકરીયાં તરીકે ઉત્પન્ન થનાર જીવોનું ભક્ષણ કર્યું. એમ આ સંસારની સ્થિતિ છે. સંસારનું સ્વરૂપ

(૪૯)

વિચિત્ર છે. કર્મના યોગે સંસારમાં અનેક પ્રકારના અવતારો ધારણ કરવા પડે છે. કર્મના યોગે ઉચ્ચ દશા પામીને નીચ કૃત્ય કરે તો નીચ અવતાર ધારણ કરવા પડે છે. પૈસાદાર લોગી થઈને જે મનુષ્યો, ધર્મ કૃત્ય વીસરી જાય છે, તે પશ્ચાત્તાપ પામે છે. જે લોકો શાતા વેદનીયના યોગે સુખ પામી દુઃખ વીસરી જાય છે તે ધર્મના ઉપર ધ્યાન આપી શકતા નથી. દુઃખમાં પ્રભુને ભજવાનું મન થાય છે; તેમજ સારા વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે. ગરીબ અવસ્થા થાય ત્યારે ગરીબ એમ ચિંતવે છે કે—જે હું પૈસાદાર થાઉં તો હવે સર્વ લોકોને સુખી કરું, અને પુણ્યના કામમાં પૈસા વાપરું, પણ આવા વિચારો સુખ પામતાં ટળી જાય છે. લક્ષ્મી ઉપર મમતા આવે છે. અને લક્ષ્મી વધારવાનું મન થાય છે.—કહ્યું છે કે—

દુહા.

પૈસો મારો પરમેશ્વર, ને ખાયડી મારો ગુરૂ,
છૈયાં છોકરાં સાધુ સાધવી, ખીજને શું કરું ? ૧

૪

(૫૦)

પૈસો પરમેશ્વરરૂપ જેને છે, અને ગુરૂની આજ્ઞા કરતાં સ્ત્રીની આજ્ઞા જે ગુરૂ સમાન પાળે છે, સ્વર્ગાર્થી બની છોકરાંને સાધુ સાધ્વી તરીકે જે માને છે, તે મનુષ્ય કદી ધર્મ પાળી શકતો નથી. અને તેનાથી ઉપકારનાં કામો થઈ શકતાં નથી, “વળી તે ચમડી તુટે પણુ દમડી ન છૂટે” એવી ગતિ આચરે છે. શરીર કરતાં પણુ પૈસાને વધારે ઠહાલો ગણે છે. પણુ અંતે ધન સાથે લઈ જતો નથી; અને ખોદે ઉદર અને લોગવે લોરંગ-એ ન્યાયને અનુસરી તેનો કમાયેલો પૈસો ખીજ લોગવે છે; અને પોતે ખાલી હાથે પરભવમાં જાય છે. ત્યાં પણુ ખાલી હાથે જવાથી ખાલીને ખાલી રહે છે. કારણુ કે-ધર્મ ત્યાં શર્મ. અલબત્ત ધર્મ વિના સુખ થતું નથી. આ ભવમાં અને પરભવમાં પણુ ધર્મથીજ સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.” ઉપર પ્રમાણે મુનીશ્વરે ધર્મ આખ્યાન કર્યા બાદ સેવક વર્ગ વંદન કરી પોતાના ઘર પ્રતિ ગમન કરવા લાગ્યો.

ત્યારબાદ બિખારીએ ગુરૂ મહારાજને જે

(૫૧)

હાથ ભેડી વંદન કરી પૂછ્યું, હે દીનનાથ ! કરૂણા સાગર ! દયામૂર્તિ પ્રભુ ! હું ભીખારી છું, મને ધર્મ કરવાની ઇચ્છા છે. માટે કૃપા કરી મારાથી ખની શકે તેવું ધર્મ કરવાનું બતાવશો. હે જગદ્ગુરુ મુનીશ્વર, આપના વિના અન્ય કોઈ મને સત્ય પંથ દેખાડનાર નથી.

આ પ્રમાણે વિનય યુક્ત ભિક્ષુકનાં વચનો સાંભળી મુનીશ્વર, કરૂણા દૃષ્ટિથી તેને ઉપદેશ કરવા લાગ્યા.

મુનિરાજનો ઉપદેશ.

હે ભવ્યપ્રિય ! આ જગતને જ્ઞાની પુરૂષો અસાર કહે છે, અસાર એટલે જેમાં તાત્ત્વિક બુદ્ધિથી કંઈ સાર નથી એવો સંસાર છે. હે ભવ્ય ! સંસારમાં ચાર પ્રકારની ગતિ છે. દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને નારકી, આ ચાર ગતિમાં કોઈ સ્થાનમાં સત્ય સુખ નથી. સુખની પાછળ દુઃખ છે. સત્ય સુખ નથી, સત્ય સુખ તો તેજ બાણવું કે જે સુખ પ્રાપ્ત થયા પછી કઠાપિનાશ

(૫૨)

પામે નહીં. ત્યારે ગતિમાં એવું સુખ નથી માટે સત્ય સુખની પ્રાપ્તિ માટે સત્સંગતિની જરૂર છે. સદ્ગુણોની કૃપાથી સત્ય સુખની ઝોળખાણ થાય છે, અને તે સદ્ગુણને પ્રાપ્ત પણ થઈ શકે છે. સંસારમાં દરેક પ્રાણીયો સુખને ઇચ્છે છે. પણ સુખ ક્યાં છે ? તે સુખ શાથી મળે ? તે કોઈ વિરલાભ જાણતા હશે, કોઈ પ્રાણી ખાવાપીવામાં સુખ માને છે, કોઈ સ્ત્રી સંગતે સુખ માને છે, કોઈ માનથી સુખ માને છે, ત્યારે કોઈ રાજ્યથી, કોઈ લક્ષ્મીથી, કોઈ પુત્રથી, એમ સૌ જીવ પોત પોતાની યુદ્ધિ પ્રમાણે સુખને કલ્પી તે મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે, પણ જ્યારે સુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી ત્યારે અંતે પશ્ચાન્તાપ પામે છે, જે પ્રાણીને કોઈ પણ જાતની ઉપાધિ નથી—આધિ નથી—તેમજ વ્યાધિ નથી, પરમાત્મસ્વરૂપમાં ચિત્ત પ્રેરાયું છે, રાગદ્વેષ મંદપજ્યા છે, તે પ્રાણીને સાચા સુખનો અનુભવ થાય છે. નિવૃત્તિ અવસ્થામાં સુખ સમાયું છે, સંસારની પ્રવૃત્તિ અવસ્થામાં સુખને બદલે દુઃખજ સમાયું છે. જેનું મન સંકલ્પ વિકલ્પવાળું છે, તેને સુખ શું છે ? તે

(૫૩)

જાણતું નથી, જે પુરૂષ હબરો જીવેની લાગણી
 દુઃખાવે છે, કરોડો જીવેનો નાશ કરે છે, તેને પણ ખર્ચ
 સુખ શું છે તેનો અનુભવ થતો નથી. પોતાના સ્વાર્થ
 માટે, પાપી પેટની પૂર્તિને માટે જે જીવ અન્યનું ખૂર
 કરવામાં તત્પર છે તે પણ સુખ પામી શકતો નથી.
 જેને સ્વપ્ના સમાન સંસારમાં સુખની આશા બંધાઈ
 છે તે પણ સુખનો અધિકારી નથી, જેને સાધુ પુરૂ-
 ષોની સંગતિ ખોટી લાગે છે તે પણ સુખ પ્રાપ્ત કરવા
 અધિકારી નથી, જે પોતાની મતિ પ્રમાણે જેમ ફાવે
 તેમ ચાલી ગુરૂના અને, સત્પુરૂષોના વચનનો અનાદર
 કરે છે તે પણ સુખનો અધિકારી નથી. જેને આંખે
 દેખાતી વસ્તુઓમાંજ સુખની આશા બંધાઈ છે તે
 પણ સુખનો અધિકારી નથી, જે પ્રાણીને અન્યાયમાં
 પ્રીતિ છે તે સુખનો અધિકારી નથી, પ્રત્યક્ષ સુખમાં
 જેની વિશ્વાસવૃત્તિ છે તે સત્ય સુખનો અધિકારી
 નથી, અષ્ટ કર્મનો નાશ કરી જે નિર્મલ થયા છે એવા
 સિદ્ધના જીવો, અખંડ અનંત સુખના અધિકારી છે.
 સુકિત સુખ કેવળ આત્માનું સુખ છે, આત્મિક સુ-

(૫૪)

અને પ્રાપ્ત કરવાના બે માર્ગ છે. પ્રથમ યતિધર્મ ર શ્રાવક ધર્મ, પંચ મહાવ્રત અને છઠું રાત્રિભોજન વિરમણ વ્રત, એ છ વ્રતના પાલન પૂર્વક ચાલવું એ યતિ ધર્મ જાણવો. યતિ ધર્મના પરિપાલનથી જ્ઞાનાવરણીયાદિક અષ્ટ કર્મનો ક્ષય થાય છે, એ બેમાંથી કોઈ પણ માર્ગ અવલંબતાં પ્રથમ દેવ, ગુરૂ, ધર્મની શ્રદ્ધાની જરૂર છે. અષ્ટાદશશ્લોક બેનાથી સર્વથા દૂર થયા છે એવા અને જ્ઞાનાતિશય, વચનાતિશય, પૂજાતિશય, અપાયાપગમાતિશય એ ચાર અતિશય તથા અષ્ટમહાપ્રાતિહાર્યથી શોભાયમાન જીનેશ્વર વીતરાગ તેજ દેવ તરીકે જાણવા, સર્વજ્ઞ કથિત બે યતિધર્મ તેને દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલાનુસારે આહરનાર તથા સમ્યક્ગુધર્મોપદેશક ગુરૂ જાણવા. ચારગતિ પરિભ્રમણ હેતુ, અજ્ઞાન રાગદ્વેષનો ક્ષય કરી સંસાર સમુદ્રથી તારવાને વહાણ સમાન વીતરાગ કથિત સત્ય ધર્મ જાણવો. એ પ્રમાણે ત્રણ તત્ત્વની શ્રદ્ધા રાખવી. જીન કથિત ષડ્દ્રવ્ય, તેના શુષ્કપર્યાયનું જાણવું. તેથી સમ્યક્ શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે. ધર્મનો સાધન સાર એ છે કે આત્મા તેજ

(૫૫)

પરમાત્માસ્વરૂપે થાય. આ પ્રમાણે પરમાત્મપદ લક્ષ્ય વિચારી જે પુરૂષો ધર્મમાર્ગે વહે છે, તે પુરૂષો સ્વલ્પ ભવમાં મુક્તિપદ પ્રાપ્ત કરે છે, સત્ય ધર્મની પ્રાપ્તિ મુશ્કેલ છે, ધર્મની ઉત્પત્તિ મૂળ દયાથી છે. માટે સર્વ જીવની દયા કરવી. એકેન્દ્રિયથી તે પાંચેન્દ્રિય પર્યંત સર્વ જીવો પોતાના આત્મા સમાન છે. જેવો પોતાનો આત્મા પોતાને પ્રિય છે તેમ સર્વને પોતાનો આત્મા પ્રિય હોય છે, પોતાના શરીરે શસ્ત્રાદિક લાગતાં જેમ બહુ દુઃખ થાય છે તેમ બીજા જીવોને શસ્ત્રાદિક લાગતાં બહુ દુઃખ થાય છે, પોતાને કોઈ મારવા આવે તો જેમ ભય લાગે છે, તેમ બીજા જીવને પણ મારતાં બહુ ભય ઉત્પન્ન થાય છે, મરણ સમોન્તિમર્ય—મરણ સમાન કોઈ ભય નથી, અને જીવવા સમાન કોઈ આશા નથી, માટે મરતા જીવને બચાવવો, એના સમાન કોઈ મોટું દાન નથી. દાન પાંચ પ્રકારનાં છે. અભયદાન, સુપાત્રદાન, અનુકંપાદાન, ઉચિતદાન, અને કીર્તિદાન.

મરતા પ્રાણીઓને બચાવવા તેને અભયદાન

(૫૬)

કહે છે, સાધુ સાધ્વી વિગેરેને દાન આપવું તેને સુપાત્ર દાન કહે છે, ભૂખ્યા મનુષ્યોને તથા દયા કરવા લાયક પ્રાણીઓને દયા બુદ્ધિથી જે કંઈ આપવું તેને અનુકંપાદાન કહે છે, પોતાને ઘેર આવેલા પરોણા, બેન, સગાં વહાલાં તથા સંબંધીને ઉચિત અવસર જાણી આપવા લાયક જે આપવું તેને ઉચિતદાન કહે છે. ભાટ, ચાચક, વા કેઈ પણ કાર્યમાં મારી કીર્તિ થશે. લોકોમાં મારો જશ વધશે એવી બુદ્ધિથી જે દાન કરવું તે કીર્તિદાન જાણવું. એ પંચદાનમાં અભયદાન સર્વથી મોટું છે, અભયદાન એ ધર્મનું મૂળ છે. તુળશીદાસ કહે છે કે:—

દયા ધર્મકો મૂલ હે, પાપ મૂલ અભિમાન
તુળશી દયા ન છંડીએ, જબલગ ઘટમે પ્રાન.

(૧) દરેક પ્રાણીને મારતાં પ્રથમ પોતાને ખરેખર હૃદયમાં અરેકાર વિગેરેની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે, દયાની લાગણી પ્રથમ સર્વ જીવને ઉત્પન્ન થાય છે. તેમ છતાં આપણે તેને દાખી દેઈ પ્રાણીનો નાશ કરવા ખૂરી લાગણી વાળા થઈએ છીએ.

(૫૭)

પ્રથમ તરવારથી પૈસાને માટે કોઇનું ગળું કાપવા પ્રયત્ન કરતાં પ્રથમતો હૃદય આંચકો ખાય છે. હાથ એકદમ ઉપડતો નથી, એટલે સારી બુદ્ધિ ખૂરું કામ કરતાં વારે છે છતાં તે બુદ્ધિને નહીં ગણુકારતાં નિષ્કુર બનતાં ખૂરું કામ કરે છે. હિંસાની લાગણી થતાં પોતાના આત્માનો હિંસક પોતેજ બને છે અને પરનો હિંસક પણ પોતે બને છે, કહ્યું છે કે:—

શ્લોક

યસ્માત્સકષાયઃસન્ હન્ત્યાત્મા પ્રથમમાત્મનાત્માનમ્,
પશ્ચાત્જાયેતનવા, હિંસાપ્રાણયન્તરાણાંતુ.

આત્મા, કષાયો વડે યુક્ત થયો છતો પોતે પોતાનો ઘાત કરે છે. પશ્ચાત્ અન્ય જીવોની હિંસા થાયો અગર ના થાયો પણ હિંસક થઈ ગયો. પોતાનું ખૂરું કરનાર આત્મા પોતે છે. પોતાનું સાઈ કરનારો પણ આત્મા પોતે છે. દરેક જીવોને ઉપકાર કરીએ, તેમને દુઃખની વખતે સહાય કરીએ તો શાતા વેદનીય કર્મ બંધાય છે, માટે દરેક જીવોને

(૫૮)

મરતાં બચાવવા, તેમની સારવાર કરવી, રોગીઓના રોગ દૂર કરવા. અંધા, લૂલા, અનાથ, ગરીબ જીવોને સહાય કરવી તેથી શાતાવેદનીકર્મ અંધાય છે માટે દરેક આત્માએ અહિંસામય દયા ધર્મનું સેવન કરવું, આ પ્રમાણે મુનિરાજ મહારાજ દેશના આપી મૌન રહ્યા ત્યારે તે બિશ્વકે મુનિરાજ પાસે દયામય ધર્મ અંગીકાર કર્યો, મુનિરાજે અન્યત્ર વિહાર કર્યો બિશ્વક પણ દયામય ધર્મનું આરાધન કરવા લાગ્યો. હવે પોતાના મૂળ સિદ્ધાંતનું વિવેચન કરીએ છીએ.

જે મનુષ્ય પરને પીડા કરે છે. અન્યાય માર્ગમાં પ્રીતિથી વર્તે છે તે અશાતાવેદનીય કર્મ ઉપાર્જન કરે છે, માટે કોઈનું આપણે બૂંડું ચિંતવવું નહીં. તેમજ કોઈનું ધન તથા આહાર પડાવી લેવો નહીં, કોઈને મારમારીને સતાવવો નહીં, દેવદ્રવ્ય, ગુરુદ્રવ્ય અને જ્ઞાનદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવું નહીં, વિશ્વાસ આપી વિશ્વાસઘાત કરવો નહીં, પુણ્યથી ઉલટા માર્ગે ચાલે તો પાપકર્મ અંધાય છે. જીવની હિંસા કરવાથી, અસત્ય બોલવાથી, ચોરી કરવાથી,

(૫૯)

બલિચાર કર્મથી, પરિગ્રહથી, ક્રોધથી, માનથી, માયાથી, લોભથી, રાગથી, દ્વેષથી, નિંદા ચાડી વિગેરેથી પાપ બંધાય છે. બિશુકપણું, લૂલા, ખડેરા, ઝોખડા, નિર્ધન અવસ્થા ઇત્યાદિ સર્વે પાપ કર્મનાં ફળ છે. શાતા વા અશાતાવેદનીય કર્મ બાંધતાં પ્રથમથીજ વિચાર કરવો જોઈએ, કર્મ બાંધ્યા બાદ ઉદયે આવે શોક સંતાપ કરવો તે નકામો છે. કોઈ રાજા બાદશાહ શેઠ વિગેરે થઈ સુખ ભોગવે છે તે પૂર્વ ભવમાં બાંધેલ શાતા વેદનીય કર્મનું ફળ છે. લૂલા, દરિદ્રી, અંધ વિગેરે થઈ જે જીવે દુઃખ ભોગવે છે તે અશાતા વેદનીય કર્મનું ફળ છે.

ચોથું મોહનીય કર્મ છે—દારૂની પેઠે જીવને પોતાના સ્વભાવથી ભૂલાવનાર મોહનીય કર્મ છે, મોહનીય કર્મના અઠ્ઠાવીશ ભેદ છે, તેનું વિશેષ સ્વરૂપ સૂત્રોમાં છે, એ મોહનીય કર્મ, સર્વ કર્મમાં પ્રધાન છે, રાગ દ્વેષને જીતવા એ કંઈ સહેલ વાત નથી. આકાશમાં ઉડી શકનારા, સમુદ્રના તળીએ

(૬૦)

દેરનારા પુરુષોથી પણ રાગ દ્રેષ જતાતાં નથી.
કહ્યું છે કે:-

રાગ દ્રેષ કે ત્યાગ ખિન, મુક્તિકો પદ નાહિં;
કોટી કોટી જપ તપ કરે, સખે અકારજ થાઇ.

રાગ એ કંઈ એવી વસ્તુ નથી કે હાથમાં પકડી શકાય, રાગ કંઈ આંખે દેખાતો નથી. આખું જગત પ્રાયઃ રાગ દ્રેષથી ભરપૂર છે, ક્ષણમાં રાગ તો ક્ષણમાં દ્રેષ એમ રાગદ્રેષની ઘટમાળ દરેક પ્રાણીઓના મનમાં વહેતી હોય છે, રાગ દ્રેષ થવાનું મુખ્ય કારણ તો અજ્ઞાન છે, અજ્ઞાનપણથી પર વસ્તુમાં પોતાપણાની બુદ્ધિ થાય છે, અને અજ્ઞાનપણથી પરમાં દ્રેષ થાય છે. અલબત્ત જ્ઞાનથી જોતાં માલુમ પડશે કે, જે જે વસ્તુઓ અશ્લુદ્ધારા દેખાય છે તે સર્વ પુફ્ફલ ની માયા છે. વર્ણુ ગંધરસ અને સ્પર્શથી ખનેલી દરેક વસ્તુઓ પૌફ્ફલિક છે. કોઈ લીલી દેખાય છે, કોઈ પીળી દેખાય છે, કોઈ લાંબી દેખાય છે, કોઈ પહોળી દેખાય છે, કોઈ વિચિત્ર આકારવાળી

(૬૧)

દેખાય છે. ઘર, હાટ, મીલ, મહેલ, સોતું, રૂપું, ત્રાંચુ, હીરા, એ સર્વ પુદ્ગલની માયા છે. સ્ત્રી આદિનાં જે શરીર છે તે પણ પુદ્ગલ છે. જે જે આંખથી દેખાય છે તે સર્વ અવસ્થા પુદ્ગલ બાણુ. એ પુદ્ગલરૂપી છે, તો સડણ, પડણ, વિધ્વંસનસ્વભાવ વાણું છે. અને હું તો જ્ઞાની આત્મા છું. પુદ્ગલથી ભિન્ન છું, પુદ્ગલ ભારી જાતિનું દ્રવ્ય નથી. અલબત્ત તે વિજાતીયદ્રવ્ય છે, હું આત્મા સર્વને જાણી શકું છું, સુખને હું જાણું છું પુદ્ગલ જાણી શકતું નથી, પુદ્ગલ વિચિત્ર આકારરૂપે પરિણમે છે, અને હું તો આત્મા જેવો છું તેવોને તેવો છું. અનંત કાલ ગયો પણ મારું સ્વરૂપ બદલાયું નહિ અને બદલાશે પણ નહીં, અખંડ છું એટલે આત્માને કોઈ પેદા કરનાર નથી, જ્ઞાન દર્શનચારિત્રમય હું છું, આહાર. વસ્ત્ર. શરીર એ સર્વ પુદ્ગલ છે. આ જીવે કર્મના યોગે અનંતીવાર શરીરો ધારણ કર્યાં પણ અંતે સર્વનો ત્યાગ કર્યો, કોઈ શરીર પોતાનું થયું નથી, દરેક ભવનાં માતા પિતાઓ, સ્ત્રી પુત્ર

(૬૨)

કેટલાં થયાં હશે. તેની ગણના થવી પણ મુશ્કેલ છે. મોહના વશથી જીવ, પરવસ્તુને પોતાની માને છે. પણ કોઈ વસ્તુ પોતાની નથી તો મારે કંઈ વસ્તુ ઉપર રાગ કરવો જોઈએ ? ધુમાડાના જેમ ખાચકા ભરાતા નથી તેમ આ પ્રત્યક્ષ દેખાતી પૌદ્ગલિક વસ્તુ પોતાની કદી થનાર નથી, જીવ, પરવસ્તુમાં રાગ કરે છે તે કેવળ અજ્ઞાનથીજ કરે છે. સ્ત્રી ઉપર રાગ કરનાર પુરૂષે વિચારવું જોઈએ કે સ્ત્રીનું પ્રત્યક્ષ દેખાતું શરીર પુદ્ગળ છે અને પુદ્ગળ તો જડ છે, તેમાં કંઈ સુખ નથી. કોઈ કુતરૂં સ્મશાનમાં ગયું, ત્યાં હાડકું પડ્યું હતું તે કરડવા લાગ્યું. કરડતાં કરડતાં પોતાની દાઢથી છુટતું લોહી હાડકાં સાથે મિશ્રિત થયું અને તે ચાટતાં એમ વિચારે છે કે હું હાડકામાંથી લોહી ચુસું છું, હાડકાંમાંથી લોહી ચુસનાર કુતરાની પેઠે કામી જીવ, સ્ત્રીના શરીરની સાથે સંયોગ થતાં સુખ માને છે તે કેવળ ભ્રમ છે, જૂઠી કલ્પના છે, માંસ, લોહી, પૂરૂં, હાડકાં, વીર્ય, મૂત્ર, વિષ્ટાથી પરિપૂર્ણ સ્ત્રીના શરીરમાં સુખની બુદ્ધિ કોણ ધારણ કરે ?

(૬૩)

સ્ત્રીના શરીરથી સુખ થતું હોય તો મરેલી સ્ત્રીના શરીરથી પણ સુખ થવું જોઈએ ? પણ તે તો થતું નથી, માટે સ્ત્રી ઉપર કામ રાગ ધારણ કરવો તે કેવળ અજ્ઞાનનું મૂળ છે. ખાલ્યાવસ્થામાં સ્ત્રીનું શરીર જૂદા પ્રકારનું દેખાય છે, તેમજ યુવાન વયમાં તથા વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ જૂદા પ્રકારનું દેખાય છે, માટે સ્ત્રી ઉપર જે રાગ થાય છે તે ક્ષણિક છે. કારણ કે જુવાન અવસ્થામાં સ્ત્રીના ઉપર જે રાગ હોય છે તે રાગ, ઘરડી ડાશી કેવળ હાડમાં માંસની કોથળીવાળી થતાં ઉતરી જાય છે. તેથી આત્માર્થી પુરૂષોએ વિચારવાનું કે કે પૌજ્યલિક વસ્તુનો રાગ આત્માને હિતકારક નથી. અનંતકાળ ગયો, અનંતકાળ જશે તોપણ સ્ત્રીનું શરીર કોઈ વખતે પોતાનું થયું નથી અને થનાર નથી, સ્ત્રીના શરીરથી કોઈને સુખ થયું નથી અને થનાર નથી. તેમ સ્ત્રીઓએ સમજવું કે પુરૂષના શરીરથી કોઈ વખત સુખ થયું નથી ને થનાર નથી. ફક્ત અજ્ઞાનથી મોહી લોક, સુખની ખુદ્ધિ ધારણ કરે છે, તે જાંજવાના નીરની પેઠે ખોટી જાણવી. જડભૂત

(૬૪)

શરીર એ શાતાવેદનીય કર્મ લોગવવામાં નિમિત્ત કારણ છે.

આત્મિક સુખમાં તે કારણભૂત નથી, પૌન્ડ્ર-ગલિક સુખ તો સંધ્યા રાગ સમાન છે. ક્ષણમાં આવે છે અને ક્ષણમાં જાય છે, તેમાં સત્ય સુખની આશા બાંધનાર જીવ ઠગાય છે, મોહપાસમાં ફસાય છે. અજ્ઞાનમાં ફૂટાય છે, અને તેવા જીવો ભ્રમમાં ભરમાય છે. કેટલાક રાજાઓ સ્ત્રીના રાગથી પરસ્પર લડાઈ કર્યાં મૂઝા. કેટલાક સ્ત્રીના પ્રેમમાં ને પ્રેમમાં તેને પોતાની માની ઠગાઈ પરલોકે ગયા, સત્ય સુખનો આધાર આત્મા છે, માટે આત્માની અંદર જે પુરૂષો સુખ શોધે છે, આત્મસુખ માટે જેઓ સદ્ગુણો યોગ સાંભળે છે, તેમને સત્ય સુખનો અનુભવ થાય છે. ઘણા રાજાઓએ, ચક્રવર્તીઓએ, જ્ઞાનીઓએ સ્ત્રીના શરીર ઉપરથી સુખ યુદ્ધિ ટાળી આત્મિક સુખ પ્રાપ્ત કરવા ચારિત્ર માર્ગ ગ્રહણ કર્યો. સ્ત્રીનું શરીર જેવું દુર્ગંધી છે તેવું પુરૂષનું શરીર દુર્ગંધી છે, બન્ને

(૬૫)

પ્રકારનાં શરીરની અંદર રહેનાર આત્મા દરેક જીવો છે. તે શરીરની અંદર કર્મના યોગે રહેલો છે. પણ શરીર માટીની દેરી જેવું છે, તેને ઢળી પડતાં વાર લાગતી નથી. પાણીની અંદર જેમ પરપોટો ઉત્પન્ન થાય છે, તે અવશ્ય નાશ પામે છે, તેમ શરીર ઉત્પન્ન થાય છે માટે તે અવશ્ય નાશ પામે છે. દુનિયા અનાદિકાળથી છે, તેની અંદર મનુષ્યો પણ અનાદિકાળથી ઉત્પન્ન થાય છે અને મરે છે, કોઈનું શરીર અમર રહ્યું નથી અને રહેવાનું નથી. આ શરીરમાં અજ્ઞાની જીવ પોતાપણાની બુદ્ધિથી રાગ કરે છે, તે પોતાનું નથી. તે તેની પુષ્ટિને માટે માંસ દાડું વિગેરેનું ભક્ષણ કરી પાપના પોટલા ભરી આત્માને અતે નરક ગતિમાં નાખે છે, તે સાડું નથી, શરીરમાંથી જલુ ધર્મસાધનમ્ પ્રથમ શરીર ધર્મનું કારણ છે. આ કહેવત ભૂલવા જેવી નથી, તો પણ યાદ રાખવું કે-મનુષ્ય શરીર ચિંતામણિ રત્ન કરતાં પણ અધિક છે. કલ્પવૃક્ષ કરતાં પણ અધિક

(૬૬)

છે, તેનો ગેરઉપયોગ કરવો એ મહામૂર્ખાનું કૃત્ય છે. હવા ને દવાથી શરીરનું યથાયોગ્ય સંરક્ષણ કરી આહારથી પોષી ધર્મના માર્ગમાં જોડવું જોઈએ, પણ શરીરથી મારામારી કરવી, પ્રાણીઓનો ઘાત કરવો, પરસ્ત્રી સાથે સંલોગ કરવો, નકામા એસી રહેવું, ઇત્યાદિ શરીરથી પાપના કૃત્ય કરવાં યોગ્ય નથી, શરીરનો ઉપરી આત્મા છે. જો આત્મા મુક્તિ માર્ગે જવાનું ધારી શરીરનો રાગ ત્યાગ કરી પોતાના સ્વગુણમાં રાગ ધારણ કરે તો કર્મક્ષય કરી મુક્તિ પદ પામે. આ શરીર માફ છે, શરીરને કંઈ વાગતાં, અરે ! રે રે ! મને વાગ્યું—એમ અજ્ઞાની જીવ પોકારે છે, પણ સમજવું કે શરીર પોતાનું નથી. ગજસુકુમાલને ધન્ય છે કે—જેના મસ્તક ઉપર સસરાએ પાળ બાંધી અંગારા ભરતાં પણ શરીર ઉપર જરા માત્ર રાગ દશા ધારણ કરી નહિં અને જ્ઞાનભાવે હું આત્મા સર્વથી જુદો છું. હું શરીર નથી તો શરીર માફ કેમ માનું ? એવી ભાવના ભાવીને પોતાના સસરા ઉપર ક્ષમા ધારણ કરી આત્મ સ્વભાવમાં રહી, સદ્-

(૬૭)

ગતિ પામ્યા. જે જે પરમ વૈરાગી પુરૂષો છે, તે શરીર ઉપર રાગ ધારણ કરતા નથી, અર્થાત્ તેને પોતાનું માનતા નથી; પણ શરીરનું સંરક્ષણ કરી ધર્મ ધ્યાન કરવું એ ભૂલવા જેવું નથી; ઘણા ધર્મ ગાંડુઓ શરીરને પંચાગ્નિથી તપાવે છે, કેટલાક ધર્મગાંડુઓ કાશીમાં કરવત મૂકાવે છે, તે અયોગ્ય છે, શરીરનો સારા માર્ગે ઉપયોગ કરવો જોઈએ. અંતે તો મરણ સમયે સર્વજીવો શરીરનો ત્યાગ કરે છે. માટે શરીરનું તથા શરીરબળનું કોઈએ અભિમાન કરવું નહીં; બાળલગ્નથી શરીર ખરાબ થાય છે. ગાંજો બીડીપીવાથી શરીર ખરાબ થાય છે. વ્યભિચાર વગેરે કર્મ કરવાથી ધાતુનો નાશ થાય છે, અને ક્ષયરોગ વિગેરે ઉત્પન્ન થાય છે, માટે આવા ખરાબ કૃત્યોથી શરીરને બચાવવું, શરીર વિના હુનિયામાં કોઈ પણ મનુષ્યે સારાં કૃત્ય કર્યાં નથી અને કોઈ શરીર વિના કરનાર પણ નથી, પરોપકારી કૃત્ય, શરીરથી થઈ શકે છે, શ્રી તીર્થંકર ભગવાન દેશના દે છે તે શરીર નહોય તો શી રીતે બને ? ગામો-ગામ વિચરવાનું શરીર ન હોય તો શી રીતે બને ?

(૬૮)

શરીરના હોય તો વિદ્યાભ્યાસ, પૂજા, દાન, જપ વિગેરે
 ખની શકે નહીં, ધર્મીઓએ શરીરની સંરક્ષા
 કરવી. આથી એમ કહેવાનું નથી કે, મનમાં કાવે તેમ
 કરવું, આખો દિવસ ખાધાપીધા કરવું. ભક્ષ્યાભક્ષ્ય
 ગમે તે ખાવું, એમ કહેવાનો હેતુ નથી પણ શરીરને
 વશમાં રાખો, શરીરથી વ્યભિચાર એટલે પરકીય સ્ત્રી
 ભોગવવી નહીં, કારણ કે તેથી ધાતુનો ક્ષય થતાં
 શરીરનો નાશ થશે. નિયમસર અનવધ આહારથી
 શરીરનું પોષણ કરવું, ઘણું ખાવાથી શરીરમાં
 અનેક પ્રકારના રોગ થાય છે, તાવ, કોલેરા વિગેરે
 રોગો અનિયમિત ખાવાથી થાય છે. “શરીરે સુખી
 તો સુખી સર્વ વાતે, શરીરે દુઃખી તો દુઃખી
 છે સદાતે” પ્રથમ મનુષ્ય શરીરે સુખી હોય તો
 સર્વ વાતે સુખી જાણવો. લક્ષ્મી ઘણી હોય, કુલીન
 હોય, પુત્ર ઘણા હોય પણ શરીરે રોગી હોય તો
 સદાનો દુઃખીજ જાણવો ! જે દેશના મનુષ્યો
 શરીરે મજબૂત છે અને ખજવાન છે તે દેશના
 લોકો સ્વતાંત્ર હોય છે, મોટી ઉંમરે પુરૂષોને

(૬૯)

પરણવું એ પણ શરીર સંરક્ષાનું કારણ છે. જાપાન, ઈંગ્લેન્ડ, રૂશિયા, કાબુલ વિગેરેના લોકો મોટી ઉંમરે પરણે છે તો તેનાં શરીર બળવાન હોય છે અને તેઓ સ્વતંત્ર રહી બીજા દેશો ઉપર રાજ્ય ચલાવે છે. હિંદુસ્થાન દેશમાં બાળલગ્નનો રીવાજ છે તેથી લોકો શરીરે નબળા થઈ ગયા છે. જે લોકો શરીરે મજબૂત અને બળવાન છે તે લોકોના વિચાર દૃઢ અને કાર્યમાં આગ્રહી રહી દરેક ધારેલું કાર્ય પાર પાડી શકે છે, તે કૂતરાની પેઠે ભાગી જતા નથી, પચ્ચીશ વર્ષનો પુરૂષ અને ૧૬ વર્ષની કન્યાને કુમારપાળ રાજના રાસમાં લગ્ન કરવાનો અધિકાર કહ્યો છે, પણ હાલ તેમ ન થઈ શકે તો પણ જેમ અને તેમ મોટી ઉંમરે પરણાવવા, હિંદુસ્થાન દેશમાં પ્રથમ બાળલગ્ન નહોતાં તેથી લોકો શરીરે બળવાન હતા, અને જે જે વિષય હાથમાં લેતા તે તે વિષય પાર પાડતા, જે લોકો શરીરે નબળા હોય છે તે પરસ્પર એક બીજાની નિંદા કરે છે અને તે લોકોમાં કુસંપ કપટ વધારે હોય છે. કુસંપી અને કપટી મનુષ્યો

(૭૦)

પરતાંત્ર રહે છે' તેમનું રાજ થતું નથી. શૂરા અને બળવાન મનુષ્યોને નિંદા કરવાનું ગમતું નથી, તેના મનમાં તેાજે વિચાર થાય છે તેજ પ્રમાણે તે વતે છે. તે ભય કે લજ્જાને ગણ્યતા નથી, ધર્મ પણ શૂરા બહાદૂર ક્ષાત્રય લોકોનો છે, જૈન ધર્મમાં એવું નથી કહ્યું કે, તમે નબળા પડી જાઓ, શરીર સુકવી નાખો, ને રાજ્ય કરવું નહીં. જેણે જૈનધર્મનાં તત્ત્વ યથાસ્થિત જાણ્યાં છે તે જૈનધર્મને બરાબર માન આપશે. જૈન ધર્મથી રાજ્યનું અંધારણ મજબૂત થાય છે. જ્યારે જૈન ધર્મી રાજાઓ હતા, ત્યારે પ્રજા વિદ્યા, ધન અને શરીરથી સુખી હતી. હાલ તે પ્રમાણે નથી; તેથી હિંદુસ્થાનની પ્રજા પરતાંત્ર છે, શરીરે બળવાન થવું એ પણ પુણ્યથી બનાય છે. પૂર્વભવમાં પુણ્ય કર્યાં હોય તો શરીરે નિરોગીપણું રહે છે. કેટલાક મનુષ્યો શરીરે બળવાન થવાનેવાસ્તે કોડલી-વર ઓઈલ, માંસ વિગેરે પદાર્થોનું ભક્ષણ કરે છે, પણ તેથી બળવાન થઈ શકાતું નથી, કેટલાક ભીલ વિગેરે લોકો, સુકો રોટલો ખાય છે તો પણ શરીર

(૭૧)

બળવાન હોય છે અને કેટલાક શીરાપૂરી ખાય છે તોપણ શરીરે બળવાન હોતા નથી, માટે એકાંત નિશ્ચય કરવો નહીં, નિયમિત ખાવું ને પીવું, એ શરીરે નિરોગી રહેવાનું મુખ્ય લક્ષણ છે. હવે આપણે આપણા વિષય ઉપર વળીએ, શરીર અંતે પોતાનું થવાનું નથી. ભાડાના ઘર સમાન શરીર છે અને તે પુષ્ટલ છે, તેનાથી આત્મા બિલ્લ છે માટે શરીર ઉપર થતી રાગની ખુદ્ધિ છે તે જ્ઞાનથી નાશ પામે છે. કેટલાકનાં શરીર કબરમાં દટાણાં, કેટલાકનાં મસાણામાં બળી ખાખ થઈ ગયાં અને ખાખ, માટી રૂપે થઈ લોકોને ઘર બાંધવાના કામમાં વપરાણી, જે શરીરે એવા બળવાન હતા કે પૃથ્વીનું છત્ર કરે તેવા પણ શરીર મૂકી આડ્યા ગયા. બાલ્યાવસ્થા, યુવાવસ્થા અને વૃદ્ધાવસ્થા એમ શરીરની ત્રણ અવસ્થાઓ છે. બાલ્યાવસ્થામાં ધર્મના કંઈ કૃત્ય થઈ શકતાં નથી, યુવાવસ્થામાં ધર્મ કૃત્ય થઈ શકે છે, અને વૃદ્ધાવસ્થામાં શરીરથી ધર્મનાં કૃત્ય થઈ શકતાં નથી, માટે મનુષ્ય શરીર પામીને ગદ્ગદતમાં આયુષ્ય વ્ય-

(૭૨)

તીત કરવું નહીં, શરીરસંપત્તિ પામી ધર્મ સાધન કરી લેવું, આત્માને લાગેલાં કર્મોનો નાશ કરવો, આત્માનું અને પરમાત્માનું સ્વરૂપ સમજવું. સત્ય-શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો, ગુરૂનું વૈયાવચ્ચ કરવું, માતૃપિતાની ભક્તિ કરવી, ધ્યાન કરવું, ભવ્યજીવોને ઉપદેશ આપવો. એ શરીર પામ્યાનું સાર્થકર્ષણ છે. પાપના માર્ગે શરીરને દોરવું નહીં, એ ઉત્તમજનોનું પરમ કર્તવ્ય છે. શરીરને પોતાનું માનવું નહીં, એ મૂળ સિદ્ધાંત છે તે વિષે અન્યમતાવલંબી પંચી-કરણમાં કહ્યું છે કે—

શ્લોક.

દેહાત્મબુદ્ધિજં પાપં, ન તદ્ ગોવધકોટિભિઃ

આત્માસહંબુદ્ધિજંપુણ્યં, નભૂતંનભવિષ્યતિ ॥૧॥

દેહાત્મબુદ્ધિજ એટલે હું દેહ છું એમ માનવાથી જે પાપ થયું તે કરોડો ગાયો મરવાથી જે પાપ થાય છે તેનાથી વધારે છે. દેહાભિમાનીને સર્વ દોષ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે પાપી થાય છે, તથા

(૭૩)

આત્મહત્યારો થાય છે, અને સચ્ચિદાનંદ આત્મા હું છું; શરીરથી ભિન્ન છું. એવી બુદ્ધિથી ઘણું પુણ્ય થાય છે તે ગણી શકાતું નથી. માટે શરીરમાં છતાં હું શરીરથી ભિન્ન છું એવી ભાવનાથી વર્તનાર પ્રાણી સંસારમાં કર્મથી લેપાતો નથી. ધનના ઉપર પણ પ્રાણીઓને વિભાવિક દશાથીજ સહેજે રાગ ઉત્પન્ન થાય છે. સોનું, રૂપું, રત્ન, મોતી, પરવાળાં ધાન્ય ખેત્ર રાજ્ય વિગેરે ધન કહેવાય છે. તેના ઉપર અજ્ઞાનપણાથી રાગ ઉત્પન્ન થાય છે. અલગત તે વસ્તુઓ કોઈ વખત પોતાની થઈ નથી અને થવાની નથી. સોનું રૂપું એ પૃથ્વી જાતિ છે, જડ છે, પુફ્ફગલ છે, વર્ણુ, ગંધ, રસ, સ્પર્શમય છે. રૂપી છે, સોનું રૂપું, રત્ન વિગેરેનો ગ્રહણ કરનાર ચાલ્યા જાય છે. પણ તે ધન કોઈની સાથે જતું નથી, જડધનને માટે લાખો મનુષ્યો, રાજાઓ પરસ્પર લડી મરે છે, જડધનને પોતાનું કરવા ધારે છે પણ તે કદિ પોતાનું થતું નથી. સત્ય ધન એ નથી. જડધનમાં સુખની બુદ્ધિ ધારણ કરવી એ જડ અજ્ઞાની જીવોનું કામ

(૭૪)

છે, ધનમાં સુખ રહેતું નથી, પૌણ્ડલિક શાતાવેદની-
 યતું નિમિત્તકારણ ધન છે. અજ્ઞાની જીવને તે
 અગ્યારમો પ્રાણુ છે, ધણા જીવોને મરતી વખત પણ
 ધનની ઉપર મમતા રહે છે; અને હાથ માડું ધન, માડું
 ધન, એમ કરતા હાથ ધસતા મરણ પામી વ્યંતર
 યોનિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, વા તિર્થંચ ગતિમાં ઉત્પન્ન
 થાય છે, ધનના રાગથી વેર-ઝેર, વિશ્વાસઘાત, પ્રપંચ,
 અસત્ય, લોભ, ક્રોધ, હિંસા વિગેરે દોષોની ઉત્પત્તિ
 થાય છે, ધનનો લોભ એવો છે કે તે દરરોજ વધતો
 જાય છે, અનાદિ કાળથી અજ્ઞાનભાવે સર્વ જીવો ધન
 ઉપર રાગ કરે છે, જેને પોતાના આત્માનું ભાન છે, તે
 સુખી છે. પોતાના આત્માને વિષે રહેલ અનંતજ્ઞાન,
 અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર એ સત્ય ધન છે. બાહ્યધન
 ક્ષણિક છે, ત્યારે અંતર્ધન કદી નાશ પામનાર નથી.
 જ્યારે બાહ્યધનથી દુઃખ છે ત્યારે અંતર્ધનથી સુખ થાય
 છે. બાહ્યધન વિજાતીય છે, ત્યારે અંતર્ધન સજાતીય છે.
 સોનું રૂપું વિગેરે બાહ્યધન ભય ઉત્પન્ન કરે છે ત્યારે
 જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ અંતર્ધન અભયપણાને

(૭૫)

ઉત્પન્ન કરે છે, બાહ્યધન ચોરો ચોરી બચ છે ત્યારે અંતર્ધન કોઈ ચોરી શકતું નથી. બાહ્યધન પરસ્પર વેર કરાવે છે ત્યારે અંતર્ધનથી પરસ્પર શાંતિ ઉત્પન્ન થાય છે. માટે જે જે સમજે છે તે તે પુરૂષો બાહ્યધન ઉપરથી મમતાપરિણામ ત્યાગ કરે છે. ધનનો રાગી જીવ કયું પાપ કરી શકતો નથી ? અલબત્ત તે સર્વ પાપ કરી શકે છે, ધનનો રાગ દુર્જય છે, રાગી પુરૂષો બાહ્યધનનો ત્યાગ કરી અંતર્ધન શોધે છે. બાહ્યધન ઝાંઝવાના નીર સમાન અસત્ય છે, ધનના આરંભીજીવો ઘણાં પાપકૃત્ય કરી અધોગતિભાક્ષ થાય છે. જેની પાસે ધન ઘણું હોય છે તેને ધનનો મદ થાય છે, અને તેથી તે પોતાનું હિત સમજી શકતો નથી. કોઈ ધનને માટે દાસ થાય છે; કોઈ ધનને માટે અરણ્યમાં ભટકે છે, કોઈ ધનને માટે દેવતાઓ સાધે છે, કોઈ ધનને માટે પારકા ગુણુ ગાય છે, કોઈ ધનને માટે સુદ્ધ કરે છે, કોઈ ધનને માટે દેશવિદેશ ભ્રમે છે, તોપણ

(૭૬)

કર્માનુસારે ધનની પ્રાપ્તિનો લાભ થાય છે. આશાથી અને તૃષ્ણાથી પ્રેરાએલો ધનનો રાગીજીવ, લોભરૂપ સમુદ્રમાં બૂકે છે, બાહ્ય ધનરાગ નાશ પામ્યા વિના અંતરુધનરાગ થતો નથી. વળી વિશેષ એજ છે કે—આત્માના અનંતગુણોનો રાગ થતાં સ્વાભાવિક રીતે સોનારૂપા રૂપી બાહ્ય ધનથી રાગ ઉતરી જશે. શ્રી ચોવીશ તીર્થકરોએ બાહ્ય ધનને તૃષ્ણવત્ ગણી અંતરુધન સત્ય ગણી દ્વિક્ષા લેઈ વન વગડામાં ને શુક્ષ્માઓમાં ભટકી આત્માનું ધ્યાન કરી કેવલજ્ઞાન કેવળદર્શનરૂપલક્ષ્મી સંપાદન કરી. જંબુસ્વામીએ આઠકોટિ સૌનેયા ધન તથા આઠસ્રીઓનો ત્યાગ કરી ચારિત્ર લક્ષ્મીનો આદર કર્યો. બાહ્ય ધનથી જન્મ, જરા મરણની પરંપરા વધે છે, ત્યારે અંતરુધનની પ્રાપ્તિથી જન્મ જરા મરણની પરંપરા નાશ પામે છે. ત્યારે સમજવાનું કે—પુહ્ગળ દ્રવ્યને ધન માની આત્મા ઠગાય છે, અને મોહપાશમાં ફસાય છે, યોગીઓ બાહ્ય ધનની સ્પૃહા રાખતા નથી. આત્માના ગુણો મેળવવા પ્રયત્ન કરવો એ શ્રેષ્ઠ

(૭૭)

પુરૂષોનું કર્તવ્ય છે, બાહ્ય લક્ષ્મી કોઈની પાસે એક સરખી સદાકાળ રહી નથી અને રહેવાની નથી, એ સિદ્ધ વાત છે. બાહ્યધનની મોટાઇ કોઈની સદાકાળ રહી નથી અને રહેવાની નથી. બાહ્ય ધન ખોટું છે. ઝાંઝવાના પાણીથકી જે તૃષા શાંતિ પામે તો આ દેખાતા ધનથકી આશા, તૃષ્ણા, અને ચિંતાની શાંતિ થાય. કેટલાક તો ધન પામીને કંબુસાઇ કરે છે. અને ચમડી ત્રુટે પણ દમડી ના છૂટે જેવી વર્તણૂંક આદરે છે, એ બહિરાત્મીજીવોનું લક્ષણ છે. અલબત્ત સમજવાનું કે—ધન પોતાનું નથી તો કેમ તેને સારા માર્ગે અર્ચવું નહીં? કંબુસ પુરૂષો એમ સમજે છે કે—ધન મારી સાથેજ આવશે—પણ કદી સાથે આવતું નથી. એમ કહેવાનું નથી કે અહસ્થ લોકોએ ધનનો ત્યાગ કરવો વા નિર્ધન રહેવું. પરંતુ ક્ષત ધનનો રાગ ત્યાગ કરવો એટલે આ બાહ્ય ધન મારું નથી. એવા પરિણામ રાખવાથી રાગદ્વેષના પરિણામે બંધ છે, ધનના ઉપર રાગનો

(૭૯)

પરિણામ થતાં કર્મ બંધ છે. માટે બવ્યાત્માઓએ ધનના ઉપર રાગનો પરિણામ કરવો નહીં.

વળી આત્માથી જીવોએ પુત્રાદિક ઉપર પણ રાગદ્વેષ રાખવી નહીં. કારણ કે પ્રથમ પુત્રાદિક ઉપર રાગ થતાં પોતાનો આત્મા, રાગપરિણામે કરી કર્મવડે બંધાય છે. પુત્રાદિકનું શરીર છે તે જડ છે, અને તેની અંદર આત્મા રહે છે તે આત્મા કંઈ પોતાનો પુત્ર નથી, તેમજ શરીર પણ પોતાના પુત્ર તરીકે નથી, વ્યવહારે પુત્ર હોય એમ માનવામાં આવે છે, જેને પુત્ર તરીકે માનવા આવે છે તે જીવ કોઈ પિતા તરીકે હશે, કારણ કે સંસારમાં ભમતાં આ જીવોની સાથે પિતા પુત્રાદિકના અનંત સંબંધ ધારણ કર્યા પણ બાજુગરની બાજુ પેટે સર્વ સંબંધ જૂઠા બાણવા. કોઈની સાથે કોઈ આવનાર નથી, સંબંધે સર્વ જીવો ભેગા થાય છે; અને વળી વિખૂટા પણ પડે છે. દુનિયામાં સૌ સ્વાર્થનું સશું છે. માટે કોઈને પોતાનું માનવું નહીં. સંસારની વિચિત્રતા છે તે પ્રત્યક્ષ

(૭૬)

જોવામાં આવે છે, પુત્રપુત્રી ઉપરનો રાગ ક્ષણિક છે. જે પુત્ર ઉપર રાગ થાય છે તે પુત્ર ઉપર કોઈ વખતે દ્વેષ પણ થાય છે, જે સ્ત્રી ઉપર એક વખત રાગ થાય છે તે ઉપર કોઈ વખતે દ્વેષ પણ થાય છે. જ્યાં રાગ થાય છે ત્યાં દ્વેષ થાય છે, અને જ્યાં પ્રીતિ ત્યાં ભીતિ રહી છે. ભોજન આદિ ઉપર પણ રાગની બુદ્ધિ ધારણ કરવી નહીં. દુધપાક ઉપર રાગ હોય છે તે દુધપાકનું ભોજન કંઠ પર્યંત પરિપૂર્ણ જમતાં પશ્ચાત્ કોઈ શીરો, લાડુ લાવીને આપે તો તે શીરો લાડુ ઉપર અરૂચિ થાય છે. અલબત્ત તે વસ્તુઓ ઉપર થનારો રાગ ક્ષણિક છે. પોતાના આત્માથી ભિન્ન વસ્તુઓમાં કેમ રાગની બુદ્ધિ ધારણ કરવી? હે આત્મા! તું પોતાના સ્વરૂપમાં રાગ ધારણ કર. વા સફુર મહારાજ ઉપર રાગ ધારણ કર કે જેથી અંતે વીતરાગ થઈશ. પ્રભુ પૂબ, તપ, જપ, વ્યાખ્યાન શ્રવણમાં રાગને ધારણ કર કે જેથી અંતે ત્યાં કરેલો રાગ નષ્ટ થશે અને સ્વહિત થશે, મનને એકદમ રાગ રહિત કરવું મુશ્કેલ છે, પણ યુક્તિ પ્રયુક્તિથી રાગદથા દૂર

(૯૦)

કરવી. પ્રથમ પાપના સ્થાનકોમાં થતો રાગ નિવારવાને માટે ધર્મના કાર્યોમાં મન જોડવું, એટલે ધર્મનો રાગ થશે, અંતે સ્વસ્વભાવે રમતાં રાગ પોતાની મેળે નષ્ટ થશે, અને આત્મા વીતરાગ પદ પામશે.

દ્વેષ—પારકાનું ખોટું કરવું, પારકાને ખરાબ કરવાની જે લાગણી તેને દ્વેષ કહે છે. જગત્માં દ્વેષનું જોર પ્રબળ છે. જે દેશમાં દ્વેષનું જોર વધારે હોય છે તે દેશના ખાર વાગે છે. પંડિત પંડિતને, શોક્ય શોક્યને અને વેપારી વેપારીને, સતી વેશ્યાને, અને સાધુ સાધુને પરસ્પર દ્વેષ રહ્યા કરે છે. દ્વેષથી પ્રથમ તો પોતાના આત્માનો નાશ થાય છે અને પશ્ચાત્ ખીજના આત્માનો પણ દ્વેષથી નાશ થઈ શકે છે. દ્વેષથી ધારેલું કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી. અનેક કારણોથી ખીજાઓ પ્રતિ દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે. દ્વેષી માણસને સુખેકરી ઉંઘ આવતી નથી. દ્વેષથી બળવાન પણ નિર્બળ બને છે. દ્વેષ એ વિષથી પણ ખરાબ છે, કારણ કે વિષ તો એકવાર મૃત્યુ પમાડે છે અને દ્વેષથી પુનઃપુનઃ

(૮૧)

મૃત્યુ થાય છે, દ્રેષી માણસ ચંડાલના કરતાં પણ અપવિત્ર છે. દ્રેષી માણસ હિતાહિત જોઈ શકતો નથી. દ્રેષી માણસ હિતકર વચન સાંભળી શકતો નથી. દ્રેષી સદા ચિંતાતુર રહે છે, અને તેને સુખે કરી નિદ્રા પણ આવતી નથી. દ્રેષી પુરૂષનું ડહાપણ ધૂળમાં ફટાય છે. દ્રેષી પુરૂષ, ગુણી પુરૂષોના પણ અવગુણ ગાય છે અને દ્રેષી માણસ જીવની હિંસા કરતાં ડરતો નથી, દ્રેષી, બીજાનું સાડું ઇચ્છી શકતો નથી. શ્રીપાળ રાજાને દ્રેષી કરનાર ધવલશેઠ દ્રેષથી ઝૂરી ઝૂરીને પોતાના દિવસ ગાળવા લાગ્યો, અંતે રાત્રીના સમયમાં શ્રીપાળ રાજાને મારવા જતાં નીસ-રણીથી પગ ખસતાં પડી મરણ પામી નરક ગતિમાં ગયો. દ્રેષનું એવું ફળ છે. જોણે સમારાદિત્ય કેવળી ચરિત્ર વાંચ્યું હશે તેને માહુમ હશે કે દ્રેષ કરવાથી અગ્નિશર્માની ભવોભવમાં ખૂરી અવસ્થા થઈ. માટે આત્માર્થી જીવ, કોઈના ઉપર દ્રેષ કરતો નથી. દ્રેષથી કોઈનું સાડું થયું નથી અને થનાર નથી, દ્રેષ બળતા

૬

(૮૨)

અગ્નિ સમાન છે. દ્રેષ એ આત્માનો શત્રુ છે માટે ભવ્યજીવોએ કોઈની ઉપર લેશમાત્ર પણ દ્રેષ કરવો નહીં, રાગ દ્રેષનો ક્ષય થતાં સમભાવની ઉત્પત્તિ થશે, અને ત્યારે આત્મા નિમળ થશે. સંસારમાં કોઈ વિરલાજીવો રાગદ્રેષનો ક્ષય કરી શકશે. બાહ્ય શત્રુ જીતનાર તો ઘણા છે, પણ અંતર શત્રુ જીતનાર ભાગ્યેજ કોઈક હશે! મોહનીય કર્મનો સર્વથા ક્ષય થવાથી ક્ષાયિક સમકિતની ઉત્પત્તિ થશે. ઘણા જીવો મોહનીય કર્મનો ક્ષય કરી ક્ષાયિકચારિત્ર પામ્યા અને ઘણા પામશે.

૫ આયુષ્યકર્મ—આયુષ્યકર્મના ચારલેહ છે ૧ દેવગતિ, આયુષ્ય ૨ મનુષ્ય આયુષ્ય ૩ તિર્યચ આયુષ્ય. ૪ નરકાયુષ્ય, પુણ્ય કર્મ કરવાથી દેવતાની ગતિનું આયુષ્ય તેમજ મનુષ્ય ગતિનું આયુષ્ય બંધાય છે અને અશુભ કર્મ કરવાથી તિર્યચ ગતિ આયુષ્ય અને નરકગતિ આયુષ્ય બંધાય છે.

૬ નામકર્મ—નામકર્મથી, આત્મા રૂપી

(૮૩)

અવસ્થા ધારણ કરે છે, અને નામકર્મના નાશથી અરુપીપણું પામે છે.

૭ ગોત્ર કર્મ—એ પ્રકારનું છે. એક ઉચ્ચ ગોત્ર ૨ ખીણું નીચગોત્ર એ એ પ્રકારે છે. ગોત્રકર્મના નાશથી અગુરુ લઘુગુણ ઉત્પન્ન થાય છે.

૮ અંતરાયકર્મ—દાનાંતરાય, લાભાંતરાય, લોભાંતરાય, ઉપલોભાંતરાય અને વીર્યાંતરાય, એ પાંચ પ્રકારનું અંતરાયકર્મ છે. એ પાંચ પ્રકારના અંતરાય કર્મનો ક્ષય થવાથી અનંતદાન, અનંતલાભ અનંતલોભ, અનંત ઉપલોભ, અનંત વીર્ય એ પ્રકારની આત્માની શક્તિ જાગે છે.

નરકગતિઆયુષ્ય બાંધવાના હેતુઓ.

અવિરતિ પરિણામી, અનંતાનુંબંધી કષાયને ઉદ્ધયે પચેંદ્રિયજીવની હત્યા નિઃશંકપણે કરતો મધમાંસાદિ સાતકુવ્યસન સેવતો, વિશ્વાસદ્રોહી, મિત્રદ્રોહાદિક મહાપાપ આચરતો, કૃષ્ણ લેશ્યાદિક

(૮૪)

ત્રણ દેશ્યાએ વર્તતો, જીવ અશુભ પરિણામિકરી નરકનું આયુષ્ય ખાંધે છે.

તિર્યચના આયુષ્ય બંધહેતુઓ.

ગુઠ હૃદયનો ઘણી, મૂર્ખ, ધૂર્ત, મિથ્યાત્વાદિ શલ્ય સહિત હોય તે જીવ તિર્યચનું આયુષ્ય ખાંધે છે.

મનુષ્યના આયુષ્યબંધહેતુ.

સ્વભાવે અદ્વકધાયિજીવ હોય અને સ્વભાવે દાન દેવાની રૂચિ તીવ્ર હોય, ક્ષમા, આર્જવ, માર્દવ, સત્ય શૌચાદિક મધ્યમ ગુણને ધારણ કરતો જીવ, મનુષ્યનું આયુષ્ય ખાંધે છે.

ક્ષમાદિક ગુણને આરાધન કરનાર અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ, તપસ્વી, અભિમાન રહિતજીવ, દેવ-ગતિનું આયુષ્ય ખાંધે છે, જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનું સ્વરૂપ યથાયોગ્ય પ્રકાશનાર, ગુણને નિંદે નહીં, જાતિમદ, કુલમદ, ખળમદ, રૂપમદ, શ્રુતમદ, ઐશ્વર્ય-મદ, લાભમદ, તપોમદ, એ આઠમદ રહિત જીવ, જીનવચન અનુસરતો ઉચ્ચ ગોત્ર કર્મ ખાંધે છે, અને એથી વિપરીતશુભવાળો એટલે અહંકારી, દ્રેષી

(૮૫)

અવિનયી, ગુરુનો દ્રેષી, નીચગોત્રકર્મ ખાંધે છે. પ્રભુ પૂજા, જ્ઞાન ધ્યાનમાં વિઘ્ન કરનાર, હિંસા, અસત્ય, ચોરી આદિ કર્મમાં તત્પર અંતરાય કર્મને ખાંધે છે. અત્ર કર્મની લેશથી વ્યાજ્યા દેખાડી છે. વિશેષ જાણુવાની ઇચ્છાવાળા ભવ્ય પ્રાણીઓએ કર્મગ્રંથ આદિ ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરવો. કર્મનો નાશ કરવો એ કંઈ વાઢવિવાદથી બનતું નથી, કિંતુ આત્માનું ધ્યાન કરી સમભાવે રહેવાથી કર્મનો નાશ થાય છે. અનંત ચોવીશીના અનંત તીર્થંકરોએ કર્મનો નાશ કરી શિવ સંપદા પ્રાપ્ત કરી, ન્યાય નીતિથી પ્રવર્તનાર, સમભાવે જગત્ પ્રેક્ષક, ક્ષમાને ધારણ કરનાર જીવ, કર્મનો નાશ કરે છે. કર્મનું સ્વરૂપ જાણ્યા છતાં પણ જો તેના નાશ માટે પ્રયત્ન કરવામાં આવે નહીંતો કર્મનો નાશ થતો નથી. માફ કર્મ નાશ થાયો, એમ યોદ્ધવા માત્રથી કંઈ કર્મ નાશ થતાં નથી, ગુણ વિનાનો ઘટાટોપ કંઈ આત્માના હિતભણી થતો નથી. કર્મગ્રંથ મુખે કુર્યો અને કર્મની પ્રકૃતિયો દરરોજ ભણી ગયા, પણ કર્મનો નાશ થાય એવા

(૮૬)

સહશુભોની પ્રાપ્તિ ના કરી હોય ત્યાં સુધી વાચિક જ્ઞાન જાણવું. શુષ્કજ્ઞાનથી આત્મહિત થઈ શકતું નથી. ઘણા મનુષ્યો તત્ત્વજ્ઞાન વિના ગોખણપટ્ટીમાં સ્વઆયુષ્ય વ્યતીત કરે છે, ઘણા મનુષ્યો આજીવિકા માટે કર્મચંચાદિક ભણ્યાનો સાર સમજે છે પણ આત્માર્થી પુરૂષો તો કર્મચંચથી કર્મનું સ્વરૂપ જાણી સ્વસ્વભાવમાં રમે છે અને પરસ્વભાવનો ત્યાગ કરે છે, અને તેથી આસ્રવનો ત્યાગ કરી સંવરનું અવલંબન કરે છે અને ખાંધેલાં કર્મને નિર્જરે છે. ધર્મધ્યાનનો અને શુકલ ધ્યાનનો ધ્યાતાજીવ કર્મનો નાશ કરે છે. આત્માને પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિમાં આડે આવનાર કર્મ છે, આત્મા અસંખ્યપ્રદેશી અરૂપી છે, આત્માના એકેક પ્રદેશે અનંતિકર્મની વર્ગણાઓ લાગી છે; તેથી આત્માના અનંત શુભોનું આસ્છાદન થયું છે. અર્થાત્ આત્માના શુભો તિરોભાવે વર્તે છે. જેમ જેમ કર્મનો નાશ થાય છે તેમ તેમ શુભો પ્રગટે છે, આઠ કર્મનો નાશ થવાથી આત્માના આઠ શુભોનો પ્રાહ્-ભાવ થાય છે તે કહે છે:—

(૮૭)

ગાથા.

નાણં ચ દંસણં ચેવ, અઘ્વાબાહં તહેવ સમ્પત્તં;
અક્ષયટિઙ્ગ અરુઘી, અગુરુલહુ વીરિયં હવહ. ૧

જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો નાશ થવાથી અનંતજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, જે જ્ઞાનને કેવલજ્ઞાન કહે છે. તે જ્ઞાને કરી લોકાલોકનું જાણપણું થાય છે, કોઈપણ દુનિયાની વસ્તુ જાણવાની બહાર રહેતી નથી, જ્ઞાન એ આત્માનો વિશેષ ઉપયોગ જાણવો, જ્ઞાન સાકાર ઉપયોગરૂપ જાણવું. દર્શનાવરણીયકર્મનો ક્ષય થવાથી, અનંત દર્શન નામનો આત્માનો ગુણ પ્રગટે છે, તેથી વૈદ્યવ્યાત્મક લોકાલોકનો, સામાન્ય ઉપયોગથી બાસ થાય છે. સામાન્ય ઉપયોગને નિરાકાર ઉપયોગ કહે છે. શાતારૂપ અને આશાતારૂપ વેદનીય કર્મનો નાશ થવાથી અવ્યાબાધ શાશ્વત સુખ આત્માનેવિષે પ્રકટે છે, મોહનીય કર્મનો નાશ થવાથી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ઉદ્ભવે છે, આયુષ્યકર્મનો નાશ થવાથી અક્ષયસ્થિતિ પ્રગટે છે. નામ કર્મનો નાશ

(૯૯)

થવાથી અરૂપીગુણ પ્રગટે છે. ગોત્રકર્મનો નાશ
 થવાથી અશુદ્ધ લઘુગુણ ઉદ્ભવે છે. અંતરાયકર્મનો
 નાશ થવાથી અનંતવીર્ય ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. એમ
 આઠ ગુણના સ્વામી પરમાત્માઓ છે. સમયે સમયે
 સિદ્ધ પરમાત્માઓ અનંત સુખ ભોગવે છે. પરમા-
 ત્મા પોતાનો આત્મા છે. આત્મા તેજ પરમાત્મા
 છે. અનંત જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રમય પરમાત્મા તેજ
 હું આત્મા પોતે છું; માટે તેમ સમજી ધ્યાની, યોગી
 પુરૂષો “સોહ સોહ” પદનો જાપ કરે છે, આત્માની
 અંદર સર્વ ઋદ્ધિ છે. આત્મા પોતે પરમાત્મા રૂપ છે,
 આત્મામાં પરમાત્મરૂપ, તિરોભાવે છે. તે આવિભાવે
 થાય તે માટે અન્ય સર્વે નિમિત્ત કારણ છે. આત્મા
 પોતે પરમાત્માસ્વરૂપે છે. એમ જે જીવ જાણુ-
 તો નથી તે અજ્ઞાની છે, બાહ્યદશાશૂન્યજીવ,
 અજ્ઞાનપણે માયાના પાસમાં ફસાઈ ભવબ્રમણની
 વૃદ્ધિ કરે છે, આત્મા, પરમાત્મરૂપ પોતે છે. આત્મા
 પોતે સાધુ છે, આત્મા પોતે પરમાત્મા છે. આત્મા
 પોતે આચાર્યરૂપ બને છે. આત્મા પોતેજ અરિ-

(૮૯)

હંતપદ ધારણ કરે છે. આત્મા પોતે સિદ્ધ પરમાત્મા રૂપ છે, આત્મા પંચ પરમેષ્ટિરૂપે બની શકે છે, પરંતુ જ્યાં સુધી પરમાત્મ પ્રતિ લક્ષ્ય વળ્યું નથી ત્યાં સુધી ઉપર ઉપરના ઘટાટોપે કંઈ હિત થતું નથી, શુભ કંઈ આંખે દેખાતો નથી. જ્ઞાની પુરૂષો શુભી પુરૂષોને પારખી શકે છે, પક્ષપાત-હઠ-કદાચહ મતમતાં-તરમાં પડેલા જીવો, તત્ત્વજ્ઞાનને મૂકી પોતપોતાનું ધારેલું સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. પોતે શુદ્ધ તત્ત્વને ઓળખી શકતા નથી તો પોતાના લક્ષ્યોને શુદ્ધ તત્ત્વ ઓળખાવે એ તો સ્વપ્નામાં પણ બની શકે તેમ નથી. જેનું સદાકાળ ધ્યાન કરવું તેનું ભાન રહેતું નથી તો પછી બાહ્યપદાર્થમાં અજ્ઞાનથી ધારેલી ધર્મબુદ્ધિ ફળ આપી શકતી નથી, શુદ્ધ તત્ત્વના જ્ઞાન વિના મનુષ્યો પુસ્તક-પોથીયો વાંચીને પણ પંડિત નામ ધરાવી તર્ક-વિચાર કરતા, પોતાની બુદ્ધિ અનુસાર ધર્મ કહી તેમાં શ્રદ્ધા કરી સત્ય ધર્મનો ઢાંકપીછોડો કરે છે. આત્મજ્ઞાન વિના બાકીનું જ્ઞાન તે અજ્ઞાન જાણવું. વ્યવહારિક જ્ઞાન

(૯૦)

વ્યવહારમાં ઉપયોગી છે, પણ તેથી મુક્તિપદ પમાતું નથી. શુદ્ધગમ વિના જ્ઞાન થતું નથી અને જ્ઞાન છે તે શુદ્ધ મહારાજની શ્રદ્ધા વિના થતું નથી, શુદ્ધ મહારાજની એક સરખી ભક્તિપૂર્વક શ્રદ્ધા રહેવી કઠીન છે; સાંગોપાંગ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થવી ફુલ્ભ છે. દૃષ્ટિરાગે સંપ્રતિ કળિકાળમાં ધર્મની માન્યતા જીવે, અંધ શ્રદ્ધાથી માની રહ્યા છે. પંચસમવાયીકારણ મળ્યે ભવ્ય જીવ, કર્માષ્ટકનો નાશ કરી મુક્તિપદ મેળવે છે. પરમાત્મપદના અભિલાષીજીવોએ, પ્રથમ સદ્ગુણની સંગતિ કરવી. તેથી સર્વશંકાનો નાશ થતાં ધર્મની શ્રદ્ધા થશે, અને પોતે પરમાત્મસ્વરૂપ થશે.

ઇત્યેવંશ્રી શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ: ॐ અહુમ્.

લેખક:—આચાર્યશ્રી યુદ્ધિસાગર સૂરિ.

(૯૧)

ૐ સોડહં

કેશરીયા ધુલેવાગઠ ૧૯૬૨ પોષ વદિ ૧૦.

૧ જો તમે તમારૂં જીવન સન્માર્ગે ગાળવા ઇચ્છા રાખતા હો તો નીચેની ખીના વાંચો-વિચારો.

૨ જો તમે જગત ઉદ્ધાર કરવા ઇચ્છતા હોવ તો નીચેની ખીના અમલમાં લાવો.

૩ જો તમને નીચેનો વિષય રૂચે તો-તમો વાણી દ્વારા ફેલાવો !! ધનવાન હો તો ધનથી મદદકરો, ખરૂં કહું છું. તેથી તમારા આત્માનો ઉદ્ધાર થશે.

૪ હું તમને મ્હારૂં પોતાનું કંઈ જણાવતો નથી, પણ તમારા આત્માનું કર્તવ્ય તમારી આગળ ધરું છું તેમાં મારૂં કંઈ નથી.

૫ જે હું લખું છું, તે તમો વાંચશો તો તમારા અંતરના સત્ય વિચારો છે, એવો વિશ્વાસ લાવશો.

૬ કોઈનો ધાત કરતાં પ્રથમ તમારૂં અંતઃકરણ ના પાડે છે, અને પાછા હઠાવે છે. એજ તમારા

(૯૨)

આત્માના સત્ય વિચારો સમજો.

૭ આત્માનું કર્તવ્ય આત્માની આગળ મૂકવું તેમાં ઉપકાર શો કર્યો કહેવાય ?

૮ જે લોકો આત્માનું અસ્તિત્વ માનતા નથી તેમને હું શું સમજાવું ? પણ સમજે તો સમજાવવાનું કે-જેનું અસ્તિત્વ છે તેનું નાસ્તિત્વ કહેવાને અજ્ઞાની જીવો પ્રયત્ન કરે છે.

૯ આત્મા છે, કર્મ છે, પરમેશ્વર છે. મુક્તિ છે. પુણ્ય છે, પાપ છે. પુનર્જન્મ છે, એ બધી વાત અનુભવથી સત્ય કહું છું. સત્ય માનો. સત્ય ગ્રહો. પક્ષપાત કરો નહીં.

૧૦ જે જે તીર્થંકરો થઈ ગયા છે. તેઓએ અનેક જીવોના ઉદ્ધાર માટે પ્રયત્ન કર્યો છે. બીજા પણ મહાત્માઓ જે થયા છે ને થશે તે સર્વ જીવોના ઉદ્ધાર માટે પ્રયત્ન કરે છે અને કરશે.

૧૧ પ્રિય મારા બહાલાઓ! યાદ રાખો કે સત્ય શોધવું દુર્લભ છે. અસત્ય તો ડગલે ને પગલે છે,

(૯૩)

પથરા તો પગલે પગલે હોય છે કિન્તુ રત્ન તો કોઈકજ
ઠેકાણે હોય છે.

૧૨ સત્યપ્રિય ! જે જે વાંચો સાંભળો તે પ્રમાણે
વર્તશો તો કલ્યાણ થશે. કહેણી કરતાં રહેણી
ફલભ છે.

૧૩ બોલવું રૂપું છે અને કરવું સોતું છે.

૧૪ કીધા કરતાં કરી બતાવવું વિશેષ સાઈ છે.

૧૫ તારૂં કલ્યાણ કરવા તહારા વિના બીજો
કોઈ આવે તેમ નથી.

૧૬ હે લોખા મુસાફર ! પંથે ચાલતાં તારી
પાસે ભાતું જરૂર રાખજે.

૧૭ હે પ્રાણી ! કલ્યાણનાં સાધનો તારી પાસે
છે છતાં તારૂં કલ્યાણ નહીં કરે તો ઇશ્વરનો વાંક
કહાડીશ નહીં, પણ તારી ખરાબ મતિનો વાંક કાઢજે
વા અસત્સંગને દોષ દેજે.

૧૮ તારા માટે કોઈ સાઈ કહે તો તે વાત
મસ્તકે ચઢાવજે.

(૯૪)

૧૯ સમયને બહુયાવિના અન્યપ્રતિ તારૂં
બોલવું નિષ્કળ સમજાજે.

૨૦ તું તારૂં કરીને પશ્ચાત્ ખીબાનું ભહું
કરજે-હો ! તું પોતે સારો થયો તો સર્વજગત
સારૂં થશે.

૨૧ તારી મતિ પ્રમાણે તારી અહર્નિશ શી
ગતિ થાય છે તે માટે તું શું કરી રહ્યો છું. તે સંબંધી
સાભાલાલ વિચારતો રહેજે.

૨૨ હે સુસાક્ષર ! જે માટે તારો જન્મ છે, જે
કર્તવ્ય કરવાનાં છે તેમાં પાછી પાની કરીશ નહીં.

૨૩ અંધ માણસ દિવસે અને રાત્રીએ દેખતો
નથી, દિવસે ધૂવડ પક્ષી દેખતું નથી, રાત્રીએ
કાગડાઓ દેખતા નથી, પણ કામીજન તો રાત્રીમાં
અને દિવસમાં પણ દેખતો નથી.

૨૪ તું તારા કર્તવ્યમાં સાવધાન રહેજે,
સહમશીલતા રાખજે, ક્રોધ કરીશ નહિં, તારૂં ભહું
સર્વ ઈદ્રિયો વશ રાખવાથી છે.

(૬૫)

૨૫ વાણીથી વિચારી ઊભાજે, ત્રણ આંગળની
જીભ લવલવ અને લપલપ કરે છે, તેને વારજે.

૨૬ સત્સમાગમને મોટું તીર્થ સમજજે.

૨૭ પાખંડી, નાસ્તિક ઉપદેશકોનો ઉપદેશ
સાંભળવા કદી મન લલચાવીશ નહીં, કારણકે તે-
મનો ઉપદેશ વિષ મિશ્રિત દૂધના જેવો હોય છે.

૨૮ જે કાર્યમાં તારી મતિ પહોંચે નહીં તેમાં
ઉત્તમ પુરૂષોની સલાહ લેજે.

૨૯ કોધી બની કોઈ વિષયનો નિર્ણય કરીશ
નહીં.

૩૦ કીર્તિ માટે ઉત્તમ કાર્યો કરીશ નહીં, પર-
માત્મ પ્રાપ્તિ વિના બીજી કીર્તિથી કંઈ વળવાનું નથી.

૩૧ હુનિયામાં વૈર, ઝેર જીવતાં સુધી છે,
માટે હવે તે સર્વ ભૂલી જા ! ક્ષમારૂપ જળથી સ્નાન
કર્યું નથી ત્યાં સુધી તું તીર્થપૂજનમાં લાભ શી
રીતે મેળવીશ ?

૩૨ કોઈપણ કાર્ય કરતાં પહેલાં તેનો પૂર્ણ

(૯૬)

વિચાર કરજે. ક્રોધથી કરેલું કાર્ય કદિ સફળ થતું નથી.

૩૩ તારું હૃદય કોઈને આપીશ નહિ, પરંતુ કદાપિ આપે તો તેનાથી આંતરો-બુદ્ધિ રાખીશ નહીં.

૩૪ જો તું રાજા હોય તો, સૂર્ય ચંદ્ર પ્રકાશે છે, તેનો રાજા કોણ તેનો વિચાર કર.

૩૫ જો તું વીર યોદ્ધો હોય તો, સ્ત્રીનાં કટાક્ષ તથા કામ જીતવા સમર્થ છે કે કેમ ? તેનો વિચાર કર.

૩૬ જો તું લેખક હોય તો, સત્ય માર્ગ સાંખ્યી તે શું શું લખ્યું, તેનો વિચાર કરી આ ગ્રંથ વાંચજે.

૩૭ જો તું, કપટી હોય તો, કામ ક્રોધનો નાશ કરવા કપટ કર, અને આગળ પ્રવૃત્તિ કરી સત્ય વિચારી જા.

૩૮ જો તું, દુરાચારી હોય તો, ક્ષણિક આયુષ્યનો વિચાર કરજે.

(૯૭)

૩૯ જો તું ન્યાયી હોય તો ન્યાયના માગો વિચારી આ અંતમાં પ્રવેશ કર.

૪૦ જો તું વિનયી છે તો, સર્વ જગત તારા જેવું સુંદર વિનયી કરવા પ્રયત્ન કર.

૪૧ જો તું અભિમાની હોય તો વિચારી જો, કે તારું આયુષ્ય કોના હાથમાં છે ? ચંદ્ર સૂર્ય કોના તાબામાં છે ?

૪૨ જો તું લોભી હોય તો, સત્ય બાબતનો લોભ કરજો.

૪૩ જો તને નિંદા કરવાની ટેવ હોય તો તારા અવગુણોની નિંદા કરજો.

૪૪ જો તું અસ્થિર મનવાળો હોય તો, સ્થિર મનવાળાઓની સંગતિ કરજો.

૪૫ જો તને લોગાલિલાષા થતી હોય તો સ્ત્રીના શરીરમાં રહેલાં હાડ, નાકમાંથી નીકળતું લીંટ, આંખમાંથી નીકળતા પીયા, નાકનો મેલ,

(૯૮)

કેશમાં ઝૂંઝો, પેશાબ, શરીરમાં વિષા, આદિ દુર્ગંધ-તાનો વિચાર કર.

૪૬ જો તને સંસારમાંથી છૂટવા વિચાર થતો હોય તો ત્યાગી અને જ્ઞાની ગુરૂઓની સંગતિ કર.

૪૭ જો તને, સંસારમાં સુખી થવાની ઇચ્છા વર્તતી હોય તો, ધનાઢ્ય પુરૂષોને ખરા અંતઃકરણથી પૂછ કે તમે સંસારમાં શું સુખ જોયું ?

૪૮ જો તને સ્ત્રી પરણવાની ઇચ્છા હોય તો સ્ત્રી પરણેલા સમગ્ર પુરૂષોને પૂછ કે—પરણવામાં સુખ છે કે નહિ ? પરણવામાં સુખ કેટલું છે ? એવો પ્રશ્ન કરી આ અંથના વિચારો વાંચ.

૪૯ જો તું જીવની હિંસા કરતો હોય તો તારા શરીરનું કોઈ અંગ કાપી દુઃખનો વિચાર કર કે પરને મારવાથી કેટલું દુઃખ થતું હશે.

૫૦ પરને મારવા કરતાં મનને માર, નહીં તારૂં કલ્યાણ થશે.

૫૧ રહેણી સાફ રાખી કથની કરજે, નહીં તો હાસ્યપાત્ર ઠરીશ.

(૯૯)

પર સંતોની હાંસી કરીશ નહીં. પાપ લાગશે.
 પ૩ જો તું ખાગક હોય તો—સન્માર્ગની
 કેળવણી લેજે.

પ૪ જો તું જ્ઞાની હોય તો પરભાવમાં (મોહમાં)
 પડીશ નહિ.

પ૫ જો તું યોગી હોય તો—યોગમાં તત્પર
 રહેજે.

પ૬ જો તું સાધુ હોય તો—સાધુના માર્ગે
 ચાલજે.

પ૭ જો તું અમલદાર હોય તો અસત્યરીતે
 લોકોને પજવીશ નહીં. અસત્ય રીતે પજવતાં તારા
 આત્માને કર્મ પજવશે, તેની ખાત્રી રાખ !

પ૮ જગત્માં કોઈ સુખી, કોઈ દુઃખી, કોઈ
 શેગી, કોઈ ભોગી દેખાય છે. તે શાથી તેનો વિચાર
 કરી-જ્ઞાન માર્ગે ચાલજે.

પ૯ કુચુકિતથી સત્ય વાતને પણ અસત્ય
 ઠરાવી શકાય છે, માટે કુવાદીઓનાં વચન ઉપર
 વિશ્વાસ રાખીશ નહીં.

(૧૦૦)

૬૦ જો તને સંસારનો ભય લાગતો હોય તો
જ્ઞાની ગુરૂના શરણે જા.

૬૧ ગુરૂ દીવો છે, અને ગુરૂ વિના ઘોર
અંધકાર છે,

૬૨ જો તું અવિશ્વાસી હોય તો અસત્યનો
વિશ્વાસ રાખીશ નહીં.

૬૩ જો તું મધ્યસ્થ હોય તો કદિ પક્ષપાત
કરીશ નહિ.

૬૪ જો તું દ્રેષી હોય તો તારા કુકર્મ ઉપર
દ્રેષ કરજો.

૬૫ જો તું વેશ્યાભોગી હોય તો વેશ્યાને
કપટરાગ તથા સ્વાર્થને સૂક્ષ્મતાથી વિચારજો.

૬૬ જો તું વ્યાપારી હોય તો ન્યાયથી કેટલો
વેપાર કરે છે, અને અંતે તેથી તારું શું કલ્યાણ થશે ?
તે વિચારી જીવન ગાળ.

૬૭ જો તું કવિ હોય તો પાપની વૃદ્ધિનાં
ઠાવ્ય કરતાં અટક.

(૧૦૧)

૬૮ જો તું કસાઈ હોય તો વિચારજે કે, તું જે જીવોની હત્યાનું પાપ કરે છે તે પાપ તું ભોગવીશ ? કે ખીજ ભોગવશે ?

૬૯ જો તું યુવાન હોય તો વિષયવનમાં ભટકીશ નહીં.

૭૦ જો તું વૃદ્ધ હોય તો પ્રભુભજનમાં જીવન ગાળ.

૭૧ જો તું સ્ત્રી હોય તો પતિવ્રતાના ધર્મો યાદ કરી તારા પતિપ્રતિ નીતિથી ચાલી સારા માર્ગમાં પ્રવેશ કરજે.

૭૨ જો તું મૂર્તિપૂજક હોય તો મૂર્તિપૂજથી થતા ફાયદા વિચારી જા ! મૂર્તિપૂજક ના હોય તો મૂર્તિપૂજનું માહાત્મ્ય સુચરૂં પાસેથી સાંભળ, અને કઠાચહુ ત્યાગ કર.

૭૩ જો તું વહેમી હોય તો વહેમ ક્યાંથી ઉભત્ત થાય છે તેનું મૂળ કારણ શોધ ! !

૭૪ જો તું સુમુક્ષુ થવા ઇચ્છતો હોય તો સુમુક્ષુઓની સંગતિ કરજે.

(૧૦૨)

૭૫ દિવસમાં જે જે કૃત્યો કર્યાં હોય તેને સંભાળી આગળ વધ.

૭૬ કુમાર્ગે તારૂં જીવન ગાળીશ તો જીવનના અંતે પશ્ચાત્તાપ પામીશ ને રખડી મરીશ.

૭૭ આત્મજ્ઞાન પામ્યા વિના કર્મનો નાશ થતો નથી. માટે તું શુદ્ધગમ દ્વારા આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર !

૭૮ જ્યારે આત્મજ્ઞાની શાતા વા અશાતા વેદનીય ભોગવતો પણ સમભાવે રહે છે ત્યારે તે કર્મનો નાશ કરે છે.

૭૯ ઇષ્ટમાં ઇષ્ટ કર્તવ્ય આત્મજ્ઞાન છે.

૮૦ તેના જ્ઞાન માટે થાય તેટલું કરવું.

૮૧ સાંસારિક પદાર્થ વિદ્યામાં વિદ્વાન થવાથી પણ કર્મક્ષય થતો નથી, કર્મક્ષય તો આત્મજ્ઞાનથી છે.

૮૨ પૌણ્ડલિક પદાર્થોમાં તત્ત્વથી જેતાં સુખ યુદ્ધિ રાખવી વ્યર્થ છે.

૮૩ તેમ છતાં અજ્ઞાની જીવો, જડ પદાર્થમાં સુખયુદ્ધિ રાખે છે તે મોટી ભૂલ છે.

(૧૦૩)

૮૪ અજ્ઞાન સરખો કોઈ શત્રુ નથી.

૮૫ જ્ઞાનીનું અને અજ્ઞાનીનું વર્તન બિન્ન પ્રકારનું હોય છે.

૮૬ જ્ઞાની ઉદ્ધાસીનભાવે સાંસારિક કૃત્યો કરે છે પણ તેમાં તે લેપાતો નથી.

૮૭ જ્ઞાન અને વૈરાગ્યધારી જીવો દુનિયામાં થોડા છે.

૮૮ સર્વકર્મમાં મોહનીયકર્મની સત્તા વિશેષ છે.

૮૯ જે થવાનું હોય છે તે થાય છે, એમ સાંભળી પુરૂષાર્થ (ઉદ્ધમ) છોડવો નહીં

૯૦. જે તારૂં હિત ઈચ્છતો હોય તો વ્યસનીની સંગતિ કરીશ નહિં.

૯૧ ભોગની વખતે ઉત્તમપુરૂષોને યોગ સાંભરે છે.

૯૨ અરેરે! જગત્માં ઝાઝા મત! ઝાઝા પંથ!! મૂલજ્ઞાનની વાત તો દૂર રહી. દુનિયામાં વીતરાગ ધર્મ સત્ય છે.

(૧૦૪)

૯૩ પંચમકાળમાં ભરતક્ષેત્રમાં ઉત્તમ જીવોનું અવતરણ થોડું છે.

૯૪ અન્યાયી રાજાઓનું જોર આર્યાવર્તમાં વિશેષ છે.

૯૫ હિંસા, માંસભક્ષણ, વેશ્યાગમન, વિષયભોગ, છળકપટ, રાજ્યાકાંક્ષા, સ્વાર્થતા આદિ પ્રાયઃ અનાર્યધર્મપંથોમાં જોવામાં આવે છે, અને તે યુરોપ દેશમાં જુઓ.

૯૬ જ્યાં દયા નથી ત્યાં ધર્મ નથી.

૯૭ પશુ પંખીમાં આત્મા છે માટે તેમનો નાશ (ઘાત) કરવો નહીં.

૯૮ હું વીર-સર્વજ્ઞ ! તારાં કેવળજ્ઞાનનાં વચનોમાં જે તત્ત્વજ્ઞાનની સત્યતા સમાઈ છે તે અન્યત્ર નથી.

૯૯ બાહ્ય પદાર્થમાં સુખ નથી. ખરેખર અંતરમાં સુખ છે. સત્ય કહું છું.

૧૦૦ જેના હૃદયમાં દયા નથી. તેનામાં ધર્મ નથી.

(૧૦૫)

૧૦૧ કોઈની આજીવિકા તોડીશ નહિં અને
કોઈની આંતરડી કકળાવીશ નહીં.

૧૦૨ સમુદ્રના જોયો ગંભીર થા ! ! મેરૂપર્વત
સમાન અડગવૃત્તિ રાખ ! !

૧૦૩ મનુષ્ય શરીર વિના મોક્ષ નથી.

૧૦૪ જો આ, દિવસ અને રાત્રીની પેઠે
આયુષ્ય વ્યતીત થાય છે.

૧૦૫ જો આ, તારા દેખતાં હજારો મનુષ્યો પર-
ગતિમાં ચાલ્યા જાય છે.

૧૦૬ ભલે આસ્તિકથા ! કે નાસ્તિકથા ! કિંતુ
તારાં કરેલાં કર્મ અવશ્ય તારે ભોગવવાં પડશે.

૧૦૭ જીવને અજીવ, અજીવને જીવ સ્થાપ
નારનું પણ પરગતિમાં કંઈ ચાલતું નથી.

૧૦૮ કયાં કરે છે ? શું હસે છે ? શું કરે છે ?
શું માને છે ? અરે ભવ્ય ! ! માયાસમુદ્ર તરી મુક્તિનગરી
પામવી એજ તારૂં પરમ કર્તવ્ય છે.

૧૦૯ સત્યજ્ઞાન, સર્વજ્ઞપંથ-પરમ વૈરાગ્યતા

(૧૦૬)

ધારણ કરી હે મુસાફર ! છેલ્લી બાજી જીતી લે ! પુનઃ
પુનઃ આત્રી ભોગવાઈ મળવી હુર્લભ છે. હવે કર્તવ્ય-
પરાયણ થા ! !

એકશતઅષ્ટ શિક્ષાવચનોના મણકાની માળા
તારા કંઠે ધારણ કરી આગળ તારા આત્મજીવનમાં
પ્રવેશ કરી ઉચ્ચ પ્રગતિમાન થા ! !

શ્લોક.

શ્રૂયતાં ધર્મસર્વસ્વં, શ્રુત્વાચૈવાવધાર્યતામ્,
આત્મનઃપ્રતિકૂલાનિ, પરેષાં ન સમાચરેત્-૧

ભાવાર્થ—ધર્મનું સાર સાંભળો અને સાંભ-
ળીને નિર્ધારિ, આત્માને જે જે પ્રતિકુલ કૃત્યો લાગે
છે, તે કૃત્યો અન્ય જીવોપ્રતિ આચરવાં નહિ.

વધ, અંધન, છેદન, તાડન, તર્જન આદિ કૃત્યો જેમ
પોતાના આત્માને પ્રતિકૂળ લાગે છે તેમ, પશુ, પંખી,
મનુષ્યોને પ્રતિકુલ લાગે છે તેથી તેઓના વધ કરતાં પા-
પકર્મ લાગે છે. માટે પરજીવોને દુઃખ દેવું નહીં. સર્વ
જીવોની દયા કરવી. દયા ધર્મનું મૂળ છે. કહ્યું છે કે:-

(૧૦૭)

દયા ધર્મકો મૂલ હે, પાપ મૂલ અભિમાન;
તુળશી દયા ન છાંડીએ, જબલગ ઘટમેં પ્રાણ,

ધર્મનું મૂળ, સર્વ મહાત્માઓ દયાને કહે છે.
પાપનું મૂળ અભિમાન છે. તુળશીદાસ લક્ત એમ
કહે છે કે, જ્યાં સુધી શરીરમાં પ્રાણ છે ત્યાંસુધી
જીવોની દયા કરવી, દયા ત્યાગવી નહીં. અલબત્ત
પશુ પંખીને કોઈ મારતું હોય તો ગમે તેમ
કરી તે જીવને બચાવવો. તેનું રક્ષણ કરવું, મૂળાં
પ્રાણીઓની દયા કરવી ને તેમના દુઃખમાં ભાગ લેવો.

પર્વતમાં જેમ મેરૂ પર્વત, નદીઓમાં ગંગા
નદી, પંખીમાં જેમ ઉત્તમ હંસ, ગુણોમાં જેમ વિનય
ગુણ, તેમ સર્વ ધર્મમાં દયાધર્મ મોટો છે. જલથી
અગ્નિની ઉત્પત્તિ જો થાય, પૂર્વનો સૂર્ય પશ્ચિમ
દિશામાં ઉગે, નેવનાં પાણી મોલે કદાપિ ચઢે, તોપણ
જીવની હિંસા કરવાથી ધર્મની ઉત્પત્તિ થતી નથી.
મુગ્ધ અજ્ઞાની જીવો, તત્ત્વજ્ઞાન સમજતા નથી, અને
હજારો જીવોની હિંસા કરી પાપકર્મ બાંધી ભયા-
નક દારૂ જી નરકગતિનાં દુઃખ ભોગવે છે.

(૧૦૮)

શ્લોક.

કથમ્બુત્પદ્યતે ધર્મઃ કથં ધર્મોવિવર્ધતે,
કથં ચ સ્થાપ્યતે ધર્મઃ કથં ધર્મો વિનશ્યતિ-૧

અર્થ—શિષ્ય ગુરૂને પ્રશ્ન કરે છે કે, હે ગુરૂ! શી રીતે ધર્મ ઉત્પન્ન થાય છે, શી રીતે ધર્મ વધે છે, શી રીતે ધર્મનું સ્થાપન થાય છે, અને શી રીતે ધર્મ નાશ પામે છે? ગુરૂ હવે પ્રત્યુત્તર આપે છે.

શ્લોક.

સત્યેનોત્પદ્યતે ધર્મઃ દયાદાનેનવર્ધતે,
ક્ષમયાચ સ્થાપ્યતે ધર્મઃ ક્રોધલોભાદ વિનશ્યતિ

ભાવાર્થ—સત્યથી ધર્મની ઉત્પત્તિ થાય છે, સત્ય એટલે જે વસ્તુ જે સ્વરૂપે હોય તે પ્રમાણે તેનું માનવું, અને તે પ્રમાણે વર્તવું—પુણ્યને પાપ માનવું અને પાપને પુણ્ય માનવું તે અસત્ય કહેવાય છે. જીવોનું રક્ષણ કરવામાં પાપ માને અને કૂતરાં

(૧૦૯)

વિજેરે જીવોનો નાશ કરવાથી પુણ્ય માને તે ચંડાળ જીવોનું લક્ષણ છે.

અરે રે! બીચારાં અવાચક જનવરોના પ્રાણુ દેવા માટે જે મનુષ્યોના વિચારો થાય છે તેની શી ગતિ થશે ?

દરેક મનુષ્ય પોતાના મગજના વિચારોથી સત્ય માની બેસે છે, પણ વિચારવું કે, પૂર્વના મહા-પુરૂષોના સન્માર્ગે ચાલવાથી આત્મ કલ્યાણ થાય છે, જગતનો ઉદ્ધાર, હિંસા, અસત્ય ને લડાઈ કરવાથી થતો નથી, પણ સર્વ જીવોનું બહુ ઈચ્છવાથી થાય છે. પ્રથમના વખતમાં જીવોની દયા બહુ થતી હતી પણ હાલ કળિયુગમાં બહુ પાપી જીવો ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી લોકોનું વલણ હિંસા તરફ વધતું જાય છે.

પ્રશ્ન—હાલના સમયમાં લોકો સુધર્યા છે. તેથી જીવોનો નાશ ઓછો થતો જોવામાં આવે છે. ત્યારે આપ કહો છો કે, જીવોનો નાશ ઘણો થાય છે. તે શી રીતે ?

ઉત્તર—હિંદુસ્તાનમાં સદાકાળ અન્ન ખૂબ

(૧૧૦)

પાકે છે. ચોવીશ જાતનાં ધાન્ય નીપજે છે. સોનું
 રૂપું આદિ ધાતુ પણ પુષ્કળ છે. પહેરવાને માટે વસ્ત્ર
 જોઈએ તે માટે કપાસ પણ પુષ્કળ થાય છે. હિંદુ-
 સ્થાન સોનાનો દેશ કહેવાય છે, ખીજા દેશોની વસ્તુ
 સિવાય હિંદુસ્થાનના લોકો પોતાનો સર્વ વ્યવહાર
 ચલાવી શકે છે. પ્રથમના વખતમાં હિંદુસ્થાનના લોકો
 સર્વ વાતે સુખી હતા, કોઈ વાતનું દુઃખ નહોતું. ખેડુ-
 ત લોકો ખેતીનોજ ધ ધો કરતા અને તેથી આજીવીકા
 ચલાવતા, અને તે વખતમાં ધાન્ય પણ પુષ્કળ પાકતું
 હતું, સમય ઘણો સારો હતો. ચોમાસાની રૂતુમાં
 વરસાદ પણ જે દેશમાં જેવો જોઈએ તેવો થતો હતો.
 હુકાળ પણ ઓછા પડતા, રાજાઓ પ્રજાનું રક્ષણ
 સારી રીતે કરતા હતા. લુહારો લુહાર કામ કરતા હતા.
 સોની સોનાનું કામ કરતા હતા. દરજી લૂગડાં સીવ-
 તા હતા, વગેરે દરેક વર્ણુ પોતપોતાનું કામ શાંતિથી
 ખજાવતી હતી. તે સમયના વર્ણુના વિભાગો, કાર્યના
 વિભાગો, સારા અનુક્રમમાં ગોઠવાયલા હતા, અને તે
 સમયની રાજ્યનીતિ પણ સારી હતી. રાજાઓ નીતિથી

(૧૧૧)

રાજ્ય સાચવતા હતા. રાજ્ય ગુરૂઓ રાજ્યોને સારા માર્ગે દોરતા હતા. કવિઓ નીતિના માર્ગોનું સારી રીતે વણન કરતા હતા. પણ શૃંગાર રસને કઠંગી રીતે પોષણ કરતા નહોતા ગાયો વગેરેનું સારી રીતે સંરક્ષણ થતું હતું. રાજ્યો ધર્મી હતા. દરેક માણસોને ધર્મનું ઉત્તેજન અપાવતા હતા. સાધુ તથા ગુરૂ ઉપર પૂજ્ય બુદ્ધિ ઘણી હતી. પુત્રો, મા-બાપનો વિનય સાચવતા હતા. લુંટકાટ ઓછી હતી. સલાહ શાંતિ સારી હતી. ન્યાયથી લડાઈઓ થતી. લોકો સરલ સ્વભાવી હતા. અન્નનું દુઃખ નહોતું-પણ સિકંદર બાદશાહની સ્વારી આવ્યા બાદ આર્યાવર્તની વ્યવસ્થા બગડી સલાહ શાંતિનો ભંગ થયો. મહમદ પેગંબર પછી મુસલમાન સુલ્તાનોની સ્વારીઓથી દેવળોનો નાશ થયો, ત્યારબાદ મુસલમાન બાદશાહોની ઘણી સ્વારીઓ હિંદુસ્થાનમાં આવી તેથી લુંટકાટ ઘણી થઈ. તે વખતે હિંદુસ્થાનના રાજ્યોમાં સંપ નહોતો. તેથી મુસલમાનો હિંદુસ્થાનની બાદશાહી કરવા લાગ્યા. મુસલમાનો માંસનું બક્ષણ કરનારા અને ધર્માન્ધ હતા તેથી

(૧૧૨)

હિંદુસ્થાનમાં તેમના પ્રવેશથી હુન્નરો જાનવરોનો નાશ થયો. પૂર્વના ઋષિયો ગાયને પવિત્ર માનતા હતા તે ગાયને કાપી મુસલમાનો બક્ષણ કરવા લાગ્યા. શાહબુદ્દીન અલાઉદ્દીન વિગેરે બાદશાહોઓએ તે ગાયોનો નાશ કરવામાં બાકી રાખી નથી. કુકડાં વિગેરે જીવોનો તે વિશેષ નાશ થવા લાગ્યો. મુસલમાનોને અને હિંદુઓને વારંવાર લડાઈઓ થવા લાગી. અન્યાય માર્ગ વધ્યો. કપટકળાનું જોર વધ્યું, હુન્નરો તથા સુવિદ્યાનો નાશ થવા લાગ્યો. વિક્રમરાજા-લોજરાજાના વખતમાં જે સંસ્કૃત ભાષાનો ઉદય હતો તેનો અસ્ત થવા લાગ્યો. હિંદુસ્થાનમાંથી સંપ નાશ પામ્યો. મુસલમાનો હિંદુઓને વટલાવવા લાગ્યા. વ્હોરા, મેમણ, મુમના વિગેરે જાત પ્રથમ હિંદુ હતી, તેની હાલ પણ એ સાખીતીરૂપ છે. હિંદુઓ ઉપર દ્વેષભાવ વધ્યો, પછી અકબર બાદશાહના વખતમાં હિંદુઓને ન્યાય મળ્યો. ખન્ને ઉપર સમાનભાવ અકબર બાદશાહનો હતો. ઔરંગઝેબ જહાંગીરના વખતમાં પણ પશુઓનો નાશ જારી રહ્યો હતો. પાપનું

(૧૧૩)

નેર વધ્યું. પાપથી વરસાદની વૃષ્ટિએ કમી થવા લાગી. દુકાળે દેખાવ ઠીધો. ઐરંગજેબના વખતમાં દક્ષિણમાં શિવાજીરાવ મરાઠાએ હિંદુધર્મના ઉદ્ધાર માટે અવતાર ધર્યો. શિવાજીરાવના ગુરૂ રામદાસ હતા. રામદાસગુરૂએ દાસબોધ નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે. રામદાસગુરૂએ જ્ઞાનવરોનો વધ થતો અટકાવવા શિવાજીને ઉપદેશ કર્યો. તે સમયમાં ઐરંગજેબ બાદશાહ રાજ્ય કરતો હતો. શિવાજીએ દક્ષિણમાં રાજ્ય સ્થાપન કર્યું. ગૌવધ થતો અટકાવ્યો. તે વખતે મેવાડની ગાદી ઉપર ઉદયપુરમાં રાજસિંહ રાજા રાજ્ય કરતો હતો. રાજસિંહે અને શિવાજીએ હિંદુઓનો ધર્મ જાળવી રાખવા યુદ્ધો કર્યાં. ઐરંગજેબ વ્યભિચારી હતો તેથી હિંદુઓનો ઉદ્ધય થવા લાગ્યો. મરાઠાનું નેર વધ્યું. હિંદુરાજ્યોના કુસંપે પાછી હિંદુરાજ્યની સ્થાપના થઈ નહીં.

તે સમયમાં ઇંગ્લાંડથી અંગ્રેજ લોકો વ્યાપાર કરવા હિંદમાં આવ્યા. સુરતમાં અંગ્રેજ લોકોએ કોઠી

૮

(૧૧૪)

ઘાલી. કલમ, કડછી, બરછી આ ત્રણ વાતમાં અંગ્રેજ લોકો કાબેલ હતા-તે અંગ્રેજોએ બાદશાહની મરજી સંપાદન કરી તેથી તેમને વ્યાપાર કરવાની છૂટ મળી. તે સમયમાં વલંદા લોકો પણ વ્યાપાર કરવા હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા. પોર્ટુગીઝ લોકો પણ આવ્યા. પણ અંગ્રેજ લોકો ફાવી ગયા તેઓ બડા કાબેલ હતા. વ્યાપાર કરતાં કરતાં તેઓએ રાજ્યમાં પણ ઘાલ્યો. લશ્કરથી લડાઈમાં પણ સામેલ થયા. બંગાળામાં મુસલમાનનું રાજ્ય જોર નરમ પડતાં ત્યાં પણ ઘાલ્યો, રાજ્ય હુકો થોડા થોડા લીધા, દક્ષિણમાં પણ જોર ફાવ્યું, તેમ કરતાં તેઓ રાજ્યના અધિકારી થઈ પડ્યા ! મરાઠાની સાથે પ્રત્યક્ષ સલાહથી વર્તતા હતા ત્યારે હાલ તેઓ તેમના ઉપર હુકમત ચલાવે છે. મુસલમાની રાજ્યો જે હિંદુસ્તાનમાં છે તેમના ઉપર પણ અંગ્રેજની હુકમત વર્તે છે, રજપુત રાજ્યો ખંડીઆ થઈ ગયા! હાલ આવી સ્થિતિ થઈ ગઈ છે. અંગ્રેજો, મુસલમાનો કરતાં નીતિ-માર્ગમાં સારા છે, જ્યાંસુધી ન્યાયથી ઇન્સાફ મળે છે,

(૧૧૫)

ત્યાંસુધી તેમનાથી રાજ્ય થવાનું છે. આગળ શું બનવાનું છે તેની કોઈને ખબર નથી. ધારીએ છીએ કંઈક અને થાય છે એર. માટે કોઈ જાતનો નિર્ણય કરવો નહીં. અત્ર હું રાજ્યચર્યા હાથમાં લેતો નથી. પણ તેઓના સમયમાં જીવેની દયા કેટલી સચવાતી તે જોવાની છે.

સુસહમાનો કરતાં ગાય માંસ ભક્ષણમાં અંગ્રેજો ઉતરે તેવા નથી. અંગ્રેજો પણ માંસભક્ષણ કરે છે. કોઈ એમ કહેશે કે ઈંગ્લંડમાં અન્નનો ખોરાક વિશેષ મળતો નથી તેથી તેઓ માંસ વાપરે છે—તેના ઉત્તરમાં સમજવાનું કે—ભલા ઈંગ્લંડમાં જે ધારે તા પુષ્કળ અન્ન મળી શકે તેમ છે. અને હાલ પણ ત્યાં માંસભક્ષણનો ત્યાગ કરી બાજીપાલો ખાનારી ધણી મંડળીઓ ઉભી થઈ છે. હિંદુસ્તાનમાં વસનારા અંગ્રેજોને તો પુષ્કળ અન્ન મળી શકે તેમ છે. છતાં જીભના સ્વાદથી હજારો જીવેના પ્રાણનો નાશ થાય છે. તે તરફ કોણ દયાની લાગણીથી જીવે.

(૧૧૬)

વળી અંગ્રેજો ખ્રીસ્તિધર્મ પાળે છે. તે ખ્રીસ્તિઓ માને છે કે, ગાયમાં આત્મા નથી. પશુ પંખીમાં આત્મા નથી. કહો, સુર ભાઈઓ ! પ્રત્યક્ષ ગાયને થતું સુખ દુઃખ જોવામાં આવે છે, ગાય ખાય છે, પીએ છે, બરાડા પાડી પોતાનું દુઃખ જણાવે છે, તેમાં આત્મા અવશ્ય છે; તેમ છતાં ના માનીએ તે જીવને અજીવ કહેવો, એ અસત્ય લાગતાં ધર્મનો નાશ થાય. હિંદુસ્થાનમાં સર્વ મહાત્માઓ ગાય, લેંસ, પશુ, પંખીમાં જીવ (આત્મા) ને માને છે. ઐશ્વર્ય ધર્મવાળા પણ પશુ પંખી વિગેરેમાં આત્મા સ્વીકારે છે. આત્માનું અપર નામ જીવને જીવ તરીકે માનવામાં આવે ત્યારે તે સત્ય કહેવાય છે. જે સુખ દુઃખની લાગણી જાણી શકે છે, આહારનું ગ્રહણ કરે છે, વૃદ્ધિ પામે છે, ક્ષય પામે છે, તેને જીવ કહે છે.

એકેન્દ્રિય, બેરેન્દ્રિય, તેરેન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પચેન્દ્રિય સર્વ જીવ કહેવાય છે. તે જીવ છે એમ શ્રદ્ધા કરવી. ત્યારે જીવ સત્ય કહેવાય છે. વિકલ જીવિતી બ્રહ્મ થએલા જીવો માંસની લાલચથી

(૧૧૭)

પ્રાણીઓને મારી પાપી પેટ ભરે છે. ખીચારાં પ્રાણી તરફડે છે, છુમો પાડે છે. તેની ક્યા ઘાતકી જીવોને આવતી નથી. અરેરે ! તે મરી કઈ ગતિમાં જવાના તે જ્ઞાની જાણી રહ્યા છે.

હાલના સમયમાં પ્રથમના કરતાં હજારોનો નાશ થતો દેખવામાં આવે છે. મુંબઈ, કલકત્તા વગેરે સ્થાને મોટાં મોટાં કસાઈ લોકોનાં કારખાનાં નીકળ્યાં છે તેમાં બકરાં, ઘેટાં, મરઘાં, ગાય, ભેંસ, બળદ, આખલા, પાડા, વિગેરે હજારો જાનવરોનો નાશ કરવામાં આવે છે. હાલ હજી રાજપુતાનામાં તેવાં કારખાનાં નથી. હવે વિચારો કે માંસ ખાનારા કોણ લોકો છે ? જોતાં માલુમ પડશે કે મુસલમાન, અંગ્રેજ, વાઘરી વિગેરે જાત છે. જ્યાં અંગ્રેજ વા મુસલમાન હોય ત્યાં કસાઈની દુકાન નીકળે છે. તેથી હવે વિચારો કે દેશને નુકશાન છે કે ફાયદો. અલબત્ત કહેવું પડશે કે હજારો બળદોનો નાશ થવાથી ખેતીને નુકશાન પહોંચ્યું છે તેમ ગાયોનો નાશ થવાથી દુધની મોંઘવારી થઈ છે. હજારો

(૧૧૮)

બળદોની ઉત્પત્તિનો નાશ થાય છે. પવિત્ર દેશમાં ગાયની ઉત્પત્તિ થાય છે તેનો નાશ પણ આપણીજ આંખે જોવો પડે છે. કુકડાં વિગેરે જીવો દુર્ગંધી પદાર્થોનું ભક્ષણ કરી ધીચારાં પોતાનું અમૂલ્ય જીવન ગાળે છે, તેમનો ઘાત કરવો એ પાપી જીવનું ભક્ષણ છે. બકરાં, ગાડરાંની ઉન ખપમાં આવે છે અને તેથી ટાઢ દૂર કરાય છે. માછલી પાણીમાં થતી અનેક પ્રકારની દુર્ગંધીનું ભક્ષણ કરી જલ સાફ કરે છે. દરેક પ્રાણીએ પોતપોતાનું કાર્ય બજાવે છે. દુનિયામાં ઘૂળ સરખી વસ્તુ પણ નકામી નથી. તે પ્રાણી-જીવો નકામા હોય નહિંજ.

ઘાતકી—ઈશ્વરે માછલી વિગેરે જીવો મનુષ્યોના ખોરાક માટે બનાવ્યા છે. માટે આપણે તેનું ભક્ષણ કરવું જોઈએ.

ઘાતકી પ્રતિ પ્રશ્ન—ત્યારે વાઘના માટે ઈશ્વરે શો ખોરાક બનાવ્યો છે ? તે બતાવો.

ઘાતકી—જે પ્રાણીને વાઘ ખાય તે પ્રાણી વાઘને માટે ઈશ્વરે બનાવ્યું છે.

(૧૧૯)

ધર્મી—ત્યારે હે ઘાતકી ! તમને વાઘ ખાઈ જાય કે નહીં; જો ખાઈ જાય તો વાઘને માટે ઈશ્વરે તમને બનાવ્યા છે, ત્યારે જાઓ વાઘની આગળ પડો એટલે ન્યાય થઈ જશે. પણ વાઘ દેખતાં તમો ધૂળો છો. ખૂમો પાડો છો. હાય મારાબાપ ખાઈ જશે એમ કેમ પોકાર કરો છો. તે તો બતાવો ?

ઘાતકી—આપણા પ્રાણુ જાય માટે નાશી જઈએ, ખૂમો પાડીએ, દોડીએ, કંપીએ, એ તો ન્યાયની વાત છે.

ધર્મી—ત્યારે ખીજા અવાચક પ્રાણીઓની આગળ તમો વાઘ સરખા છો. તમો ખીજા પ્રાણીઓને મારો તેથી તે દોડી જાય, ખૂમો પાડે, કંપે એ ન્યાયની વાત છે. જેવું પોતાના આત્માને દુઃખ થાય છે, તેવું ખીજાના આત્માને દુઃખ થાય છે. એ આપણી યુદ્ધિ કહી આપે છે. અનાજ વિગેરે ખોરાક મૂકી માંસ લક્ષણ કરવાથી હજારો જીવોનો નાશ થાય છે, તેનું પાપ નરકમાં અવશ્ય લોગવવું પડશે. એમ ધારી રાખજો.

(૧૨૦)

ઘાતકી—માંસ ખાવાથી શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, અને શરીર નિરોગી રહે છે, માટે અમે માંસ ભક્ષણ કરીએ છીએ. તે શું ખોટું છે ?

ધર્મી—માંસ ભક્ષણથી પ્રથમ તો બુદ્ધિ બ્રષ્ઠ થાય છે, તમે રજેગુણની વૃદ્ધિ થાય છે. માંસ ભક્ષણને લોકો નથી કરતા એવા ભઈયા લોકો મહા બળવાન હોય છે. વનસ્પતિના ખોરાકથી શરીરની શક્તિ વૃદ્ધિ પામે છે. જે લોકો માંસ ખાય છે એવા વહોરા વિગેરે લોકો જે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે તેનાં શરીર શક્તિહીન દેખાય છે.

હવા-કસરત-નિયમિત ખોરાકથી શરીરની શક્તિ વધે છે. અને તે અનુભવથી સિદ્ધ થાય છે. માંસભક્ષી લોકોમાં નિર્દયતા વિશેષ જેવામાં આવે છે. રામચંદ્ર વિગેરે જે મહાપુરુષો થઈ ગયા છે તેઓએ બીલકુલ માંસભક્ષણ કર્યું નથી. મહામદ પેગંબર પણ એમ કહે છે કે કોઈ જીવનો નાશ કરશો નહીં. જેઓ માંસભક્ષી લોકો છે તેઓ અપવિત્ર છે. તેમનું હૃદય પવિત્ર થતું નથી. ગૌતમબુદ્ધ પણ એમજ

(૧૨૧)

કહે છે કે સર્વ જીવની દયા કરવી તેમાં ધર્મ છે, ગૌતમબુદ્ધને શિષ્ય અશોક રાજા થઈ ગયો તે પ્રથમ બહુ નિર્દય હતો, પણ પશ્ચાત્ બહુ દયાવાન થયો. અશોકનું રાજ્ય આખા હિંદુસ્થાનમાં હતું. તેણે ઠેકાણે ઠેકાણે ખોડાંઢોરાં માટે ધર્મશાળાઓ બંધાવી હતી, અશોક રાજાના કોતશવેલા લેખ ઘણે ઠેકાણે મૌબુદ્ધ છે અને તેમાં લખ્યું છે કે--અશોક રાજાએ પશુઓની દયા માટે ઘણી ધર્મશાળાઓ બંધાવી, હિમાચલની તલેટીમાં પણ અશોક રાજાના લેખો મળી આવે છે. અશોક રાજાનો પુત્ર કૌશ્લિક રાજા થઈ ગયો હતો, તે જૈન ધર્મી હતો. કૌશ્લિક રાજાનો પિતા શ્રેણિક રાજા હતો તે રાજગૃહી નગરીમાં રાજ્ય કરતો હતો. શ્રેણિક રાજા ચોવીસમા તીર્થંકર શ્રી વીરભગવાનનો શિષ્ય શ્રાવક હતો અને તેને હાલ ૨૪૩૨ વર્ષ થયાં છે. બે હજાર ચારશો ને બત્રીશ વર્ષ ઉપર શ્રેણિક રાજા હતો. હાલ પણ પૂર્વ દેશમાં રાજગૃહી નગરીનાં ચિન્હો મૌબુદ્ધ છે. શ્રેણિક રાજાએ પ્રાણીઓની બહુ

(૧૨૨)

દયા કરી હતી. અને તે સમયના લોકો બહુ દયાવાનુ હતા. વળી કોણીક રાજના સમયમાં ચેટક નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તે પણ જૈનધર્મી હતો. ચેટક રાજા પણ ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીનો ભક્ત હતો. વળી તે વખતમાં ઉદાયી રાજા હતો. તે પણ જૈન ધર્મ પાળતો હતો. વળી ૨૪૦૦ વર્ષની ઉપર કેશીમુનિનો ભક્ત પ્રદેશી રાજા થયો હતો. તેનો અધિકાર રાયપસેણી નામના જૈન સૂત્રમાં સારી રીતે વર્ણવ્યો છે. પ્રથમ તો પ્રદેશી રાજા નાસ્તિક હતો, પણ કેશીકુમાર મુનિના સમાગમથી જૈનધર્મી થયો અને દયાધર્મનો ફેલાવો કર્યો. વળી શ્રી મહાવીર સ્વામીના પિતાજી સિદ્ધાર્થ રાજા ક્ષત્રિય કુંડ નગરમાં રહેતા હતા. તેમની માતાનું નામ ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી હતું. તે સિદ્ધાર્થ રાજા પણ જૈન ધર્મી હતા. વળી તે વખતમાં ખીજા પણ ઘણા રાજાઓ જૈનધર્મી હતા. વળી તે મહાવીર સ્વામીના વખતમાં તેમના સગાભાઇ નંદિવર્ધન પણ જૈન ધર્મ પાળતા હતા. હાલ તેની નિશાનીઓ—વૈભારગિરિ

(૧૨૩)

પર્વત, રાજવૃહી, ચંપાનગરી તરફ મૌબુદ છે. વળી આજથી બે હજાર ચારશો વર્ષ ઉપર ધના અને શાલિભદ્ર નામનાં શેઠ થઈ ગયા તે પછુ જૈન ધર્મી હતા. ઉપર જણાવેલા સર્વ રાજ્યો ક્ષત્રિય (રજ-પુત) હતા. પૂર્વના વખતમાં ક્ષત્રિય કે જે રાજવંશી લોકો કહેવાય છે તે જૈન ધર્મ પાળતા હતા. વળી કુષ્ઠાલનો પુત્ર સંપ્રતિ રાજ થઈ ગયો તેણે જૈન ધર્મ સારી રીતે પાળ્યો છે. સંપ્રતિનું ચરિત્ર જૈનોમાં મૌબુદ છે. સંપ્રતિ રાજ્યે અનેક જિનેશ્વર ભગવા-નની પ્રતિમાઓ ભરાવી છે, તે પ્રતિમાઓ હાલ ઠામો ઠામ મૌબુદ છે. સંપ્રતિ રાજ્યે ઘણી દાન-શાળાઓ ખંધાવી હતી. સંપ્રતિરાજના ગુરૂ આર્ય સુહસ્તિમહારાજ મહાજ્ઞાની હતા. સંપ્રતિરાજને પોતાનો પૂર્વ ભવ સાંભળ્યો હતો. જે લોકો અજ્ઞા-નથી પુનર્જન્મ માનતા નથી તે માટે આ દાખલો મૌબુદ છે. સંપ્રતિરાજ પૂર્વ ભવમાં લીખારીના જીવ-તરીકે હતા. ગુરૂ પ્રતાપથી ઉચ્ચ સ્થિતિ પામ્યા હતા. મનુષ્ય મરીને મનુષ્ય થાય છે. તે પછુ સંપ્રતિ રાજના

(૧૨૪)

અરિત્રથી સિદ્ધ થાય છે. આર્ય સુહસ્તિસૂરિના સમય-
માં ઘણું ઠેકાણું જૈન ધર્મ પળાતો હતો. પ્રાણીઓની
દયા કરવી, કોઈ જીવને મારવો નહિં. એમ ઠેર ઠેર
ઉપદેશ ધર્મગુરુઓ આપતા હતા, અકૂગાનિસ્તાન,
બલુચિસ્થાનમાં પણ સંપ્રતિ રાજાએ પ્રાણીઓનો
નાશ અટકાવવા તથા ધર્મની પ્રીલોસોપ્રીનો વિસ્તાર
કરવા ઉપદેશકોને મોકલ્યા હતા. સંપ્રતિરાજા પછી
પણ કેટલાક રાજાઓ વેદધર્મી થયા. તેઓના સમ-
યમાં પણ પ્રાણીઓનો નાશ ઘણો થતો નહોતો.
અર્થાત્ લોકો માંસ લક્ષણ કરતા નહોતા. જે કોઈ
કરતા હતા તે નિર્દય કહેવાતા હતા. વલ્લભીપુરની
ગાદીએ કેટલાક રાજા જૈનધર્મી થયા અને કેટલાક
વેદધર્મી થયા, પણ પ્રાણીઓની હિંસા ક્વચિત્
થતી હતી. જ્યશિખરના સમયમાં કદ્યાણુ નગરીના
ભુવડરાજાએ વલ્લભીપુરનો ભંગ કર્યો હતો. હાલ
વલ્લભીપુરને વળા કહે છે અને તે કાઠિયાવાડમાં
આવેલું છે. ત્યાંથી ઘણા તાંબાપત્રના લેખો નીકળે
છે. વલ્લભીપુરમાં પ્રથમ ત્રણસે સાઠ જૈન દેરાસર

(૧૨૫)

હતાં. એમ સાબીત થાય છે. ત્યારે હાલ જૈન ધર્મનો એક કાંટો દુઠ્ઠીયાધર્મ તરીકે નીકળ્યો છે. તે પ્રભુની પ્રતિમાને માનતો નથી. દુઠ્ઠીયા ધર્મ છે તે લુંકામાંથી નીકળ્યો છે, અને લુંકા લહીયાએ સંવત ૧૫૩૨ ની સાલમાં લુંકામત નીકળ્યો, એમ સિદ્ધ થાય છે. જિનપ્રતિમા શાસ્ત્રાધારે છે, એમ આ ઠેકાણે જોવાનું છે. હવે જ્યશિખર રાજની રાણી રૂપસુંદરી હતી. તે વનમાં ભટકતી હતી. વનરાજ નામનો રાણી રૂપસુંદરીને પુત્ર થયો. તેવામાં શીલગુણસૂરિ નામના આચાર્યે રૂપસુંદરીને દીઠી. વનરાજ કુંવર સહિત રૂપસુંદરીને શિલગુણસૂરિએ આશ્રય આપ્યો. શ્રાવકોને સૂરિએ આ રીતે ભલામણ કરી. શીલગુણસૂરિ જાણતા હતા કે વનરાજ આગળ ઉપર રાજ્ય થવાનો છે. શીલગુણસૂરિએ વનરાજને સર્વ બાબતની સારી કેળવણી આપી. પંચાસરા નામનું ગામ હાલ ચુંવાલમાં છે. ત્યાં પહેલાં એક મોટી નગરી હતી અને તે પંચાસરા નગર તરીકે ઓળખાતું હતું, વનરાજને ધર્મની કેળવણી મળી

(૧૨૬)

હતી. અલબત્ત ધર્મની કેળવણીથી જગતનું કલ્યાણ થાય છે. હાલ જાપાનમાં ધર્મની કેળવણીની મુખ્યતા છે. તેથી ત્યાંના લોકો સર્વ બાબતમાં હુશીયાર થાય છે. વનરાજે ફરીથી પિતાનું રાજ્ય મેળવ્યું, અને અણહિલપુરપાટણ વસાવી રાજ્ય કરવા લાગ્યો. પંચાસરા પાર્શ્વનાથનું જૈન દેરાસર બંધાવ્યું. ધર્મનો ઉદ્ધાર કર્યો કરોડો મનુષ્યોની સલાહશાંતિ જાળવી. વનરાજ આવડાની પાછળ પણ સારા રાજાઓ થઈ ગયા. ત્યારબાદ ગુજરાતની ગાદી ઉપર મૂળરાજ સોલંકી રાજ્ય કરવા લાગ્યો. તેઓએ પણ ધર્મ માર્ગને સારું ઉત્તેજન આપ્યું. મૂળરાજની ગાદીએ લીમ વિગેરે રાજાઓ થયા ત્યાર બાદ સિદ્ધરાજ જયસિંહ થયો. સિદ્ધરાજ જયસિંહે સદા-વ્રત મંડાવ્યાં. મંદિરો બંધાવ્યાં. ઘણા પ્રાણીઓને શાંતિ આપી-સિદ્ધરાજ જયસિંહના ઉપર જૈન મુનિઓની સારી પ્રીતિ હતી. તેમ રાજાની પણ જૈન ધર્મ ઉપર પૂજ્યબુદ્ધિ હતી. સિદ્ધરાજ જયસિંહની પછી કુમારપાળ રાજ થયો, કુમારપાળને

(૧૨૭)

પ્રતિભોધી હેમચંદ્ર આચાર્યે જૈનધર્મી કર્યા. કુમારપાળરાજાએ શ્રાવકના ભારત્રત ઉચ્ચર્યા. હજારો લાખો જીવોને મરતા બચાવ્યા. તેના શબ્દમાં કસાઈખાનું તો હોયજ શાનું ? હજારો પાડાઓને રાજ્ય પરંપરાથી દશરાના દિવસે મારી નાંખવામાં આવતા હતા. તે પાડાઓનો નાશ થતો અટકાવ્યો. કારણ કે દેવીને કંઈ પાડા ખાવાની જરૂર નથી. લોખા લોકો અજ્ઞાનથી આવા કુરીવાજોને આચરે છે, પોતાના અઠાર દેશમાં કુમારપાળ રાજાએ દયા પગાવી, ઘણા કરો માફ કર્યા, ઘણા ગરીબોને મરતા બચાવ્યા. દરેક ધર્મકાર્ય, હેમચંદ્ર ગુરૂને પૂછી કરતા હતા. હેમચંદ્રગુરૂના ઉપદેશથી તેમનો આત્મા નિર્મળ થયો હતો. કુમારપાળ રાજા કોઈપણ લડાઈમાં પાછો હઠ્યો નથી. પણ કુમારપાળરાજાએ અન્યાયથી કોઈ પણ લડાઈ કરી નથી. કુમાળપાળ રાજાએ સાત વ્યસનોનો સમૂળગો ત્યાગ કર્યો હતો.

મધુ, માંસ, દારૂ; વેશ્યા, જુગાર, પરત્નીસેવા, ચોરી, એ સાત વ્યસનોથી કુમારપાળ રાજા દૂર રહ્યા

(૧૨૮)

હતા. અર્થાત્ સાત વ્યસન સેવતા નહોતા. ત્યારે હાલના સમયના રાજાઓ વિશેષતઃ વ્યસન સેવે છે.

કુમારપાળ રાજા પરનારી સહોદર હતો. વ્યભિચાર દોષી જનોને શિક્ષા આપતો હતો, કાશી વિગેરેના રાજાઓને મિત્રતાઈથી ધન આપી વશ કરી તેમના રાજમાં દયા ધર્મનો પડહ વજડાવ્યો. ગુજરાત દેશમાં હાલ પણ કુમારપાળ રાજાના પ્રતાપથી દયાભાવ જોવામાં આવે છે. બંગાળ દેશમાંતો બ્રાહ્મણો પણ માંછલા વગેરેને જલહોડીની ઉપમા આપી બક્ષણ કરે છે. અહો કેટલું પાપ ! પ્રાયઃ જૈનરાજાઓ જે થયા અને થશે તે ઘણા ખરા માંસ બક્ષણ, દારૂપાન, વેશ્યાગમનથી દૂર રહેનારા સમજવા. કારણ કે જૈન શાસ્ત્રમાં વ્યસનનો અતિશય ત્યાગ કર્યો છે. જે લોકો દારૂ અને માંસ બક્ષણ કરનારા આ દુનિયામાં છે તેઓ લડાઈ ખોર, ઘાતકી અને ખૂન કરનારા હોય છે.

કુમારપાળ પશ્ચાત્ જૈન રાજાઓ થયા નથી. તેો પણ જીજ્ઞ જે હિંદુ રાજા થયા તે સર્વ દયાના કર-

(૧૨૯)

નારા હતા, વિના અપરાધે પ્રાણીઓનો નાશ કરતા નહી. ગાય, કુતરાનો કદાપિ નાશ કરતા નહિ. પ્રજા પણ તેવા રાજાઓને બહુ માન આપતી.

રાજા દયાવાન, ધર્મી હોય છે તો તેની છાપ પ્રજા ઉપર સારી પડે છે. માટે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—
યથા રાજા તથા પ્રજા—જેવો રાજા તેવી પ્રજા હોય છે.
રાજા પાપી અને ઘાતકી હોય છે તો તેની છાપ પ્રજા ઉપર ખરાબ પડે છે, અને પ્રજા પણ તેવી બને છે.

કુમાર પાળ રાજા પછી વસ્તુપાળ અને તેજપાળ પ્રધાન થયા. તે જૈનધર્મી હતા. તેનો વસ્તુપાળ ચરિત્રથી વિશેષ અધિકાર સમજી લેવો. ઉદયપુરની ગાદીએ પ્રતાપસિંહ રાજા તથા રાજસિંહ વિગેરે રાજાઓ ધર્મ અને દયાવાન થઈ ગયા. તેઓ મહાદયાળુ હતા, અને હાલ પણ ઉદયપુરની ગાદીએ ખીરાજનાર તખતસિંહજી મહારાજા છે તે બહુ દયાળુ છે. તે હજારો જનવરોની દયા કરે છે. મેવાડની ગાદીએ સૂર્ય સમ્માન ત્રણ જીવનમાં કીર્તિ પ્રકાશનારા સારા રાજાઓ થયા.

૯

(૧૩૦)

છે. તેમની શાંતિ અંતઃકરણથી ઈચ્છીએ છીએ. હાલ લશ્કરમાં હુન્નરો પશુ પંખીઓનો નાશ થતો જોવામાં આવે છે. તેમ કાલતુ પણ ઘણો નાશ જોવામાં આવે છે. તેથી ધર્મી પુરૂષોની લાગણી દુઃખાય છે.

હાલ પણ ઈંગ્લાંડની ગાદીએ ખીરાજનાર એડવર્ડ શહેનશાહના પ્રતાપથી પશુઓનો કંઈક ઘાત નરમ પડ્યો છે. પિંછાવાળી ટોપીઓ વિગેરે વપરાતી બંધ પડી છે. વિદ્વાન કેટલાક અત્રેજો હવે દયાળુ થતા જાય છે, અને પશુ પંખીઓનો નાશ કરવો એ મોટું પાપ અને ઘાતક્રીપણું સમજે છે.

ગુજરાતમાં આવેલા માણસા ગામના ઠાકોર રાઓળ શ્રી તખતસિંહજી તથા વરસોડાના ઠાકોર સાહેબ શ્રી સૂર્યમલસિંહજી બહુ દયાળુ છે, અને જીવોના પ્રતિ બહુ દયાળુ છે, રાઓળજી શ્રી તખતસિંહજી તો માંસ, દારૂ, ભાંગ, ગાંજો, વેશ્યાગમન વ્યસનોના પરમશત્રુ છે, અને પરનારી સહોદર છે. તેથી માણસાની પ્રજા બહુ દયાળુ થઈ છે. રાજની છાપ પ્રજા ઉપર પડે છે તે આ દાખલાથી માલુમ પડશે.

(૧૩૧)

શ્રી તખતસિંહજીની સાથે આ લેખકને ઘણો પરિચય છે. ગરીબ મનુષ્યો પ્રતિ તેઓ બહુ દયાળુ છે તેમ જાનવરો પ્રતિ પણ બહુ દયાળુ છે. દરેક થતા રાજ્યો બાદશાહો, શહેનશાહો, ઠાકોરો અને ગ્રહસ્થો ધર્મિ થાઓ અને પ્રાણીઓ પ્રતિ દયાળુ થાઓ, એટલુંજ અને ઇચ્છીએ છીએ.

પાલણપુરના નવાબ સાહેબ મહાદયાળુ છે, અને તેમણે જીવોને નહિ મારવા સંબંધી ઠરાવ કર્યો છે. વળી જીનાગઠના નવાબ સાહેબે પણ પોતાના રાજ્યમાં વિના અપરાધે કોઈ પણ પશુ પક્ષીનો ઘાત કરવો નહિ તેમ જાહેર કર્યું છે. વળી તેમ ઇંડર રાજ્યમાં ટીંટોઈના ઠાકોર સાહેબ હીપર્સી-હજીએ પણ જીવોની દયા પ્રતિ સારી લાગણી ધરાવી છે. તેમજ લીંમડી, ધાંગલા, મોરબી, જામનગર, ભાવનગર, વગેરે ગામોના રાજ્યો પોતાના રાજ્યમાં પશુ પક્ષીઓની રક્ષા માટે અને ગરીબોના ઉદ્ધાર માટે સારો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. માટે તેમને અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

(૧૩૨)

મુસલમાન બાદશાહો પણ જે દેશમાં વિદ્યમાન છે, અને પશુ, પંખી, મનુષ્યોની હયા માટે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, તેમની શાંતિ ઈચ્છીએ છીએ.

મોટા મનુષ્યોની છાપ નાના મનુષ્યો ઉપર સારી રીતે પડી શકે છે. જેના ઘરમાં માબાપ હયાળુ હોય છે, તેના પુત્રો પણ હયાળુ થાય છે. હયાળુ પુરૂષોનો જન્મ દુનિયામાં સફળ છે. પૃથ્વી પણ હયાળુ પુરૂષોથી શોભી ઉઠે છે. હયાળુ મનુષ્યો જેમ પૃથ્વી ઉપર વિશેષ થાય છે, તેમ પૃથ્વી ઉપર સલાહ શાંતિ વિશેષ જોવામાં આવે છે. હયાળુ પુરૂષો લડાઈ, ખૂન, ટંટા, બખેડામાં સામેલ થતા નથી. તે તો ધર્મની નીતિ રીતિથી ચાલે છે. કોઈને જરા માત્ર પણ દુઃખ થાઓ નહિ એવો હયાળુજનોનો ઉદ્દેશ રહે છે, તેથી ઉલટાં ઘાતકી પુરૂષોનાં આચરણ જોશો તો માલુમ પડશે કે, ઘાતકી પુરૂષો લોભથી રાબને પણ મારી નાંખે છે, પ્રધાનને પણ મારી નાંખે છે, ખૂન કરવાં જરા માત્ર પણ આંચકો ખાતા નથી. સહેજ બાબતમાં લડાઈ કરવા ઉભા થાય છે. ઘાતકી

(૧૩૩)

પુરૂષોની આંખો વિકરાળ રહે છે. ઘાતકી પુરૂષોની પ્રીતિ પણ ભીતિને ઉત્પન્ન કરે છે. ઘાતકી પુરૂષોની હાંસી પણ કોઈનો નાશ ઉત્પન્ન કરે છે. ઘાતકી પુરૂષો ન્યાયને સમજી શકતા નથી, તે સગા વહાલાનો સંબંધ રાખતા નથી. ઘાતકી પુરૂષને ક્રોધ વિશેષ ચડે છે. પશુ પંખીને મારવાથી ઘાતકી વૃત્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. ઘાતકી પુરૂષના હૃદયમાં દયાનો અંશ હોતો નથી, જે દેશમાં અન્યાય, વ્યભિચાર, ઘાતકીપણું વિશેષ હોય છે. તે દેશમાં ઘણાં યુદ્ધો થાય છે. ઘાતકી પુરૂષોના કપટથી ભયંકર ખૂનો થાય છે, અને થશે. જે મનુષ્યો કુકડાં અને કુતરાં સરખાને મારતાં મહા આંચકો ખાય છે તે મનુષ્યો, લોકોનાં ખૂન કરી શકે નહિ એ વાત અનુભવસિદ્ધ છે.

કોઈ એમ કહેશે કે-આપણે દયાળુ થઈને ખેતી રહીએ તો ખીજા મનુષ્યો સતાવે, તેને અમે ઉત્તર આપીએ છીએ કે નિરપરાધી જીવોને હણવા નહીં. અલભત્ત સામા લડાઈ કરવા આવે ત્યારે તેની સામા લડાઈ કરવી એ તો નીતિમાર્ગ છે. જીએ, જૈન રાજાઓએ પણ હજારો લડાઈઓ કરી છે. કુમાર-પાળ, કિદારી, કોણિક, ચેડા મહારાજ, ખારવેલ, વસ્તુ-

(૧૩૪)

પાળ તથા તેજપાળ, પાંડવો અને રામે ન્યાયનીતિથી લડાઈઓ કરી છે. પણ તેઓએ કુકડાં, માછલાં, કબુતર, ચકલાં, બકરાં, ઘેટાં, ગાયો, ભેંસો, બળદોના પ્રાણનો નાશ, માંસ ખાવાને માટે, વા સહેલ માટે કર્યો નથી. અશોક રાજાને જ્યારથી દયાની લાગણી ઉત્પન્ન થઈ, ત્યારથી સર્વ દેશોમાં તેણે દયાધર્મનો ફેલાવો કર્યો. દયા એ કોઈપણ જાતનો ધર્મ પાળતો હોય તેનાથી જુદી નથી. સિદ્ધ સિદ્ધ જાતના ધર્મવાળાઓ દયા પાળી શકે છે. જે ધર્મમાં દયા નથી તે ધર્મજ કહી શકાય નહીં. મુસલમાનોના ધર્મમાં એમ કહ્યું છે કે એક લીલું દાતણ કુચો કરીને પણ એક મહીના સુધી ચલાવવું. તે શા માટે કહ્યું છે તે વિચારતાં માલુમ પડશે કે, વનસ્પતિમાં પણ જીવો રહ્યા છે. તને કારણ વિના કેમ મારી નાંખવા? વા વિના કારણે વનસ્પતિનો નાશ કરવો નહીં. એજ મહાત્માઓનું ફરમાન છે. બકરી ઇંદના દિવસે મુસલમાનો વહોરાઓ, હબરો બકરીઓનો નાશ કરે છે, પણ તેમના ધર્મમાં એવું આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિથી મોહવૃત્તિની કુર્ખાની કરવાનું લખ્યું હોય અને પાછળથી

(૧૩૫)

પશુ કુર્બાની થઈ હોય એમ જણાય છે.

કદાપિ એમ કહેવામાં આવશે કે, અમો ખુદાના નામથી બકરીના ગળા ઉપર છરી વાહીએછીએ, અને તેથી તે બકરી ખુદાની પાસે જાય છે. તેનો ઉત્તર કે ખુદાનું નામ સાંભળવાથી બકરી ખુદાની પાસે જાય છે તો પછી તમો તમારા સગાં વહાલાં, પુત્ર પુત્રીઓની કુર્બાની કરો તો તે પણ ખુદાની પાસે જઈ શકે. તો પુત્ર પુત્રીઓને ખુદાનું નામ સાંભળાવી તેનાં ગળાં કાપી નાંખવાં જોઈએ, અને પુત્ર પુત્રીઓની શરીરનું માંસ ખાવું જોઈએ ? પોતાનું પાપી પેટ ભરવા ખીજના પ્રાણનો નાશ કરવો એમ ખુદાએ કહ્યું નથી. પ્રિય વસ્તુ તો કુટુંબ, પ્રાણ, વાસના હોય છે તેથી પ્રિય મન હોય છે, માટે વહાલા ગણેલા મનની કુર્બાની કરવી જોઈએ.

મુસલમાનના ધર્મનાં કુરાન કીતાબ વાંચનારાઓ પાસેથી સાંભળ્યું છે કે—અમારા ધર્મમાં જીવેને મારી નાંખવાનું લખ્યું નથી, તેમ છતાં માંસનો દુષ્ટ રીવાજ મુસલમાન કોમમાં પડી ગયો છે. તેનો નાશ થવો જોઈએ.

(૧૩૬)

અલબત્ત. ખુદાનું મહમદ પેગંબરનું પવિત્ર
ખ્યાન વાંચી અંતે બકરાના ગળે છરી મારવી, એ
કેવું ઘાતકીપણું છે તે વિચારવાનું છે.

સત્યથી ધર્મ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે દયા
દાનેન વર્ધતે — દયા અને દાનથી વૃદ્ધિ પામે છે.
દયાનું સ્વરૂપ સામાન્યતઃ વર્ણુન કર્મું છે. દાનના
ઘણા પ્રકાર જ્ઞાનીઓએ વર્ણુવ્યા છે. દાનના પાંચ
પ્રકાર છે. અભયદાન, સુપાત્ર દાન, કીર્ત્તિદાન, અને
અનુકંપા દાન, પાંચમું ઉચિત દાન. મરતા જીવેના
પ્રાણ બચાવવા તેને અભયદાન કહે છે. ધર્મી માણુ-
સોને દાન આપવું તેને સુપાત્રદાન કહે છે. ભુખે
મરતા પ્રાણીઓને ખાવાનું આપવું, તરશ્યાને પાણી
પાવું તેને અનુકંપાદાન કહે છે. પોતાની કીર્ત્તિ માટે
લોકોમાં વાહ વાહુ કહેવાય, તેને માટે વસ્ત્ર ધન અન્ન
આપવું તેને કીર્ત્તિદાન કહે છે. સમયને અનુસરી
દુનિયાના રીવાજ પ્રમાણે જે ધન ખર્ચવું પડે તેને
ઉચિતદાન કહે છે. ઉચિતદાન અને કીર્ત્તિદાન તે
લોકો સહેજે કરી શકે છે; અનુકંપાદાન અવશ્ય કરવું
જોઈએ. સર્વ જીવેની અનુકંપાચિંતવવી, એ ધર્મી

(૧૩૭)

પુરુષોનું લક્ષણ છે. અનુકંપાદાન કરતાં સુપાત્ર-દાન મોટું છે અને સુપાત્રદાન કરતાં અભયદાન મોટું છે, અભયદાનના બે લેહ છે. દ્રવ્ય અભયદાન અને ભાવ અભયદાન. સર્વ દાનમાં ભાવ અભયદાન મોટું છે ભાવ અભયદાનથી મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે અને ક્ષમાથી ધર્મનું સ્થાપન થાય છે. ક્રોધને છૂટ્યા વિના ક્ષમા આવતી નથી. ક્ષમા એ સર્વગુણોમાં મોટો ગુણ છે. ક્ષમા વિના સત્યધર્મ ટકી શકતો નથી, હવે તે ધર્મનો નાશ, ક્રોધ અને લોભથી થાય છે. ક્રોધના સમાન દોષ નથી. લોભના સમાન કોઈ અવગુણ નથી. લોભથી હિંસા જૂઠ ચોરી વ્યભિચાર વિગેરે દોષો પ્રાપ્ત થાય છે.

આ પાંચ નિયમની અંદર સામાન્ય વ્યવહારથી સર્વ ધર્મનો સમાવેશ થાય છે. તે ઉપર શ્લોક દર્શાવે છે.

શ્લોક.

અહિંસાં સત્યમસ્તેયં, ત્યાગો મૈથુનવર્જનં ।
પંચસ્વેતેષુ ધર્મેષુ, સર્વે ધર્માઃ પ્રતિષ્ઠિતાઃ ॥

(૫૩૮)

ભાવાર્થ—અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, ત્યાગ, અને મૈથુનનું વર્ણન. એ પંચધર્મમાં સર્વધર્મનો સમાવેશ થાય છે. આ પંચવ્રતનું પાલન કરવું મહા દુષ્કર છે. આ પંચવ્રતના પાલનમાં વિશેષ આત્મહિત સમાયેલું છે.

શ્લોક.

सर्वे वेदानतत् कुर्युः, सर्वे यज्ञाश्च भारत !
सर्वे तीर्थाभिषेकाश्च, यत् कुर्यात् प्राणिनां दया ॥

સર્વ વેદો તે કરી શકતા નથી અને હે ભારત !
સર્વ પ્રકારના યજ્ઞો પણ તે કાર્ય કરી શકતા નથી કે
જે કાર્ય પ્રાણીઓની દયા કરે છે. અર્થાત્ વેદ અને
યજ્ઞ કરતાં પણ પ્રાણીઓની દયા કરવામાં વિશેષ આ-
ત્મહિત સમાયું છે,

શ્લોક.

अहिंसा लक्षणो धर्मः, अधर्मः प्राणिनां वधः ।
तस्माद्दुर्मार्थीभिलोकैः, कर्तव्या प्राणिनां दया ॥

(૧૩૯)

અહિંસા છે લક્ષણ જેનું એવો ધર્મ સમ-
જવો અને પ્રાણીનો વધ કરવો તે અધર્મ સમજવો.
તે માટે ધર્માર્થી લોકોએ પ્રાણીઓની દયા કરવી.

વળી દયા માટે કહે છે:—

શ્લોક.

યૂપં કૃત્વા પશુન્ હત્વા, કૃત્વા રુધિરકર્દમમ્ ।
યદ્યેવં ગમ્યતે સ્વર્ગે, નરકે કેન ગમ્યતે ॥

યૂપ કરીને પશુઓને હણી તથા રુધિરનો કા-
દવ કરી જો સ્વર્ગમાં જવાતું હોય તો પછી નરકમાં
કોણ જાય ? માટે વિચારવાનું કે—ધર્મ માટે હજારો
પશુઓના પ્રાણ લેવા તેમાં ધર્મ નથી.

શ્લોક.

અહિંસા સર્વજીવેષુ, તત્ત્વજ્ઞૈઃ પરિમાણિતા ।
ઇદં મૂલં હિ ધર્મસ્ય, શોષસ્તસ્યૈવ વિસ્તરઃ ॥

(૧૪૦)

તત્વના જ્ઞાતા મહાત્માઓએ સર્વજીવોની
દયા કરવી તેને ધર્મવૃં મૂળ કહ્યું છે—બાકીનો તેનો
વિસ્તાર સમજવો.

શ્લોક.

યથા મમપ્રિયાઃ પ્રાણાઃ, તથાન્યસ્થાપિ દેહિનઃ ।
ઈતિ મત્વા ન કર્તવ્યો, ઘોરઃપ્રાણિવધો બુધૈઃ ॥

એમ પોતાના પ્રિયપ્રાણ છે, તેમ અન્યજીવોને
પણ પોતાના પ્રાણ પ્રિય હોય છે. એમ માની પંડિત
પુરૂષોએ ભયંકર પ્રાણિવધ કરવો નહીં

શ્લોક.

પ્રાણિનાં રક્ષણં યુક્તં, મૃત્યુમીતા હિ જન્તવઃ ।
આત્મૌપમ્યેનજાનન્દિ, —રિષ્ટં સર્વસ્ય જીવિતમ્ ॥

પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવું તે યુક્ત છે. કારણ કે
મૃત્યુથી ભય પામનારા સર્વ જીવો છે. માટે પોતાનો
આત્મા મૃત્યુથી ભય પામે છે. તેમ સર્વ ભય
પામે છે. માટે જરા માત્ર પણ કોઈ પ્રાણીને દુઃખ
દેવું નહીં.

(૧૪૧)

શ્લોક.**ઉદ્યતં શસ્ત્રમાલોક્ય, વિષાદભયવિહ્વલાઃ ।****જીવાઃ કંપંતિ સંત્રસ્તા, નાસ્તિ મૃત્યુસમં ભયમ્ ॥**

મારવા માટે ઉત્યુ કરેલું શસ્ત્ર દેખીને ખેદ અને ભયથી વિહ્વલ થએલા જીવો કંપે છે-ધ્રુજે છે, નાસે છે, અરેરે. તે ખીચારા શું કરે ? અવાચક પ્રાણીઓ પોતાનું દુઃખ શી રીતે કહી બતાવે.

માણુસ સમજી જાત છે; છતાં તેને દયા આવતી નથી. તો પરભવમાં તમારી કોને દયા આવશે ? મૃત્યુ સમાન કોઈ ભય નથી. જનવરોનાં ગળા ઉપર છરી મૂકતાં ખીચારાં ખૂંચો પાડે છે. થરથર કંપે છે. ધર્મી જન આવો બનાવ આંખે જોઈ શકતો નથી.

શ્લોક.**કંટકેનાપિ વિદ્વસ્ય, મહતી વેદના ભવેત્;****ચક્રકુંતાદિયશ્ચાઘૈ,-માર્યમાણસ્ય કિં પુનઃ**

(૧૪૨)

કાંટાથી વિંધાતા પણ પ્રાણીને મોટી વેદના થાય છે. કોઈ માણસના પગમાં શૂળ પેશી હોય છે તો તે શૂળ કાઢતાં ચીસ પાડે છે. તો ચક્ર, કુંત, લાકડી, તરવાર, છરી, ચપ્પુથી જીવોનો નાશ કરતાં ખીચારા પ્રાણીઓને કેટલું દુઃખ થતું હશે ? તેનો વિચાર કરવો જોઈએ. આપણા પેટમાં કોઈ છરી મારે તો મહા દુઃખ થાય છે, ત્યારે કુકડાં, કબુતર, ગાય, ભેંસ જેવાં પ્રાણીઓના માંસ માટે છરી તરવાર મારતાં ખીચારાને કેટલું દુઃખ થતું હશે ? અલબત્ત અત્યંત દુઃખ થાય છે.

શ્લોક.

અમેઘ્યમધ્યકીટસ્થ, — સુરેંદ્રસ્ય સુરાલયે,
સમાના જીવિતાકાંચા, તુલ્યં મૃત્યુમયં દ્વયોઃ

વિષ્ઠાની અંદર રહેલા કીડાને તથા દેવ વિમાનમાં રહેલા ઈંદ્ર એ ઊંને જીવવાની આકાંક્ષા સરખી છે. તથા મૃત્યુ ભય પણ બન્નેને તુલ્ય છે. માટે કોઈ જીવનો નાશ કરવો ઘટતો નથી.

(૧૪૩)

શ્લોક.

**જીવાનાં રક્ષણં શ્રેષ્ઠં, જીવા જીવિતકાંચિનાઃ
તસ્માત્ સમસ્તદાનેભ્યો, ડમયદાનં પ્રશસ્યતે.**

જીવોનું રક્ષણ કરવું તે શ્રેષ્ઠ છે. કારણકે-જીવો જીવવાની આકાંક્ષા રાખે છે. કોઈ મરવાની આકાંક્ષા રાખતું નથી, માટે સર્વ દાનોમાં અભયદાન વખાણવા લાયક છે. જીવવાની ઈચ્છા, ઘરડાઓથી પણ ધૂટી નથી. તે ઉપર એક વાત કહે છે.

કોઈ એક નગરમાં એક બહુસ્થનું ઘર હતું, તેના ઘરમાં એક ઘરડી ડાશી રહેતી હતી. ડાશી મરવાને ખાટલે સૂતી છે. આજ મરે કાલ મરે એવી ડાશીની સ્થિતિ થઈ રહી છે. સો વર્ષ ઉપરની ઉંમર થઈ છે. અજ્ઞાન લોકોની કહેવત, તે ડાશીને યાદ આવી કે મરવાની વખતે જીવને લેવા જમરાજ આવે છે. માટે હવે મને પણ લેવા જમ આવશે. આવી ધાસ્તી ડાશીને રહ્યા કરતી હતી, તે ડાશીને એક નાનો પુત્ર હતો, તે પુત્ર સાત ઘરની વચ્ચે એકનો એક

(૧૪૪)

હતો. ડાશીને બહુ ંહાલો હતો. ડાશી પોતાના પ્રાણ કરતાં પણ તેને વિશેષ ગણતી હતી. પુત્ર ઠર-રોજ નિશાળે બણવા બંધ છે. ડાશી તેને જમાડી પ્રભુ બજન કર્યા કરે છે. તેવામાં તે પુત્રને બહુ તાવ આવવા લાગ્યો. ડાશી પોતાના પુત્રને ઘરમાં સુવાડી પોતે એસરીમાં એક દિવસ સૂતી હતી, તેવામાં પોતાને એક ભેંસ હતી, તેની પાડી છૂટી ગઈ, પાડી ડાશીનાં લુગડાં ખેંચવા લાગી અને ચાવવા લાગી. ડાશી જરા બગી વિચાર કરે છે કે અરે ! આ શું ! અડધી રાત્રે જમરાબ આબ્યા. હાય, હાય હવે આવી બની. એમ ડાશીને ખાંતિ થઈ અને વળી બોલી ઉઠી કે કોઈ રીતે જમ પાછો બંધ છે ? એમ ચિંતવી કહેવા લાગી કે અરે જમ ! હું તો માંદી નથી પણ મારો પુત્ર માંદો છે. તેની પાસે બંચો, પુત્ર તાવના સબબથી બગતો હતો. તેણે આ સર્વ હકીકતનો નિશ્ચય કર્યો કે-અહો ! આ ડાશી સરવા સુતી છે તો પણ પોતાના પ્રાણને ંહાલો ગણે છે, એટલુંજ નહીં પણ મારા પ્રાણ કરતાં ડાશી પોતા-

(૧૪૫)

ના પ્રાણને ંહાલા ગણે છે. માટે પુત્રે વિચાર કર્યો કે-મૃત્યુના સમાન બીજો કોઈ ભય નથી.

વળી તે ઉપર બીજી વાત કહે છે:—

એક બાદશાહે એક વાંદરીને દીઠી કે જેની પાસે એક નાનું અચ્યુ હતું. બાદશાહે વિચાર કર્યો કે વાંદરીને પોતાના પ્રાણ ંહાલા હશે કે, અચ્યાના પ્રાણ ંહાલા હશે ! તેનો નિશ્ચય કરવા વાંદરીને પકડી મંગાવી અને એક ડોજમાં નાંખી તેમાં પાણી પૂર્યું. જેમ જેમ પાણી ચઢતું જાય તેમ તેમ વાંદરી કૂદવા લાગી. અંતે અચવાનો એકે આરો રહ્યો નહીં ત્યારે વાંદરીએ અચ્યાને નીચે મૂકી તેની ઉપર બેસી તરવા પ્રયત્ન કરવા લાગી. અહો ! આ ઉપરથી પણ વિચારવાનું કે, મૃત્યુ સમાન કોઈ બીજો ભય નથી. માટે મરતા જીવેને અચાવવાથી મોટું પુણ્ય બંધાય છે અને તેથી પરભવમાં સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ પ્રમાણે માર્કંડ પુરાણમાં લખ્યું છે.

વળી મૃત્યુ સમાન કોઈ ભય નથી, તે ઉપર દ-

(૧૪૬)

ઘાંત જણાવે છે કે:—એક નગરીમાં એક નૃપતિ રાજ્ય
 કરતો હતો. તેને પાંચ રાણીઓ હતી. એક દિવસ
 રાજા પાંચે રાણીઓ સહિત ગોખમાં બેઠો છે. તે
 નગર ચર્ચા બુચે છે. તેવામાં એક ચોરને કોટવાળ
 ફાંસી દેવા લઈ જાય છે, તે ચોરને દેખી રાણીઓના
 મનમાં દયા ઉત્પન્ન થઈ. પ્રથમ રાણીએ રાજાને
 વિનંતિ કરી એક દિવસ માટે છોડાવી, ખવરાવી
 પીવરાવી હજારો રૂપિયા ખર્ચ કર્યા, ત્યારે બીજા
 દિવસે બીજી રાણીએ ચોરને છોડાવી તેને મેવા
 મિષ્ટાન્ન ખવરાવ્યાં. ત્યારે ત્રીજા દિવસે ત્રીજી રાણીએ
 અને ચોથા દિવસે ચોથી રાણીએ ચોરને છોડાવ્યો.
 પાંચમી અણુમાનીતી રાણીએ રાજાને વિનંતિ કરી
 કે—આપ મારા ઉપર પ્રસન્ન થઈ વર આપશો. રાજા-
 એ આજ્ઞા કરવાથી પાંચમી રાણીએ માગ્યું કે, ‘આ
 ચોરને મારી નાંખવો નહીં. એને અભયદાન આપો.’
 રાજાએ તેણીનું કહ્યું માની છોડી દીધો. પાંચમી
 રાણીએ ચોરને પોતાના ઘેર બેઠાવી શિખામણ
 આપી કે, પારકી વસ્તુ લેવામાં મહાપાપ છે.

(૧૪૭)

ચોરીનો માલ ચંડાળે જાય છે. આ ભવમાં વધ, ખંધન, છેદન, તાડન, તર્જન, કેદખાનાની સબ વિગેરે દુઃખો ઉત્પન્ન થાય છે. ચોરને હૃદયમાં શાંતિ મળતી નથી. ચોરી કરનાર નરકનાં રૌરવ દુઃખ પામે છે. ચોરીના માલથી કોઈ સુખી થયો નથી અને થવાનો પણ નથી. ચોરનો કોઈ વિશ્વાસ લાવતું નથી, ચોરીથી દુનિયામાં કીર્તિનો નાશ થાય છે, ચોરી કરનાર માણસ, ઘોર પાપ કરતાં પણ ડરતો નથી. ચોરને કોઈ શરણે રાખતું નથી. એક તલભાર ચોરી પણ પ્રભુ જાણી શકે છે. ચોરી કરનાર માણસ એમ સમજે છે કે હું ચોરી કરું છું તે કોઈ દેખી શકતું નથી, પણ જ્ઞાની મહારાજ દેખી રહ્યા છે, માટે ચોરીનું પાપ મોટામાં મોટું છે. ચોરી કરનાર માણસ ઘાતકી હોય છે. ચોરી કરનારને જીવોનો નાશ કરવામાં ડર લાગતો નથી. ચોરી કરનાર મનુષ્ય અતે દુઃખ પામે છે. કોઈપણ વખતે કોઈની વસ્તુ તેના માલીકને કહ્યા વિના લેવી નહીં. આ દુનિયામાં વારંવાર મનુષ્ય જન્મ મળનાર નથી, માટે પોતાનું

(૧૪૮)

કહ્યાણુ ઇચ્છવું હોય તો ચોરીના વ્યસનનો ખીલકુલ ત્યાગ કરવો જોઈએ. એ પ્રમાણે ચોરને શિખામણ આપી ચોરી નહીં કરવી, એમ પ્રતિજ્ઞા કરાવી, શાંતલો ખવરાવી વિદાય કર્યો. ચોરે હજારો વખત પાંચમી રાણીને નમસ્કાર કર્યા, અને કહ્યું કે ખીજી ચાર રાણીઓ કરતાં ખરૂં સુખ તમોએ મને આપ્યું છે. ખીજી રાણીઓ એકેક દિવસ માટે છોડાવતી હતી; પરંતુ આવતા દિવસે તો મારે મરવાનું છે એમ હૃદયમાં થયા કરતું હતું અને તેથી ખાવાનું પણ ભાવતું નહોતું. માટે તે ઉપકાર કરતાં આપનો ઉપકાર મોટો છે, અને આપે જીવિતદાન આપ્યું. તેનો ખદલો હું કોઈપણ વખતે વાળી શકવા સમર્થ નથી. આમ કહી ચોર પોતાને સ્થાનકે ગયો.

સુજ મનુષ્યો ! આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી બહુ સમજવાનું છે. જીવિતદાન આપવાથી આ ભવમાં અને પરલભમાં પ્રાણી શિવસુખ પામે છે. શ્રી શાંતિનાથ તીર્થંકરના જીવે પૂર્વભવમાં પારેવાને જીવિતદાન આપ્યું હતું. ચક્રવર્તિ રાજા, અને શેઠના ગૃહે જન્મ,

(૧૪૯)

પુણ્ય કરવાથી થાય છે. અને અભયદાનથી મોટું
પુણ્ય અંધાય છે.

હાલના વખતમાં અંગાળામાં જીવતાં બકરાં-
ઓની ચામડી ઉતારવાનો ઘાતકી ધંધો ચાલે છે.
આ ઘાતકી રિવાજને અંધ કરવા અમેરીકાના દયાળુ
લોકોએ કલકત્તામાં ઘાતકી રિવાજ અટકાવનારી
મંડળીનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે. અમેરીકાના લોકો ધ્યાન
ખેંચીનેજ માત્ર ખેસી રહ્યા નથી; કિંતુ તે કાર્ય
પાર ઉતારવા માટેના ખર્ચમાં રૂ. ૨૨૯૧ ની રકમ
પણ મોકલાવી આપી છે. સ્પષ્ટ હકીકત એવી છે કે-
અંગાળાના ચામડાના વેપારીઓ એવો ખોટો
ખ્યાલ ધરાવે છે કે, જીવતાં બકરાંની ચામડી ઉતાર-
વાથી તે ચામડી લાંબાવતાં વધે છે અને તેથી તેનો
ભાવ પણ સારો આવે છે, જેથી જીવતાં બકરાંઓની
ચામડી ઉતારવાનો ધંધો અંગાળાના કેટલાક ભાગો
માં ચાલે છે, અને ખાસ કરીને આ ધંધો મુજફ્ફર
જિલ્લામાં ધમધોકાર ચાલે છે. આ ધંધો ચાલતો
અટકાવવાને સરકારનું પણ ધ્યાન ખેંચવામાં આવ્યું

(૧૫૦)

છે. આ ધંધાના સંબંધમાં અમેરિકામાં ન્યુયોર્કની એક ચામડાની પેઢીએ ગયા. ૧૯૦૬ ના અક્ટોબર માસમાં કલકત્તા ખાતેની પ્રાણીસંકટ નિવારણ કંપનીના સેક્રેટરી જોગ એક પત્ર લખ્યો હતો. જેની મતલબ એવી છે કે, હિંદના કેટલાક ભાગોમાં જીવતાં બકરાંની ચામડી ઉતારવાનો ધંધો ચાલે છે, તેને અટકાવવા તમો બનતું કરવા લાગ્યા છો. આ કૂરતાની વાત જ્યારે અમેરિકામાં ફેલાઈ ત્યારે તે માનવામાં પણ આવી નહોતી, કારણકે હિંદુસ્તાનના જેવો કોઈ દયાળુ દેશ નથી, પણ મળેલી હકીકત ઉપરથી જણાય છે કે એ ઘાતકી ધંધો હિંદમાં હયાતી લોગવે છે. તેના તરફ અમે કરોડોવાર તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જોઈએ છીએ. એ ધંધાને દાબી નાંખવા જે ઉપાયો લેવા પડે તેને ટેકો આપવા અમે તૈયાર છીએ, અને તે વેપારને અટકાવવા અમે જે પગલાં લેવાં પડે તે લેવા તૈયાર છીએ. આ ઘાતકી રીવાજ અટકાવવા તમારી સરકાર તમને મદદ આપશે. બીજી પેઢીવાળાએ પણ ઉપરના પત્રની

(૧૫૧)

સાથે મળતાપણું બતાવી રૂપૈયા મોકલાવી આપ્યા છે. જ્યારે અમેરિકાના લોકોને પ્રાણીઓની હયા માટે આટલી લાગણી ફેલાઈ છે, ત્યારે હિંદવાસી ભારતબંધુઓએ આ વાતને ભૂલવી જોઈતી નથી. જૈન કોન્કરન્સે જીવતા કાચબાના શરીર પર થતી ક્રિયાથી જાણીતી થતાં તેમાંથી બનતી ચીજો નહોં વાપરવાનો ઠરાવ કરી તેની સામે આખી જૈન કોમની હયાણુ લાગણી સતેજ કરી છે. તેવીજ રીતે આ ઘાતકી ધંધાને અટકાવવા અમેરિકાના ભાઈઓની માફક જૈન કોન્કરન્સે તથા જૈનોના હરેક મંડળે પોકાર ઉઠાવી નામદાર સરકાર તથા મુંગા પ્રાણીઓ ઉપર થતું ઘાતકીપણું અટકાવનારી મંડળીઓનું ધ્યાન ખેંચવું જોઈએ છીએ. જેવું પોતાને હુઃખ થાય છે, તેવું પરને પણ હુઃખ થાય છે. હજારો પ્રાણીઓની હિંસા કરવાથી, પ્રાણીઓના પોકારથી તથા ભયંકર પાપથી વરસાદ પણ બરાબર આવતો નથી. હુકાળ ઉપર હુકાળ પડવા લાગ્યા છે. ભયંકર રોગોની ઉત્પત્તિયો થવા શાગી છે. અજ્ઞાની પણ સદશમનુષ્યો

(૧૫૨)

આ સૂક્ષ્મ જ્ઞાનને સમજી શકતા નથી, પણ નરકનર્મ
 દુઃખ ઘાતકી મનુષ્યો ખૂબો પાડી લોગવશે. ત્યાં તેઓને
 કોઈ શરણુ આપવાનું નથી. ઠારોથી મનુષ્યો જીવી
 શકે છે, અને જાનવરો હિંદની દોલત છે, એમ દેશી
 શબ્દો પણ સમજવા લાગ્યા છે. ગોંડાળના રાજાએ
 ઠારો એ હિંદની દોલત છે, એમ સમજાવનારો
 હુકમ બહાર પાડ્યો છે. તેનો સાર નીચે પ્રમાણે છે
 કે— ‘ આ દેશની વસ્તિનો લગભગ પોણાભાગ ખેતી-
 વાડી ઉપર આધાર રાખનાર છે અને આ દેશની
 ખેતીવાડી, બળદો તથા પાડાથી ચાલે છે. એ પણ
 નવું કહેવાનું નથી. હકીકત આમ હોવાથી બળદો
 અને પાડાની માદાઓ, ગાયો અને ભેંસોનો જેમ
 વધુ ઉછેર થાય તથા તેમને વધુ રક્ષણ મળે એમ
 આ દેશની ખેતીનાં સાધનો સહિદાર્થથી મળી શકે
 એ તો ખુદલુંજ છે. આ ધોરણ અથવા તો તત્ત્વને
 નજરમાં રાખી આ દેશમાં પ્રાચીનકાળથી ઠારોને
 પાળનાર તથા ઉછેરનાર વર્ગની સંખ્યા મોટી જોવામાં
 આવે છે, અને તેઓ ઘણું ભાગે દેશના એવા

(૧૫૩)

ભાગોમાં રહે છે કે—તેઓને પોતાના જનવરો ઉછેરવાના કામમાં કુદરતી મદદ મળી શકે છે. પ્રાચીનકાળથી આવા લોકોને મદદ આપવા દરેક સત્તા પણ પોતાનાથી બનતું કરતી આવી છે. પણ આ દેશની કુદરતી હાજત નહીં સમજનાર તથા ખેતીવાડીનું રહસ્ય તેના ખરા અર્થમાં નહીં જાણનાર પરદેશી સત્તાના હાથથી ખેડુતોને તથા ખેતીવાડીનાં જનવરોને મળવું જોઈતું ઉત્તેજન મળી શકતું નથી. ગાયો, ભેંસોના નાશથી ખેતીવાડીની સ્થિતિ લાચાર થઈ પડી છે. પરદેશી અમલદારોને ઘોડાઓ ઉપર વધારે શોખ હોવાથી દેશી રાજાઓ પણ તેઓનું અનુકરણ કરી ઘોડાઓના શોખમાં હજારો રૂપીયા ખર્ચે છે અને રાજ્યનો ખજાનો પણ ખાલી કરે છે. એવા રસ્તે કામ લેનારા કાઠીયાવાડમાં ખે ચાર રાજ્ય કર્તાઓ દેવાદાર પણ થઈ ચુક્યા છે. આ દેશમાં પહેલી જરૂરીઆત ખેતીવાડીના જનવરોની છે. તેની સમજણ દેશી રાજાઓને નથી, જેથી ઉલટું પરિણામ આવે છે. ગોંડલના રાજા પશ્ચિમની કેળવણી તથા

(૧૫૪)

આચાર વિચારના શોખીન છે, છતાં આ દેશની હાલતો શી છે ? તેના પશ્ચ અભ્યાસી જણાય છે. અને તેથીજ પોતાના રાજ્યમાં ગાય, ભેંસ, બળદ, વિગેરે જાનવરોનો વધ નહીં કરવાનું જાહેરનામું બહાર પાડ્યું છે. હમણાંજ ગોંડલના દયાળુ રાજાએ બકરાંનાં નાનાં બચ્ચાં જેઓ ચારો ન ચરી શકે તેવાં હોય છે તેમને રક્ષણ મળી શકે તેવો હુકમ બહાર પાડી તે હુકમની વિરૂદ્ધ ચાલનારને શિક્ષા ઠરાવેલ છે. આ હુકમ બહાર પાડી નામદાર ઠાકોર સાહેબે એક રાજ્યવંશીની ફરજ અહા કરી છે. કેમકે ક્ષત્રી રાજાઓનો એવો ધર્મ છે કે-નિરપરાધી નિર્બળ જીવોનું સખળ શત્રુઓથી રક્ષણ કરવું.

આ દેશના હુર્બાગ્યે હુબરો બકરાં ઘેટાં દરરોજ માંસાહારી પ્રબલને માટે ખોરાક તરીકે કસાઈ ખાતા-માં કપાવાં લાગ્યાં છે, અને નાનાં બચ્ચાંઓને રખડતાં મુકવાથી નાશ થાય છે. ઘેટાં બકરાંઓની સંખ્યામાં આવી રીતે ઘટાડો થવાથી આ ઉપયોગી જાનવરોનું મૂત્ર અને લીંડીઓ જે ઉમદા ખાતર

(૧૫૫)

તરીકે ગણાય છે, તે માંદુ વેચાતાં તથા તેનો ઘટાડો થતાં જમીનનો ધોવાઈ જતો કસ વધુ ધોવાતો જ બન્ય છે અને તેથી ખેતીનો પાક ઠરરાજ ઘટતો બન્ય છે.

બીજા દેશીરાજ્યોએ ગોંડળ નામદાર ઠાકોર સાહેબના પગલે ચાલી બનવરોનો થતો નાશ અટકવો જોઈએ.

જણાવતાં ખુશી ઉપજે છે કે—કાઠીયાવાડ, ગુજરાત, મારવાડ, મેવાડના કેટલાક રાજ્યો આ હાનિને કળી ગયા છે, અને તેમણે ઘોડાના તખેલા ભરવા કરતાં ગૌશાળાઓ ભરવાની જરૂરીઆત સ્વીકારી છે. માટે અમે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. બનવરોની દયા કરવી જોઈએ એમ અંતઃકરણથી ઉત્પન્ન થયેલી દયાની લાગણી કહે છે. મરણથી જીવોને બચાવવા ઉત્તમ જીવો પ્રયત્ન કરે છે. સર્વ જીવોને જીવિતવ્ય વહાણું છે.

એક વખત કોઈ એક જૂઠ્ઠાં કોઈ ડુંગરના પ્રદેશમાં ચાલ્યો બન્ય છે, ત્યારે તે શેઠને રસ્તામાં ચાર

(૧૫૬)

લોકો મળ્યા. ચોરો ગૃહસ્થને મારવા લાગ્યા, ત્યારે ગૃહસ્થ બોલ્યો કે, અરે ભાઈઓ! મને મારશો નહીં. તમારે ઘરેણું વસ્ત્ર વિગેરે લેવાનું હોય તે લઈ જાઓ, પણ મને જીવતો જવા દો, ચોરો કહેવા માંડ્યા કે, તને જીવતો જવા દેઈશું નહિ, ત્યારે ગૃહસ્થ શેઠ બોલ્યો કે, ગમે તેમ કરી મને જીવતો જવા દો એમ ઘણી આજીજી કરી છૂટી ગયો. તે ઉપરથી સમજવાનું કે-મૃત્યુ સમાન ભય નથી. મંકોડા સરખો નાનો જીવ પણ જ્યારે આપણે તેને પકડવા જઈએ છીએ. ત્યારે મરણના ભયથી નાશી જાય છે. જો તેનામાં જ્ઞાન ના હોય તો કેમ નાશી શકે? માટે સિદ્ધ થાય છે કે-મંકોડા સરખા નાના પ્રાણીમાં પણ જ્ઞાન રહ્યું છે, અને જ્યાં જ્ઞાન હોય તે જીવ કહેવાય છે. સુખ દુઃખની ચેષ્ટા કરે, સુખ દુઃખને જાણે, આહારાદિક ગ્રહણ કરે તેને જીવ કહેવાય છે. કીડી, મંકોડા, જી, પુરા, વનસ્પતિ વગેરે સર્વ જીવોનો સમાવેશ ચોરાશી લાખ જીવોનીમાં થાય છે. ખ્રીસ્તિ ધર્મવાળાઓએ ચોરાશી લાખ જીવોનીની બાબત

(૧૫૭)

સમજતા નથી, કારણ કે તે પંથમાં તત્ત્વની પ્રીલોસો-
પ્રીનું સમ્યગ્ જ્ઞાન નથી અને ઇશુ કંઈ મહાસર્વજ્ઞ
કેવળજ્ઞાની નહોતો અને તે અનાર્થ દેશનો ધર્મ છે.

યુરોપિયનો પણ આર્યાવર્તના મહાત્માઓની
સંગતિથી હવે સુધરવા લાગ્યા છે અને કેટલાક બાહ્ય
પાલાનો ખોરાક વાપરે છે. ઇંગ્લીશ મડમ એનીએસન્ટ
કહે છે કે-જ્યારે ઇંગ્લાંડ આદિ યુરોપિયન લોકો
હિંદુસ્થાનના રીતરીવાજ તથા ધર્મની પ્રીલોસોપ્રી
ઉપર શ્રદ્ધાવાળા થતા બન્યા છે, ત્યારે અત્ર હિંદુસ્થા-
નના લોકો બાહ્યે ઇંગ્લાંડનુંજ સર્વ વર્તન સારું હશેજ
એમ અજ્ઞાનથી બાહ્યી ઇંગ્લાંડના લોકોના જેવું આચ-
રણ કરે છે. ઇંગ્લાંડ વિગેરે દેશમાં દારૂ તથા માંસનિ-
ષેધક મંડળીઓ ઉત્પન્ન થઈ છે અને હુણ થાય છે.
ત્યારે આપણા હિંદુસ્થાનના બ્રાહ્મણ, વિષ્ણુ સંપ્રદાય,
વશ્ણિક વિગેરે લોકોમાંથી કેટલાક મગજના ઉખડેલા,
ધર્મતત્ત્વથી અબજ, છાકેલા મનુષ્યો, પુણ્ય પાપનો
બંધ રાખ્યા વિના ગુપ્તરીતે માંસ મદિરા વાપરે છે,
એ કેટલી બધી અજ્ઞાનતા ! એ લોકોની શી ગતિ

(૧૫૮)

થશે તે કહી શકાતું નથી. માંસભક્ષણ કરવાથી ધર્મનો નાશ થાય છે, જેમ સર્વ તીર્થંકરો—પેગંબરો, મહાત્માઓ, રૂષિયો વિગેરે કહે છે,

શ્રી જૈન શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે,

यदिहनात्मलामं, लभते किलं पादपो विनामूलं
तह धम्मोवि जियाणं, न होइ नूणं दयाइ विणा. १

જેમ ગાડ મૂળ વિના પોતાનું જીવનરૂપ લાભ મેળવી શકતું નથી, તેમ દયા વિના જીવોને ધર્મ પણ થતો નથી. જ્યાં પશુઓનાં પેટ ચીરી માંસભક્ષણ કરવું, તેનું લોહી પીવું, હબ્બરો પશુપંખીઓના પ્રાણ નાશ કરવા, અને હૃદય કાણું કરી ધર્મી નામ ધરાવવું થાય છે, ત્યાં તો કદી સત્ય ધર્મ કહેવાય નહીં. વળી કહ્યું છે કે—

શ્લોક.

वः खलु यथा तथा वा देहभृतो हंति विरसमारसतः

सो दुःखकलरकरिञ्जोली कवलिओ भमइ भीमभवे.

જે રડતાં પ્રાણીઓને જેમ તેમ કરીને મારી

(૧૫૯)

નાંખે તે લાખો દુઃખની રૂંવાટીથી વીંટાઈને ભયંકર
સંસારમાં ભમે છે.

વળી કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

કિં તાણ પઢિઆણ, પયકોડીણ પલાલભૂઆણ,
જં હચ્ચિઅં ન નાયં, પરસ્સ પીડા ન કાયઠ્ઠા.

લાખો શ્લોકો વા હબરો અંથપુસ્તકો વાંચ-
વાથી શું થયું ? જેણે એટલું પણ બંધયું નહીં કે,
પરણવને પીડા કરવી નહીં તેનું અન્ય જ્ઞાન સર્વ
નિરર્થક છે,

વળી કહે છે કે:—

શ્લોક.

કિં સુરગિરિણો ગુરુઅં, જલનિહિણો કિં વહુઅ ગંભીરં,
કિં ગયણાઓ વિસાલં, કોઅ અર્હિસાસમો ધમ્મો.

જેમ મેરૂ પર્વતથી કોઈ મોટું નથી, અને સમુદ્ર

(૧૬૦)

સમાન કોઈ ગંભીર નથી, અને આકાશ થકી કોઈ વિશાલ નથી, તેમ અહિંસા એટલે જીવોની હયા સમાન કોઈ ધર્મ નથી, વળી કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

યાવંતિ પશુરોમાણિ, પશુગાત્રેષુ ભારત,
તાવદ્ વર્ષસહસ્રાણિ, પચ્યન્તે પશુઘાતકાઃ

શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે કે, હે ભારત! જેટલાં મરનાર પશુઓના શરીરમાં રોમ છે, તેટલા હજાર વર્ષો પશુઓને મારનારાઓ તથા પશુઓનું માંસ ખાનારાઓ નરકમાં કુંભી પાકમાં દુઃખથી પચાય છે.

વળી કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

નય તિહુઅગેવિ પાવં, અન્નં પાણાહવાયઓ ગરુયં
જં સવ્વેવિય જીવા, સુહેસિણો દુક્ખમીરુસ્સ.

ત્રણ જીવનમાં પણ જીવોની હિંસાના સમાન કોઈ પાપ નથી. કારણ કે, સર્વજીવો સુખના આકાં-

(૧૬૧)

ક્ષી છે. અને મરણના દુઃખથી ધીનારા છે, માટે લબ્ય
 ભવે કોઈ પણ ભવની હિંસા કરવી નહીં.

વળી કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

અહિંસા સંભવો ધર્મઃ સ હિંસાતઃ કથંભવેત્
 ન તોયજાનિ પશ્ચાન્નિ, જાયંતે જાતવેદસઃ

કયાથી ધર્મ ઉત્પન્ન થાય છે. તે હિંસાથી
 શી સીતે ઉત્પન્ન થાય ? અલખત્ત, થાયજ નહીં. જેમ
 જલ થકી ઉત્પન્ન થનાર કમળો, અગ્નિથી ઉત્પન્ન
 થતાં નથી.

વળી કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

એકતશ્વતુરો વેદા, બ્રહ્મચર્યં તુ એકતઃ

એકતઃસર્વપાપાનિ, મદ્યમાંસં તુ એકતઃ

એક તરફ ચાર વેદ અને એક તરફ

(૧૬૨)

બ્રહ્મચર્ય, ઝેતુ સમાન ક્ષણ છે. તેમજ એક તરફ સર્વ પાપો અને મધ માંસ એક તરફ. અલખત, સર્વ પાપો કરતાં માંસ અને દારૂનું પાપ વિશેષ છે. વળી કહ્યું છે કે—

શ્લોક.

મધે માંસે મધુનિ, નવનીતે તક્રતો બહિર્નીતે
ઉત્પદ્યંતે વિલીયંતે, સુસૂક્ષ્મા જંતુરાશયઃ

માંસ મદિરા માખણ આદિમાં તેના આકારના જેવડા જંતુઓના સમૂહો ઉત્પન્ન થાય છે, અને વળી તેમાં નાશ પામે છે, અને માંસ મદિરાના ભક્ષણથી સાત્વિક ગુણનો નાશ થાય છે અને ખુદ્ધિ બ્રહ્મ થાય છે. અને જે મનુષ્ય જીવેની દયા પાળે છે તેને પુણ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે. તે કહે છે કે—

શ્લોક.

યસ્યાશયે તિષ્ઠતિ જીવરક્ષા, મૂલંજિનોક્તઃ પ્રવરોહિષ્ઠર્મઃ
સુરાસુરોર્વીપતિયક્ષરક્ષો, —ભૂતાદયસ્તસ્ય વશીભવંતિ

(૧૬૩)

જે ભવ્ય પુષ્પવંત જીવના હૃદયમાં વીતરાગ ભગવંતે કહેલી જીવોની રક્ષા વસેલી છે તે જીવ, જીવોની રક્ષા કરીને પરભવમાં મોટા સ્થાને ઉત્પન્ન થાય છે, અને ત્યાં તેના વશમાં દેવ, અસુર, રાજા, યક્ષ, રાક્ષસ, આદિ, સર્વ પ્રાણીઓ થાય છે. જીવની રક્ષા કરવાથી પુષ્પની ઉત્પત્તિ થાય છે. અને તે પુષ્પથી ધન સંપત્તિ, નિરોગી શરીરની ઉત્પત્તિ થાય છે. તે બતાવે છે.

શ્લોક.

વને રણે શત્રુજલાગ્નિમધ્યે, મહાર્ણવે પર્વતમસ્તકે વા
સુપ્તં પ્રમત્તં વિષમસ્થિતં વા, રક્ષંતિ પુણ્યાનિ પુરાકૃતાનિ

જ્યાં વાઘ, ચિતરા આદિ હિંસક જાનવરો વસતાં હોય તેવા વનમાં તથા રણમાં તથા શત્રુના વર્ગમાં તથા જલમાં તથા અગ્નિની આગ લાગી હોય તેવા ઘર-માંથી બચી જવું, મોટા સમુદ્રમાં ઝાઝ, વહાણ આગ-ખોટમાં ખેંચી ગયા હોય અને ત્યાં ઉત્પાત થવાથી બચી જવું. અથવા પર્વતના શિખર ઉપર ચડી બેઠા

(૧૬૪)

હોય ત્યાં અકસ્માતથી બચી જવું એ સર્વે, પૂર્ણબલમાં કરેલા પુણ્યનું માહાત્મ્ય છે અને પુણ્ય પણ જીવની દયાથી ઉત્પન્ન થાય છે. વળી જીવદયા આદિ ધર્મ કરવાથી જે ફળ થાય છે, તે જણાવે છે.

ગાહા.

ધમ્મેણ કુલપ્પસૂહ, ધમ્મેણ ય દિવ્વરુવસંપત્તી
 ધમ્મેણ ધણસમિદ્ધી, ધમ્મેણ સુવિચ્છેડા કીત્તિ-૧
 ધમ્મેણ ધણવિઉલં, આઉ દીહંચ સુહંચ સોહગ્ગં,
 દારિદં દોહગ્ગં, અકાલ મરણં અહમ્મેણ—-૨

ભાવાર્થ—જીવની દયા કરવી, મદિરાનો ત્યાગ કરવો, મરતા પ્રાણીઓને બચાવવા, ગરીબોને મદદ કરવી એ આદિ ધર્મ કૃત્યથી ઉત્તમ કુળમાં જન્મ થાય છે. મનોહર દિવ્ય સંપત્તિ પણ ધર્મ કર્મથી પમાય છે. કેટી આદિ ધન પામવું તે પણ ધર્મથી છે. જગતમાં સારી રીતે કીર્તિનો વિસ્તાર પણ ધર્મથી થાય છે. પગલે પગલે લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ પણ પુણ્યથી થાય છે. લાંબા વર્ષસુધી સુખ સમાધિપૂર્વક

(૧૬૫)

જીવવું, રૂડું સૌભાગ્ય પામવું, ઇત્યાદિ સર્વ પુણ્ય-
નાંજ ફળ છે. દરિદ્રાવસ્થા, દૌર્ભાગ્યતા, અકાલ મૃત્યુ,
રોગીપણું, ઇત્યાદિ દુઃખો પાપ કર્મથી ઉત્પન્ન થાય
છે. માટે વિવેકી જનોએ દયાની દૃષ્ટિ રાખી કોઈપણ
જીવોનો ઘાત કરવો નહીં, અને માંસ વિગેરે અશુચિ-
મયપદાર્થોનું ભક્ષણ કરવું નહીં, સર્વ દેશના
તથા સર્વકાળના મહાપુરૂષો સાક્ષી પુરે છે કે—
માંસાહારથી મનુષ્ય આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરી શકવા
અસમર્થ થાય છે. અંતઃકરણની શાંત દયા ભાવવાળી
જે સ્થિતિ છે તેજ આત્માની ઉન્નતિ કરવા સમર્થ થાય
છે. અને માંસાહાર તો મનુષ્યને ક્રૂર, અશાંત, વિકાળ,
જડ આદિ વિવિધ દોષોથી યુક્ત કરતો હોવાથી તેનો
ત્યાગ કરવો જોઈએ. આ વિષયમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ
પાશ્ચાત્ય પ્રજાઓ છે. તે યુરોપીયન લોકો પ્રવૃ-
ત્તિમાં ગમે તેટલા આગળ વધેલા છતાં તેઓની
અસાધારણ અશાંતિ, વિકળતા, ન્યાયાન્યાયબુદ્ધિ-
રહિતતા, સ્વાર્થ સાધવામાં તથા અન્યનું નિકંદન કાઢવા
માં કુશળપણું, અંતઃકરણમાં કોમળતાની ન્યૂનતા

(૧૬૬)

અને કૂરતાદિ દોષો તેમના વિશ્વપ્રસિદ્ધ છે. તે માંસાહારી મનુષ્યોની વાણી અને આચારમાં પૃથ્વી અને આકાશ જેટલું અંતર છે. તે માંસાહારીઓ ક્યારે કોનો ગ્રાસ કરી જશે તેનું અનુમાન બુદ્ધિમાન લોકો પણ કરી શકતા નથી.

જનાવરોની સૃષ્ટિનું અવલોકન કરનારને પણ માંસાહારી પશુઓના સ્વભાવમાં તથા વનસ્પતિનો આહાર કરનાર પશુઓના સ્વભાવમાં મોટો તફાવત લાગશે, સિંહ વાઘ વરૂ સર્પ વિગેરે માંસાહારી પ્રાણીઓ કેટલાં અશાંત વિકાળ ભયંકર કૂર અને ન્યૂન બુદ્ધિવાળાં હોય છે; કેવળ માંસાહાર ઉપર રહેનારા આ પ્રાણીઓથી મનુષ્યને કેટલો થોડો લાભ થયો છે. એથી ઉલટું વનસ્પતિ આહાર ઉપર નિર્વાહ કરનારા હાથી, ઉંટ, ઘેટાં, ગાય, ભેંસ, બળદ ખચ્ચર વિગેરે અસંખ્ય પ્રાણીઓ કેવાં શાન્ત અને બુદ્ધિવાળાં હોય છે અને તે કેવાં મનુષ્યના ઉપયોગમાં આવે છે ! ગાયનું છાણુ, ભેંસનું છાણુ, બકરીની લીંડીઓ વીગેરે આતરથી કેલું ખેતરમાં અનાજ ઉગી નીકળે છે ! !

(૧૬૭)

અને તેથી જગતને કેટલો બધો લાભ થાય છે? સિંહ, વાઘ, વરૂ, કે સાપ આદી જનવરો જે માંસ ખાનારાં હોય છે તે જગતના કંઈપણ ઉપયોગમાં આવતાં નથી. વળી વિચારો કે ઘોડા, હાથી, ઉંટ, ઘેટાં, ગાય, ભેંસ, બકરાં ગધેડાં, બળદ, ખચ્ચર વગેરે પશુઓ ન હોય તો મનુષ્યના વહેવાર કેવા અટકી પડે? એવાં ઉપયોગી જનવરોનાં શરીર ફાડી માંસ ખાનારા ઘાતકી લોકો જગતનું કેટલું બધું ખૂરું કરે છે? પશુ કે જે મનુષ્યનાં ભાંડુઓ છે, તેમનાં મુઠદાં ખાઈને પોતાના શરારને મલીન અને બ્રહ્મ કરનારા કોણ મનુષ્ય, શાન્ત સાત્ત્વિક, દયાળુ, પ્રેમાળ, ન્યાયી, પરોપકારી, ક્ષમાશીલ રહી શકે? અલબત્ત ન રહી શકે, સર્વે જગતના પ્રાણીઓને પોતાના આત્મા સમાન માન્યાસિવાય આધ્યાત્મિકજીવન લોગવી શકાતું નથી. માટે ધર્મના ઉપર જેઓ ખ્યાર રાખે છે, તેમણે આ માંસભક્ષણરૂપ મહાપાપથી દૂર રહેવું. માંસ ખાનારા લોકો પ્રથમ તો પોતાના આત્માને પાપથી મલીન કરે છે અને દુનિયાના ઉપયોગમાં આવનાર જનવ-

(૧૬૮)

રોનો નાશ કરી જગતનું પણ ભૂડું કરે છે, તે ઈશ્વર સિદ્ધ પરમાત્માથી કંઈ અભાષ્યું નથી. વળી કહ્યું છે કે:—“આહારશુદ્ધ્યાસત્વપ્રકૃતિશુદ્ધિ:” આહારની શુદ્ધિથી સત્ત્વ પ્રકૃતિની શુદ્ધિ થાય છે. માંસ અને દારૂ, સત્ત્વપ્રકૃતિનો નાશ કરે છે. માટે દરેક મનુષ્યોએ તે આહારનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

વળી મહાભારતમાં કહ્યું છે કે.

શ્લોક.

યાદશી વેદના તીવ્રા, સ્વશરીરે યુધિષ્ઠિર !
તાદશી સર્વભૂતાના, માત્મન:સુખમિચ્છતામ્

શ્રીકૃષ્ણ પાંડુપુત્ર યુધિષ્ઠિરને કહે છે કે—હે યુધિષ્ઠિર! જેવી પોતાના શરીરઘાતથી તીવ્રવેદના થાય છે, તેવી સુખને ઈચ્છનારા સર્વપ્રાણીઓને વેદના ઉત્પન્ન થાય છે. આ ઠેકાણે ખેદ સહિત જણાવવું પડે છે કે યંગાલની તરફ વિક્રાન્ ધર્મી નામ ધરાવનાર પ્રાણીઓ માછલાં

(૧૬૯)

દારૂ વિગેરેનો ઉપયોગ કરે છે. આ દેશમાં કસાઈના ધરમાં પણ અદબથી કામ થાય છે. ત્યારે તેણી તરફ પ્રાદક્ષણે જલડોડી તરીકે માછલાં વિગેરેને ગણી તેનું બક્ષણુ કરે છે. તેવાઓને પ્રાદક્ષણને ઠેકાણે ચાંડાલો કહેવામાં કેણુ અચકાય ? માંસ અને દારૂ પીનારને પ્રાદક્ષણુ કહી શકાયજ નહીં.

વળી તેજ પુરાણમાં કહ્યું છે કે:-

શ્લોક.

**अहिंसा परमो धर्मस्तथा हिंसाऽपरंतपः
अहिंसा परमं ज्ञानं, अहिंसा परमं पदं ॥**

જીવની હિંસા કરવી નહીં તેજ મોટામાં મોટો ધર્મ છે. તથા અહિંસા એટલે દયા તેજ મોટામાં મોટું તપ છે. અહિંસાજ પરમ જ્ઞાન છે. અત્ર સમ-જવાનું કે હાથમાં કુરાન, વેદ, મોટાં મોટાં શાસ્ત્રો રાખી વાંચતા જઈએ અને ખૂમે પાડતાં બકરાં વગેરે પશુઓના ગળા ઉપર છરી મારવી. આ શું ? આવું

(૧૭૦)

અધાર પાપ કરનારને કોણ જ્ઞાની કહે? અલખત્ત, તે જ્ઞાની કહી શકાયજ નહિ.

વળી ઇતિહાસ પુરાણમાં કહે છે કે:--

શ્લોક:

અહિંસા પરમં દાનં, અહિંસા પરમો દમઃ
અહિંસા પરમો યજ્ઞસ્તથાઽહિંસા પરં શ્રુતં ॥

જીવની દયા એજ મોટામાં મોટું દાન છે. અન્યના પ્રાણનું ભક્ષણ કરવું એજ મોટામાં મોટું પાપ કરી સુવર્ણ વિગેરેનું દાન આપનાર પવિત્ર થતો નથી. જીવની દયા કરવી, તેજ ઉત્કૃષ્ટ દમ છે. જીવોની હિંસા કરવી નહીં તેજ મોટો યજ્ઞ છે. જે મનુષ્યો યજ્ઞમાં બકરાં વિગેરે પશુઓને હોમે છે તે યજ્ઞ કહેવાય નહીં પણ તે.તો નરકનો કુંડ છે. જીવની દયા કરવી તેજ ઉત્કૃષ્ટ શ્રવણ શ્રુત છે.

વળી આગળ જણાવે છે કે:--

(૧૭૧)

શ્લોક.

તિર્યગ્યોનિસહસ્રેષુ, પ્રાપ્ય જન્મઃ પુનઃ પુનઃ
અંત્યજાતિષુ જાયંતે, પુરુષાઃ પ્રાણહિંસકાઃ

જનવરોની હિંસા કરનારા પાપી મનુષ્યો
પશુ પંખી જલચર વિગેરે તિર્યંચ યોનિમાં હજારો
વખત અવતાર લઈ છેવટે ચમાર, વાઘરી, લાંગી, ખા-
ટકી આદિ નીચ જાતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, આ વાત
ખરેખર સત્ય છે. હજારો શાસ્ત્રોનાં પ્રમાણ મૌઞ્યુદ છે.

વળી તેજ પુરાણમાં આગળ કહે છે કે:-

શ્લોક.

સર્વવેદાધિગમનં, સર્વતીર્થાવગાહનમ્ ॥

સર્વં યજ્ઞફલં ચૈવ, નૈતત્ તુલ્યમર્હિંસયા ॥

સર્વ વેદોનું જ્ઞાન કરવું, અને સર્વતીર્થોનું
પૂજન કરવું અને સર્વયજ્ઞોનું કૃણ પશુ જીવોની
હિંસા નહીં કરવાથી જે પુણ્ય ઉત્પન્ન થાય છે તેની
બરાબર નથી.

(૧૭૨)

વળી તેજ પુરાણમાં આ પ્રમાણે કહે છે કે—

શ્લોક.

શુક્રશોણિતસંભૂતં, મમેધ્યમાંસમુચ્યતે
 યસ્માદમેધ્યસંભૂતં. તસ્માત્ શિષ્ટૈર્વિવર્જિતમ્

વીર્ય અને લોહીથી (રૂધિરથી) બનેલું માંસ વિષ્ટા સમાન કહ્યું છે. માટે વિષ્ટાથી ઉત્પન્ન થયેલું માંસ શિષ્ટ પુરૂષોએ ત્યાગ કરવું જોઈએ. બકરાં, ગાડરાં, માછલાં વિગેરેના શરીરમાં તેનું વીર્ય ભરેલું છે અને તેની સાથે રૂધિર ભરેલું છે, અને તેના શરીરમાં મિશ્રિત વિષ્ટામૂત્ર પણ સાથે ભરેલું છે. માટે પવિત્ર પુરૂષોએ પોતાના મૂત્ર અને વીર્યસમાન અપવિત્ર ખરાબ ગણી તેના સામું પણ જોવું નહિં.

વળી જે દેવતાને લોગ આપવાના નિમિત્તે કરી જે પ્રાણીનો નાશ કરે છે અને માંસ ખાય છે તેને શાસ્ત્રકાર શિક્ષા દર્શાવે છે,

(૧૭૩)

શ્લોક.

દેવાનામયશો દત્વા, કૃત્વા પ્રાણિવધં નરાઃ
 યે ભક્ષ્યંતિ માંસાનિ, તે વ્રજંત્યધમાં ગતિમ્ ૧
 આકાશગામિનો વિપ્રાઃપતિતા માંસમક્ષણાત્
 વિપ્રાણાં પતનં દૃષ્ટ્વા, ત્યાજ્યં માંસં વિવેકિભિઃ ૨
 શુક્રશોણિતસંભૂતં, માંસં યો ખાદતે નરઃ ॥
 જલેન કુરુતે શૌચં, હસંતિ તત્ર દેવતાઃ ૩
 કિં જાપહોમનિયમૈ સ્તીર્થસ્નાનૈશ્ચ ભારત
 યદિ ખાદંતિ માંસાનિ, સર્વમેતન્નિરર્થકમ્ ૪
 હિંસાપ્રવર્ધકં માંસં, અધર્મસ્ય ચ વર્ધકં
 દુઃખઃસ્યોત્પાદકં માંસં, તસ્માન્ માંસં ન ભક્ષ્યેત્ ૫

જે અજ્ઞાની મનુષ્યો દેવતાઓને અપયશ
 આપીને પ્રાણિવધ કરે છે. એટલે દેવતાને બળીદાનના
 નિમિત્તે પાડા બકરાં કુકડાં વિગેરેને મારી નાંખે છે
 તે દેવતાઓને અપયશ (અપકીર્તિ) આપીને અધ-
 મગતિમાં ચાલ્યા બાય છે. કારણ કે અમુક દેવ

(૧૭૪)

અમુક ભૈરવ અમુક રૂદ્રાણી અમુક જોગણીઓને
પાડો ચડાવું છું. અને હે દેવી !! વા ભૈરવ !! તમે તેનો
બોગ લેજો, અને અમારું કાર્ય સિદ્ધ કરજો અને
અમારી શાંતિ રાખજો. આમ અજ્ઞાનતાથી અવળે
માર્ગે ચડી જઈ બીચારા મનુષ્યો, જનવરોના પ્રાણ-
નો નાશ કરે છે, અને અતે પાપથી ભારે થઈ અધમ-
ગતિમાં જાય છે.

ઘણે સ્થાને ગામડાઓમાં વા શહેરમાં પ્લેગ
વા કેાગળીયું ચાલે છે, ત્યારે કેટલાક જડ ભુવાઓ ડોળ
કરી ધુણવા મંડી જાય છે, ત્યારે લોકો જાણે છે કે
એનાં શરીરમાં માતા આવ્યાં છે. ત્યારે લોળા લોકો
પગે લાગીને કહે છે કે માતાજી !! તમે કોણુ છો ?
ત્યારે ભુવો વા ભુવેણુ માથું હલાવીને કંઈક દમ દેખાડી
ખાલે છે કે અરે હજી સુધી તમે અમારાથી અજાણ્યાં
છો ? તમે સમજશો નહિં તો તમારા ગામનું ખરાબ
ખેદાન મેદાન થઈ જવાનું, ત્યારે લોળા લોકો પાઘડીઓ
ઉતારી અનિષ્ટ દૂર કરવા કરગરીને કહે છે ત્યારે કહે કે
મારાનામનું નૈવેદ્ય કરજો, એક બકરો અને એક પાડો

(૧૭૫)

ચડાવજો. એટલે તમને ખીલી ખટકો થશે નહીં. અમો
 જોગીણીઓ છીએ. ગામોગામ ફરવા નીકળ્યાં છીએ.
 આમ કહે ત્યારે લોકો બકરાં અને પાડાઓને મારી
 નાંખે. અંતે જીઓ તો પ્લેગ વા કોગળીયું કંઈ શાંત
 થતું નથી. ઉલટું પેલું ધુણનારું માણસ વહેલું પ્લેગમાં
 વા કોગળીઆમાં મરી જાય છે. ભુવાએ મોટું ધર્તીંગ
 કરી ભૈરવ યોગીનીતું નામ દર્ઠ પ્રાણીઓનો નાશ
 કરાવ્યો તેથી ઉલટો અપજશ તે દેવતાઓને અપાવે
 છે, અને નાહક લોકોમાં એવા દેવોની લોકો નિંદા
 કરે છે. ઉલટું દેવતાઓને અપયશ મળે છે.

આ પંચમકાળ કે જેને કલિયુગ કહે છે, તેમાં
 હાલ ઘણા ખરા પાપી અને અધર્મી જીવોની ઉત્પત્તિ
 થાય છે, અને વગી તેમાં પણ પાપી લોકો લાખો
 કરોડો જનવરોને દરેકવર્ષે માંસને માટે મારી નાંખે
 છે, તેથી મોટું પાપ ઉપાર્જન કરે છે, અને તેથી ઉગ્ર
 પાપ આ ભવમાં પણ ઉદયમાં આવે છે. તેથી પાપના
 ઉદયે દેશમાં હુકાળ રોગ વિગેરે અનેક ઉપદ્રવ થયા
 કરે છે. માટે જો પોતાનું તથા પરનું ભલું ઈચ્છવું

(૧૭૬)

હાય તે લોકોએ જનવરને મારી નાંખવાનું છોડી દેવું અને તેની પ્રતિજ્ઞાઓ ગ્રહણ કરવી.

વળી માંસને ખાનારાઓ તપ, યજ્ઞ, દાન, કરે છે તે તથા સ્વર્ગ લોકમાં જવાની ઇચ્છા, નિર્વાણ પામવાની ઇચ્છા આદિ સુખકર કાર્યો કરે છે તે પણ તેઓનાં નિરર્થક થાય છે. કારણકે:—

નિર્વાણં દેવલોકં વા, પ્રાર્થયંતીહ યે નરાઃ
ન વર્જયંતિમાંસાનિ, હેતુસ્તેષાં નિરર્થકઃ ॥

અર્થ માંસ પણ ઘોર નરકદ્વારને આપે છે.

તિલસર્ષપમાત્રં તુ, યો માંસં મદ્ધતે નરઃ
સ યાતિ નરકઘોરં, યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ ॥

તલ તથા સરસવના દાણા જેટલું “ માંસ ” જે માણસ ભક્ષણ કરે છે, તે માણસ “ ચંદ્ર સૂર્ય ” રહે ત્યાં સુધી નરકમાં પડી મહા દુઃખ વેઠે છે.

માંસ ભક્ષણ કરવાથી “ ઉભય કુલનો નાશ ” સમગ્ર સુખનો અંત ને ધર્મનો લોપ થાય છે. વળી

(૧૭૭)

હિંસાનું ફલ પણ માંસ ખાનારને પૂર્ણ રીતે મળે છે. હિંસા કરવાથી શા શા ગેરફાયદાઓ થાય છે એ જાણવાનીએ છીએ. હિંસા એજ અધર્મ, હિંસા એજ ખુદ્ધિ બ્રંશ, હિંસા એજ અશર્મ, હિંસા એજ નરક દ્વાર, હિંસા એજ અજ્ઞાન, હિંસા એજ કર્મ અધર્મઃ પ્રાણિનાં વધઃ સર્વથા પ્રાણીની હિંસા એજ ધર્મને ધરામાં ધક્કો મારનાર છે, કુલાચાર છે એમ જાણી અજ્ઞાનતાને દીધે જે અજ્ઞાનીઓ હિંસા કરે છે તેઓને તેઓની કુકર્તવ્યતાને નિવારવા શાસ્ત્રદ્વારાએ સર્વજ્ઞો આવી રીતે શાસ્ત્રનો નીતિ માર્ગ દેખાડે છે કે.

આકાશગમનકરનારા પ્રાણીઓ પણ માંસભક્ષણથી પતિત થયા. માટે વિપ્રોનું પતન દેખી વિવેકી જનોએ માંસનો ત્યાગ કરવો.

વીર્ય અને શ્રોણિતથી ઉત્પન્ન થએલું માંસ જે ખાય છે અને જે જલવડે સ્નાન કરે છે તેને દેખી દેવતાઓ હસે છે. અહો માંસભક્ષણથી જેનું અંતર

(૧૭૮)

મહાન થયું છે એવા માણસો હજારો નદીઓમાં
સ્નાન કરે તો પણ શી રીતે શુદ્ધ થાય ?

વળી મહાભારતમાં કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

ક્વમાંસં ક શિવે ભક્તિઃ ક્વમદ્યંક ભવાર્ચનમ્
મદ્યમાંસાનુરક્તાનાં, દૂરે તિષ્ઠતિ શંકરઃ ?

ક્યાં માંસ લક્ષણું અને ક્યાં શિવની ભક્તિ !!
અને ક્યાં મદિરા અને ક્યાં શિવનું પૂજન. અલખત્ત,
માંસ અને દારૂ પીનારાઓથી શંકર દૂર રહે છે.

વળી કહ્યું છે કે:—

શ્લોક.

કિં જાપહોમનિયમૈ, સ્તીર્થસ્નાનૈશ્ચભારત !
યદિ ક્ષાદંતિ માંસાનિ, સર્વમેતન્નિરર્થકમ્ ?
હે ભારત ! જો માંસ ખાય છે તો પછી બપ,

(૧૭૯)

હોમ તીર્થસ્નાનથી અને નિયમવડે શું ? અલખત્ત તે સર્વ માંસ ખાનારને નિરર્થક છે.

વળી કહ્યું છે:--

શ્રૂયતે યાનિ તીર્થાનિ, ત્રિષુ લોકેષુ ભારત ! !
તેષુ પ્રાપ્નોતિ સલાનં, યો માંસં નૈવ મચ્ચતિ ?

હો ભારત ! ત્રિલોકમાં જેટલાં તીર્થસ્થાન છે, તેટલાં સર્વ તીર્થમાં માંસ જે ખાતો નથી તેણે સ્નાન કર્યું સંભળાય છે.

માંસ ખાનારની પરભવમાં કેવી સ્થિતિ થાય છે તે દર્શાવે છે.

શ્લોક.

અન્યાયુષો દરિદ્રાશ્ચ, પરકર્મોપજીવિનઃ

કુકુલેષ્વેવ જાયંતે, યે નરા માંસમચ્ચકાઃ ?

જે માંસ ખાય છે, તે પરભવમાં અદ્ય આયુ-પ્યવાળા થાય છે, તથા દરિદ્ર થાય છે, તથા પારકી શુદ્ધામગિરીથી આજીવિકા ચલાવે છે, તથા નીચ કુળમાં જન્મ ગ્રહણ કરે છે. આ પ્રમાણે મહાભાર-તમાં કહ્યું છે.

(૧૯૦)

માંસભક્ષણ કરવાથી બુદ્ધિનો બ્રંશ થયે છે તે વિદ્યાનો નાશ થાય છે. વિદ્યાનો નાશ થયાથી વિવેક તથા પાત્રતા નાશ પામે છે. પાત્રતાનો વિનાશ થયાથી ધનનો નાશ થાય છે. ધનનો નાશ થતાં દરિદ્રાવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે ને દરિદ્રાવસ્થા પ્રાપ્ત થયાથી ધર્મ કરવો મુશ્કેલ થઈ પડે છે. ધર્મના અભાવે અનિષ્ટ કર્મોના લોકતા થવું પડે છે.

અને વળી કહ્યું છે કે—

શ્લોક.

**અહિંસા સર્વજીવાનાં, સર્વજ્ઞૈઃ પરિમાષિતા
ઇદં મૂલં હિ ધર્મસ્ય, શેષસ્તસ્યૈવ વિસ્તરઃ ॥**

પ્રાણીઓના ઉપર અહિંસાપણાએ વર્તવું, એજ ધર્મનું સત્ય મૂળ છે. એથી શેષ વિવાર્ણુ છે તે તે તેનો વિસ્તાર છે. સર્વથા અહિંસા છે એજ ધર્મ છે. જે જીવો કોલેરા આદિ રોગોના ઉદ્ભવે બિચારાં કંગાલને (બકરાં પાડાં આદિને) મારવા-

(૧૮૧)

વડે અથવા યજ્ઞદ્વારાએ હોમવાને લીધે શાંતિ થાય છે એમ બાણી તેઓને વધ કરી નાંખે છે તેઓનું ખરેખર અજ્ઞાન છે. કારણ કે,

**હિંસા વિનાયજાયેત, વિગ્નશાંત્યૈ કૃતાપિ હિ
કુલાચારધિયાપ્યેષા, કૃતાકુલવિનાશિની**

શાન્તિને માટે કરેલી હિંસા શાન્તિના ફલને ન આપતાં અનિષ્ટ ફળ આપનારી થાય છે. તે અમારા કુલનો આચાર છે, એમ બાણી કરેલી હિંસા કુલનો વિનાશ કરે છે. મુસલમાનો બકરી મંદને દહાડે બી-ચાશ કંગાલ બકરાંઓને ધર્મનો આચાર છે એમ બાણી વધ કરે છે. મનુષ્યોએ કરેલી હિંસા તેઓને અનિષ્ટ ફલને આપનારી થાય છે. તેમ કોલેરા જેવા મરકીના સમયે જે અજ્ઞાનીઓના અજ્ઞાનથી હિંસા થાય છે, હિંસા કરે છે, તેઓને પણ સારું ફળ ન આપતાં કરેલી હિંસા કુળનું નિકંદન કરનારી થાય છે. હિંસા છે તે સર્વથા કુલ નાશકારિણી ને કુલાચાર તથા યુદ્ધિનો બ્રંશ કરનારી છે. યુદ્ધિના બ્રંશે,

(૧૮૨)

વિધાનો લોપ, વિધાના લોપે વિનય વિનાશ, વિનય નાશે પાત્રતાનો અભાવ, પાત્રતાના અભાવે ધનનો નાશ, ધનના નાશે દરિદ્રતા, દરિદ્રતાને લીધે ધર્મનું ધરાશૈળ, ધર્માભાવે સત્ય અને નીતિનો લોપ, સત્ય નીતિના લોપે અધર્મ તથા નઠારાં કર્મ, નઠારાં કર્મે મરીને નરકમાં જાય ને અસહ્ય દુઃખનો લોકતા બને. જીવેની હિંસા છે એજ નરકનું કારણ છે. માટે સર્વથા તેનો ત્યાગ કરવો. વળી શું દેવે: પશુઓના ઉપહારેજ ખુશી થતા હશે ? ' ના ના ' એ તો અજ્ઞાનીઓની અજ્ઞાનતા છે. પોતાને સ્વર્ગ મળશે એમ જાણી મૂઢો, ઉલટા નરક ગતિમાં પડવાને માટે અનીતિ પંથને સેવે છે. કહ્યું છે કે:—

દેવોપહારવ્યાજેન, યજ્ઞવ્યાજેન ચેડથવા

મ્મંતિ જંતૂન્ ગતઘૃણા, ઘોરાં તે યાંતિ દુર્ગતિમ્

દેવને ઉપહાર(ભેટ) આપવાના મીષે અથવા યજ્ઞ યજનના મીષે જેઓ નિર્દય થઈ પશુઓને મારે છે, તે સ્વર્ગ સુખ ન લેતાં નરકમાં હજારો વર્ષ સુધી

(૧૯૩)

મહાવેદના વેદે છે. નરકમાં અસહ્યદુઃખો વેઠતા મહા રૂઢન આકેંદ કરતા પોતાનાં પૂર્વે કરેલાં કાર્યોનો પસ્તાવો કરે છે તે વખતે વિમાસણ થાય છે. માટે મહાદુઃખને આપનારી, સર્વસુખને હરનારી, સ્વર્ગને તળવનારી, મુક્તિમાર્ગથી વિમુખ રાખનારી, જ્ઞાનીઓના સંગને તળવનારી, ધર્મને ધરામાં દાબી દેનારી, અધર્મભર્મને, કર્મના અસહ્યદુઃખને પ્રગટ કરનારી, અજ્ઞાનાંધકારને ફેલાવનારી, યશ કીર્તિને કલાંકિત કરનારી, જીવોની હિંસા સર્વથા સુખનો અંત આણનારી છે. તેથી શ્રેયપંથસાધક ધર્મીવર્ગોએ હિંસાનો સર્વથા ત્યાગ કરવો. વળી કહ્યું છે કે:—

ન વિના જીવઘાતેન, માંસં ભવતિ કુત્રચિત્
જીવઘાતસ્તુ ન શ્રેય, સ્તસાત્માસં પરિત્યજેત્ ॥

જીવનો ઘાત કર્યા વિના માંસની પ્રાપ્તિ થતી નથી. જીવ ઘાત છે તે કલ્યાણકારી નથી, તેથી સર્વદા માંસનો ત્યાગ કરવો. મનુષ્યે પણ કહ્યું છે કે:—

(૧૯૪)

न मन्त्रयति यो मांसं, न हन्यान्नचघातयेत्
समित्रं सर्वभूतानां, मनुःस्वायंभुवोऽब्रवीत्

જેઓ માંસનું ભક્ષણ કરતા નથી અને જે માંસ માટે પશુઓનો ઘાત કરતા નથી તેઓ સર્વ પ્રાણીઓના મિત્ર ગણાય છે.

સંસ્કૃત પ્રોફેસર મેક્સમુલરનું નામ આપણે સર્વને જાણીતું છે. તેઓએ પોતાનું જીવનચરિત્ર ખહાર પાડ્યું છે. તેમાં તેઓએ શિકાર કરવાનું કેમ છોડી દીધું? તે પૃષ્ઠ પર-૭૮ માં જણાવવામાં આવ્યું છે. તે જણાવે છે કે હું જ્યારે ખાર વર્ષની ઉમરનો હતો, ત્યારે મારા પિતામહની સાથે તેઓની નાની ગાડીમાં એસીને જતો હતો. મારા પિતામહની દૃષ્ટિ ગંખી હોવાથી તેઓ જોઈ શક્યા નહીં, અને જે નાનાં ખર્યાંવાળી ખતક તેઓના હાથથી કાળધર્મ પામી. પ્રથમ તે માતાનો વિલવિલાટ અને પછી તે ખર્યાંનો વિલાપ હૃદયભેદક હતાં. આ દહાડેથી મેં કોઈ દિવસ પણ શિકાર

(૧૮૫)

નહીં કરવાનો નિર્ણય કર્યો. હું મારા આ નિર્ણયને વળગી રહ્યો છું. જે કે મારી મશકરી કરવામાં આવતી હતી. મારી પછવાડેની છાંદગીમાં અને મારા પિતામહના દેહત્યાગ પછી શિકારની ખીલકુલ ટેવ નહોતી. તોપણ પ્રસંગે ખતકની ચીસ અને બચ્ચાં કે જે પોતાની મરણ પામેલી માની પાસેથી ખસવાને પ્રયત્ન કરતાં હતાં તેના સંતાપની છાપ હજી મારા મનને વિષે રહી ગયેલી છે. આવા યુરોપીયન ખ્રીસ્તિ મતના હબરૌ વિદ્વાનો પણ હવે કયાધર્મ સ્વીકારે છે. ત્યારે અહિંના અજ્ઞાની લોકો દારૂપાન, માંસ ભક્ષણ જેવી ખરાબ વસ્તુઓ પર રૂચિ ધરાવે છે તે અફસોસકારક છે.

માંસ ખાનારા લોકો, પોતે પાપ કરીને જેસી રહેતા નથી, વળી તેમનાથી ઉલટું તેમના સંગમાં આવનારા લોકો ઘાતકી બને છે. માંસભક્ષણ મોટામાં મોટું પાપ છે. કોઈ પણ બતના ધર્મપુસ્તકમાં માંસ ખાવાનું લખ્યું નથી. બાઈબલમાં પણ માંસ ખાવાનું લખ્યું નથી. કોઈ પણ હિંદુધર્મના પુસ્તકમાં

(૧૮૬)

માંસ ખાવાનું લખ્યું નથી. માંસનો વેચનાર, માંસ ખાનાર, ને માંસને માટે જીવનો ઘાત કરનાર, એ ત્રણ પણુ જીવોના ઘાતક જાણવા બીજાને દુઃખ દેવાથી આપણું કહી સારૂ થતું નથી. જે મનુષ્ય બીજાને દુઃખ દઈને પોતાને માટે સુખ ધરૂં છે, તે ધર્મનો ઉડો મર્મ સમજી શકતો નથી. જેવી રીતે માતા પોતાની જાંઠ-ગીના જોખમે પણ પોતાના બાળકનું રક્ષણ કરે છે તેવી રીતે આપણે સર્વજીવોનું રક્ષણ કરવું જોઈએ. પોતાના આત્મા સમાન સર્વ આત્માઓને જાણી સર્વજીવોની દયા કરવી. કોઈ જીવને જરા માત્ર દુઃખ દેવું નહીં. જે મનુષ્ય ટીલાં ટપકાં કરે છે અને બીજાજીવોનો ઘાત કરે છે તે ધર્મી કહી શકાતો નથી. જે માણસ ખુદા સર્વમાં છે એમ જોણી બીજા જીવોના શરીરનું લોહી પીવા તેને કાપી નાખે છે તે બીલકુલ ખુદાની આજ્ઞા પાળતો નથી. જે માણસ રામ રામ એમ પોકાર કરે છે અને જીવોને મારી નાખે છે તે રામનું નામ જ પે છે પણ ખરો ધર્મ સમજતો નથી. જે માણસ ઈશુ ઈશુ એમ પોકારે છે અને ઉલટું પણ

(૧૮૭)

પાંખીઓને મારી તેના મૂતર મળથી અપવિત્ર માંસનું
 બક્ષણ કરે છે તેને ઈશુ નામના જાપથી પ્રાર્થનાથી કશું
 ફળ થતું નથી. માટે સર્વજીવોના ઉપર પ્રેમ સખવો,
 કોઈને મારી નાખવો નહીં. એજ મોટામાં મોટો ધર્મ
 સમજવો. જે મનુષ્ય પોતાના પાપીપેટની પૂર્તિને
 માટે જીવોને મારી નાખે છે, તેનામાં જરા માત્ર પણ
 પરોપકાર ક્યાંથી હોય ? બીજા જીવોને મારી નાખે
 છે તે પરોપકાર કરવામાં સમજી શકતો નથી. બીજા
 જીવોના પ્રાણુ બચાવવા, એના સમાન જગતમાં
 બીજો પરોપકાર કોઈ નથી. સર્વસુખકંઠભૂતજીવ-
 હયા છે. માટે ધર્મથી પુરૂષોએ સર્વથા જીવોનો
 ઘાત વર્જવો. સર્વ જગત પ્રાણીવધ કરતું અટકો.
 માંસબક્ષણથી પાપી જીવો નિવૃત્ત થાઓ. કોઈ
 પણ જીવનો ઘાત કરો નહીં. મન, વચન, અને કા-
 ચાથી હિંસાનો ત્યાગ થાઓ. દુનિયામાં હયાની વૃદ્ધિ
 થાઓ. સર્વ જગતના જીવોનાં હૃદય હયામય થઈ
 જાઓ. એમ સદાકાળ હું ઈચ્છું છું.

(૧૮૮)

દારુનિષેધ.

કેટલાક સૈકાથી હિંદુસ્થાનમાં લોકો દારૂના વ્યસનમાં ફસાયા છે. જે માણસ દારૂ પીએ છે તેને હિંદુસ્થાનમાં નીચ ગણવામાં આવે છે. દારૂથી તન, ધન, અને મનનો નાશ થાય છે એમ હવે લોકો સમજવા લાગ્યા છે. પ્રથમતો હિંદુસ્થાનના લોકોને દારૂ પીવામાં મદદ કરનારા અંગ્રેજ લોકો થઈ પડ્યા, પણ હવે લોકોની આંખો ઉઘડી છે. અને સમજવા લાગ્યા છે કે આપણા ધર્મના પુસ્તકોમાં જે વાત લખી છે તે ખરેખર સાચી છે. જંગલીમાં જંગલી જાત પણ ધર્મને માન આપે છે. ત્યારે જે દેશ આર્યાવર્ત તરીકે ચારે ખંડમાં પ્રસિદ્ધ છે. અને જ્યાં તીર્થંકરોનો ઉત્પત્તિ થઈ છે ત્યાંના લોકો દારૂ પીવે અને ધર્મનો નાશ કરે એ કૃત્ય ખરેખર નિંદ્ય ધિક્કારવા લાયક છે. હિંદુસ્થાનમાં ઉચ્ચવર્ણના લોકો તો કદિ દારૂ પીતા નથી, અને દારૂ પીએ છે તેની પાસે પણ ખેસતા નથી, અને દારૂડીઓની સાથે લોજન વ્યવહાર

(૧૮૯)

પણ રાખતા નથી. હિંદુ કોમમાં જે નીચ વર્ણ હોય છે-જેવાકે વાઘરી, ભંગી, લોકો દારૂ પીએ છે. પણ ઉત્તમ જાતિ કહિ દારૂના સામી જોતી પણ નથી. વળી સમજવાનું કે હિંદુસ્થાનમાં વસતા જૈન લોકો કે જે ધર્મમાર્ગમાં અતિપવિત્ર છે, અને જે ચોવીસ તીર્થ કરબગવાનેની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે છે. તે તો દારૂ અને માંસના શત્રુ છે, અને આ હિંદુસ્થાનમાં દારૂ અને માંસના સામું પણ નહીં જોનારા ખરેખર જૈન લોકો અગર ઉત્તમ હિંદુ વર્ણ છે.

દારૂથી મનુષ્યનો બુદ્ધિ નાશ પામે છે, અને તન મનમાં બીગાડ દાખલ થતાં તેના જીવનની ખુવારી થાય છે. શરીર ખરાબ થયું એટલે બાપ તેવા બેટા અને વડ તેવા ટેટા એ નિયમ પ્રમાણે દારૂડીઆ મા-બાપનાં છોકરાં ખરાબ બુદ્ધિહીન-નબળાં નીવડે છે. અપ્રીણ સોમલ વિગેરે અન્ય ઝેરો ખાનારનેજ મારે છે પણ બીજાને મારતાં નથી, પણ આતો જાતની જાત ખરાબ કરે છે, નીતિ વિનય સહાયરણને દૂર ધકેલે છે. પૈસાનો નાશ કરાવે છે, ખોરાકના

(૧૬૦)

બક્ષણથી લોહી મુઘરે છે. અને દારૂ પીવાથી લોહી અગડે છે. દારૂથી તદ્દન દૂર રહેવાથી જીંદગી લાંબી થાય છે.

મુસલમાનોના પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે, જેટલા શરીરપર દારૂના છાંટા પડે તેટલું શરીર બાળી નાખવું. વળી આગળ મુસલમાનોના શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે કે:—

કોઈ એક ફકીર હતો, વનસ્પતિ પણ તે ચુંટતો નહોતો. તે ફકીર દેશાટન કરતો કરતો એક નગરની સમીપ પહોંચ્યો. ત્યાં તે નગરના પ્રથમ દરવાજે ગયો ત્યારે દરવાજે ફકીરને રોક્યો ત્યારે ફકીરે કહ્યું કે હે દરવાજા! મને કેમ રોક્યો? દરવાજે કહ્યું કે, માંસ બક્ષણ કરે તો તમને જવા દઈએ આ સાંભળ તાંજ ફકીર ત્યાંથી ચાલતો થયો. વળી તે ફકીર ધીજા દરવાજે ગયો ત્યાં પણ દરવાજે કહ્યું કે ઘરેણાવાળા અમુક આ બાળકને મારી નાખો તો નગરમાં પેસવા દઉં. ફકીર ના કહી ત્યાંથી ચાલતો થયો. ત્રીજા દરવાજે ફકીર આંચો ત્યાં

(૧૭૧)

હરવાને ફકીરને કહ્યું કે વેશ્યાની સાથે સંલોગ કરો
 તો નગરમાં પેસવા દઉં. ફકીર ના કહી ત્યાંથી ચોથે
 હરવાને ગયો ત્યાં હરવાને કહ્યું કે એક ખાટલી દાડ પી
 બચો તો નગરમાં પેસવા દઉં, ત્યારે ફકીરે વિચાર
 કર્યો કે, દાડમાં વિશેષ પાપ કંઈ જેવામાં આવતું નથી,
 માટે દાવ તે પી લેઉ એમ વિચાર કરી દાડ પી ગયો !
 ત્યારે તે ફકીરની ખુદ્દિ ફરી ગઈ અને હું “ફકીર
 છું” તે બાબતનું પશુ બાન રહ્યું નહીં. તે આમ તેમ
 ભટકવા લાગ્યો. અંતે તેણે જેલાનમાં વેશ્યાગમન
 કર્યું, ઘરેણાંવાળા બાબકને મારી નાખ્યું, માંસનું
 બક્ષણ કર્યું એમ તે સર્વ પાપનો કરનાર તે ફકીર
 દાડથી ખરાબ બન્યો, જે તેણે દાડપાન કર્યું ના હોત
 તો બીજાં પાપ કરી શકત નહીં, માટે સમજવાનું કે
 સર્વ પાપોનું મૂળ દાડ છે, દાડની લહેજતમાં ઘણા
 અજ્ઞાની લોકો પોતાની જીંદગીનો નાશ કરે છે. વળી
 તે દાડ, ખોરાકની ગરજ સારતો નથી તેમ દાડ, પાણી
 પીવાની ગરજ સારતો નથી. ખરેખર દાડ તે ઝેર છે.
 આ લોકમાં દાડીઓ પોતાનું આત્મહિત ખગાડે છે

(૧૬૨)

અને પરભવમાં નરક આદિ ખરાબ યોનિમાં અવતરે છે. ડાક્ટર મીચેલ એક છોકરાનો નીચે પ્રમાણે દાખલો ટાંકે છે.

એક છોકરાએ પોતાના બાપને દાડૂ પીતો જોઈ તેજ બાટલીમાંથી થોડો દાડૂ પોતે પણ પીધો. થોડી વારમાં છોકરાને એકાએક શાંત થઈ ગયેલો જોઈ તેનો બાપ ગભરાયો ને ત્યાં જઈ જુવે છે તો છોકરાની આંખો ક્ષી ગયેલી દીઠી ! થોડીવારમાં તે છોકરો મરી ગયો ! !

દાડૂથી હોજરી બગડે છે, વળી તેટલુંજ નહીં પણ તેથી આંતરડાં પણ રોગી થાય છે, દાડૂથી કલેબુ અવ્યવસ્થિત થાય છે તેમાં સોજો આવે છે. તેની શક્તિ ઘટે છે. ઘણાખરા લોકો દાડૂથી ગાંડા થઈ જાય છે. જે ખરા ધર્મી હોય છે તે કદિ પણ દાડૂ પીતા નથી.

દાડૂથી ચક્રચુર થયેલા આદમીઓ મન પર કબજો રાખી શકતા નથી, ન યોલવાનું દાડૂડીઆ

(૧૬૩)

લોકો જોલે છે. ન કરવાનું કરે છે. ને ન ખાવાનું ખાય છે ! આવી અક્કલહીન દશામાં તેઓને કોઈ પણ જાતનું જ્ઞાન રહેતું નથી. દારૂડીયો પશુતા કરતાં પણ ખરાબ બને છે. દારૂ પીનારાઓ વળી ખીજા મનુષ્યોનાં ઘડીકમાં ખૂન કરી નાંખે છે. ચોરી, ઠગાઈ, જુગાર, મારામારી, ગાળાગાળી, આપઘાત વિગેરે પાપો દારૂ પીનારાઓ કરે છે.

જે અજ્ઞાની આ વ્યસનમાં સપડાય છે તે દેશની પાયમાલી કરે છે. દારૂના વ્યસનમાં ઘણા દેશી રાજાઓ ફસાયા, અને તેથી હિંદુસ્તાનની પાયમાલી થઈ, અને અંતે દારૂ પીનારાના છોકરાઓ પરતંત્ર થયા. માટે દારૂનો દેશનીકાલ કરવો જોઈએ. દારૂ પીવો નહિ એમ સર્વત્ર ઠરાવ થવો જોઈએ.

દારૂમાં લાખો કરોડો દોષ છે. તેનું વર્ણન કરતાં મોટા મોટા ગ્રંથો બની જાય માટે ટુંકામાં કહેવાનું કે—જે લોકો દારૂ પીતા હોય તેને દારૂનો ત્યાગ કરવો, સર્વજીવો દારૂથી દૂર રહો, સર્વ

(૧૯૪)

દુનિયામાં ધર્મ શાસ્ત્રો દારૂનો ત્યાગ કરવાનું કહે છે. સર્વ વૈદો, તથા દાકતરો પણ દારૂપાનમાં દોષજ દર્શાવે છે. દારૂ વિષા કરતાં પણ ભૂંડામાં ભૂંડી વસ્તુ છે. આંખને તે જોવો ગમતો નથી. નાકને પણ તે સુંઘવો ગમતો નથી. મુખ પણ નાપસંદી બતાવે છે. પણ આશ્ચર્યની વાત છે કે દારૂડી-આઓ તે સર્વ વાતને કોરે મૂકી અઘોર નરક જેવા ખૂરા કામમાં પ્રવેશ કરે છે ! એવા દારૂ પીનારથી દેવતાઓ સદા દૂર રહે છે, દારૂ પીનારથી સદ્ગુણો તો રીસાય છે, હિંદુસ્થાન દેશ હજી નહીં ચેતે તો વધુ નુકશાનનો લોગી બનશે, દારૂનાં પીઠાંથી આ પાપી વ્યસનને પુષ્ટિ મળે છે, અક્કલનું જેને અજીર્ણ થયું છે એવા દાધારંગી બ્રહ્મ, કુસંગી, સુધારાના નામે કુધારા કરનારા કેટલાક નીચ લોકોના પ્રસંગથી ઉચ્ચ જાતના હિંદુઓ પણ પોતાની નિર્મળ દેહ મળમૂત્ર સમાન દારૂથી વટલાવે છે. તેમને કેટલો તિરસ્કાર આપવો ? હું તો તેમનું લહું ઈચ્છું છું. ઇંગ્લાંડ વિગેરે દેશમાં દારૂ નિષેધક મંડલો

(૧૬૫)

જથથાખંધ ઉઘડે છે, તેથી ત્યાંના લોકો આ બાબતમાં જાગ્યા છે. ત્યારે હિંદુસ્તાનના લોકો આવા ખરાબ વ્યસનમાં સપડાય છે. અહો ! તેમનું કેટલું અજ્ઞાન ? હવે સર્વપ્રજ્ઞઓ જાગો ! અને દારૂને દેશપાર કરો ! દારૂને સદાને માટે રજા આપો, હિંદુસ્તાનની પડતી કરાવનાર જ દારૂ છે. એમ સમજો ! કહ્યું છે કે:—

**कुर्वति ये सुरापानं, पापमार्गप्रवर्तकाः
आत्मधर्मविहीनास्ते, याता यास्यंति दुर्गतिम् ॥**

બુદ્ધિહીન, પાપ માર્ગના પ્રવર્તક, સદ્ગુણોના ભક્ષક રાક્ષસો જેવા જે દારૂપાન કરે છે તે આત્મ ધર્મથી બ્રહ્મ થએલા એવા દુર્ગતિમાં ગયા અને જશે, જે તમને પાપનો ભય લાગતો હોય અને તમારે માણસમાં ગણાવું હોય તો બિલકુલ દારૂના સામું પણુ ભેશો નહીં, જે રાજા-ઠાકોરો દારૂથી દૂર રહ્યા છે તેઓ નિર્મલ ધર્મબુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. ઉપસંહારમાં હવે કહેવાનું કે સર્વ મનુષ્યો !! તમે દારૂથી દૂર રહો !—નહીં

(૧૯૬)

દાડના ત્યાગથી તમારું કલ્યાણ થશે, તમારાં સગાં
 બહાલાં, તમારું કુટુંબ, તમારી જાતિ, તમારો દેશ
 વિગેરે સર્વનું તમો કલ્યાણ કરશો. હવે મનુષ્યો
 કેળવણીના પ્રતાપે સમજવા લાગ્યા છે. તેથી હવે
 દાડનો નિષેધ થશે એમ આશા રહે છે. જે રાજ
 કાકોરો નીચ જાતના લોકોના પ્રસંગથી વા સાહેબ
 લોકોના સંગથી પોતાના દેશનું, જાતનું, અને નાતનું,
 ભલું ભૂલી જઈ દાડના દોષમાં ડૂબે છે. તેઓ હવે
 પોતાની દૂરજ અદા કરી સારા માર્ગે જોડાઓ! સર્વ
 મનુષ્યો દાડના વ્યસનથી દૂર રહો! એજ આકાંક્ષા:-

આયુષ્ય ચંચલ છે. કાલની કોઈને ખબર
 નથી. પુણ્ય અને પાપ પરભવ જતાં સાથે આવે છે.
 પોતાની ખરાબ બુદ્ધિમાટે મનુષ્ય પોતે દોષી બને છે.
 સત્પુરુષોનો સંગ કરવાથી મુક્તિ માર્ગનું જ્ઞાન થાય
 છે. દુનિયામાં કોઈ અમર રહ્યું નથી અને રહેવાનું
 નથી. માતૃપિતાને નમસ્કાર કરવો, દેવનું પૂજન કરવું,
 કોઈની પણ નિંદા કરવી નહીં. એજ મોક્ષ માર્ગ છે.
 પૂર્ણશાંતિની જો હો મનુષ્યો! તમારે ઈચ્છા હોય તો

(૧૯૭)

કામ ક્રોધ લોભ મોહ માયા મત્સર વિગેરે દોષોનો ત્યાગ કરી પરમાત્મ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરો. તન મન અને ધનથી પરોપકાર કરો. સત્પુરૂષોની લક્ષ્મી પરોપકાર માટે છે. ઉપદેશથી, ધનથી, મનથી, પણ દરરોજ ઉપકાર કરો આંખ મીંચાયા પછી કશું થવાનું નથી. હવે ચેતીલો! અવસર જાય છે. ભવ્ય મનુષ્ય! હવે આલસ્ય ત્યાગી સન્માર્ગે વળ. ધુલેવ ગઢવાસી શ્રી કેશરીયાનાથ તમારા લજ્જનથી. તમારા પૂજનથી સર્વ લોકો શાંતિ તુષ્ટિ પુષ્ટિ પ્રાપ્ત કરો, અને સર્વ લોકો તમારા પવિત્ર નામના સ્મરણથી પૂર્ણ શાંતિ પ્રાપ્ત કરો! તમારી યાત્રા કરવા આવતાં પંથમાં સર્વ લોકોનું આ લેખ લખી જેટલું બલું ધાર્યું છે તે સર્વ પૂર્ણ થાઓ, પૂર્ણ થાઓ, પૂર્ણ થાઓ, ઇત્યેવં.

શ્રી શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ: ॥

(१६८)

ॐ श्रीकेशरीयानाथायनमः

नामे सत्यस्वरूप ए, पूरणग्रंथ कराय;
 भणशे गणशे जे भवि, अहशे सत्य उपाय. १
 केशरीया रूपभप्रभु,—यात्रा करतां पंथ;
 नामे सत्यस्वरूपथी, कीधे सारो ग्रंथ. २
 परोपकारे राचवुं, सजन चित्तसुहाय;
 बुद्धिसागर आत्मनी,—शाश्वत शांति लहाय. ६
 मेवाडेछे मोटका, श्रीकेशरीयानाथ
 दीनदयालु दिनमणि, सेवक करो सनाथ. ४
 आधिउपाधि रोग सहु, तुज नामे दूर जाय
 भद्रा भक्ति योगथी, पद पद मंगलपाय. ५

(૧૬૬)

સાત વ્યસન નિષેધ.

અને આ સાત વ્યસનથી લોકો દુઃખની પરંપરા પામે છે. જો વગેરે દેશોમાંથી ઠાડ, વ્યાભચાર અને વેશ્યાગમન દ્વર થાય તો વિશ્વ લોકોમાં શાંતિ સુખ વધે, બાળલભ અને વૃદ્ધ લગ્નથી દુનિયાની પડતી થઈ છે અને થશે, હિંદમાંથી કરોડો પશુઓ ચોઈ થયાં છે, હિંદમાં પૂર્વે અબજો પશુઓ હતાં તેના બહલે હાલ ચૌદ અને પત્તર કરોડ ગાયો તથા વીશ કરોડ બકરાં છે, તેથી હિંદીઓને દુધ ઘી છાસની ઘણી તાણ પડે છે. હિંદમાં પ્રાયઃ કલ્હાનામાં આવન લાખ ગાયો દરવર્ષે કપાય છે. તે પ્રમાણે દરવર્ષે લેસો બકરાં વગેરે કેટલાં કપાય છે તેના પણ હિસાબ કરવો નોઈએ. જો આ પ્રમાણે ઠારોની કલ્હા ચાલુ રહેશે તો મહાપાપકર્મથી હિંદની પાયમાલી થશે. હિંદમાં લાખો વેશ્યાઓ છે તેઓને સુધારીને બીજા ધંધામાં વાળવી નોઈએ. વેશ્યાઓ નાની બાલિકાઓને વેચાતી લેઈને તેઓને વેશ્યાઓ બનાવે છે, ઘરડાઓ પરણે છે તેથી વિધવાઓની

(૨૦૦)

સંખ્યા વધે છે અને વિધવાઓ પછીથી બગડી બચ છે અને વેશ્યાઓ પણ થાય છે, હિંદમાંથી દારૂને દેશવટો આપવો જોઈએ. દારૂથી હિંદ ઘણું પાયમાલ થયું છે. પરદેશી વસ્તુઓના મોહથી મોજશોખમાં હિંદવાસીઓ પાયમાલ થાય છે. હાલની અપાતી કેળવણીથી હિંદની ચડતી થવાની નથી. ધાર્મિક જ્ઞાનની કેળવણી વિના હિંદ પોતાનું સ્વરૂપ વિકૃત કરી દેશે અને આર્થપણું ખોઈએસશે. હિંદુસ્થાનમાં જંગલ વૃક્ષોનો ઘણો નાશ થાય છે અને તે પ્રમાણમાં નવાં વૃક્ષો ઉગતાં નથી તેથી હિંદુસ્થાનમાં વૃક્ષોના અભાવે વૃષ્ટિ ઠમી થાય છે માટે સરકાર દેશી રાજ્યો પાસે વૃક્ષોનો નાશ ન થાય એવી રીતનો અંદોખસ્ત કરાવવાની જરૂર છે, માંસ ખાનારાઓને ઉપદેશ આપીને અન્નાહારી કે ફળાહારી બનાવવાની જરૂર છે, હિંદમાં ખાવાઓ વગેરે અપ્રીણુ ગાંભે ધતુરો વગેરે વ્યસનોથી પાયમાલ થાય છે તેથી અપ્રીણુ, ગાંભે, તમાકુ, ચા, ખીડી વગેરેના નિષેધ માટે ચાંપતા ઉપાયો લેવા. હિંદવાસીઓ !

(૨૦૧)

તૈયાર થાઓ. જુગાર સદ્દાના વ્યાપારથી અને પરદેશી વસ્ત્ર વગેરેના મોહથી હિંદુસ્થાનના લોકો પાયમાલીના ખાડામાં આંધળા થઇ પડે છે, તેઓને બચાવ કરવા દેશનાયકો જાગો ! ઉઠો ! અને કાર્ય કરો ! ! ! ખાલકોને ગુરૂકુલ સ્થાપી વીશ વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્યધારી બનાવો. પરસ્પર ધર્મભેદે લડીને દેશની ખુવારી ન કરો. હિંદવાસીઓ જાગો ! અને પાપ કર્મોથી દૂર થાઓ ! અનાથ ગરીબ લોકોને સહાય કરો. પૂર્વના આર્યોના ગુણોને પ્રાપ્ત કરો. પરદેશી મોહિનીમાં ફસાઈ ન જાઓ, સર્વ લોકોના ભલામાં ભાગ લ્યો અને સત્યના માર્ગે ચાલો, નકામાં ખર્ચ ટાળો, દુર્ગુણ દુર્વ્યસનોથી મુક્ત રહો અને સર્વ લોકોના કલ્યાણમાં પરસ્પર હાથ મેળવી એકાત્મા બની પુણ્ય કાર્યો કરો અને દુઃખના માર્ગોથી દૂર રહો.

इत्येवं ॐ अहं महावीर शांतिः ३
ले. पृद्धिसागर.

सत्यस्वरूप ग्रन्थनुं अशुद्धि शुद्धि पत्रक.

पृष्ठ,	लीटी.	अशुद्ध.	शुद्ध.
३	१४	गत	गते
६	२	मनथ	मनथी
२३	२	पूष्य	पूष्य
२७	१२	अकृत	अकित
३६	८	वहोरावराथी	वहोराववाथी
४१	१५	सव	सर्व
४६	१	तरैहनां	तरैहना
५४	१२	सभ्यगूक	सभ्यगू
७१	१५	धर्मना	धर्मना
७८	१०	मानवा	मानवाभां
८२	४	निभल	निर्मल
९२	९	वांत	वात्
९७	१	भागो	भागो
११५	११	धारे ता	धारे तो
१३६	१७	कीत	कीर्त
१५१	१३	छीये	छे
१६७	१०	शरार	शरीर
१७२	३	संभूतं	संभूत
१७२	३	ममेध्य	ममेध्यं

હરિગીત.

જય ભારતી ! રણિયામણી ! સહુ તિર્થને ઘટ ધારિણી
 જય જય રસીયા યોગિની ! આર્યો તણી ઉદ્ધારિણી
 શક્તિ અનંતી ધારિણી, દુઃખ વારિણી વિશ્વે ભવ
 વર્ણો વિવિધે શોભતી, ભાવેન... ... **...વંદેમાતરમ.**
 તુજ આરતી ભાનુ અન્યો, તારા શશી છે ચંદ્રવે
 કરતા નવગ્રહ સેવના, કંતાજ દેવો ઉત્સવે
 ધર્મા જનોને ધારિણી, પ્રભાણી રસથી રેલતી,
 શ્રુતિ હંસવાહિની નિર્મળી, ભાવેન... ... **...વંદેમાતરમ.**
 શ્રદ્ધાળુમાં શક્તિ ભરે, નારિકેલ સંશયી જન મરે,
 તુજને ભજે જે ભાવથી તે ભાવ કૃણ અર્પણ કરે;
 પ્રસવેજ જ્ઞાની ભક્તને, શરૂ જનોને નિર્મળી,
 ચક્રેશ્વરી પદ્માવતી, પ્રીત્યાજ... ... **...વંદેમાતરમ.**
 સંકટ થકી ઝટ વારતી, દુઃખોદધિથી તારતી,
 સત્યપ્રદાતા શારદા, ભક્તો સકળ ઉદ્ધારતી;
 નવ નવ રસે વહેતી રહે, પર્યાય નવ નવ ધારતી,
 અજવાળતી નિજ કુખને, ભાવેન. ... **...વંદેમાતરમ.**
 ચૈતન્ય જડ શક્તિભર્યા, તુજ પુત્ર જગ ઉદ્ધારશે,
 અધ્યાત્મ શક્તિયોવડે, તુજ મુખ જગ અજવાળશે;
 સ્વાતાંત્ર્ય પ્રીતિ સત્યને, મુખ શાંતિ જગ ફેલાવશે,
 અધ્યાત્મ અંબા ભારતી ભાષેન... ... **...વંદેમાતરમ.**

—બુદ્ધિસાગરસૂરિ.